

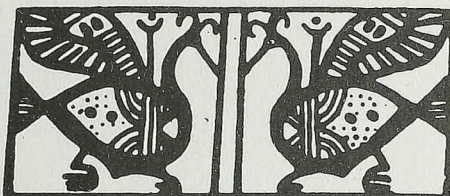

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ,
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΡΑΝΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, ΧΡΗΣΤΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ,
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ, Α.Κ. ΤΟΦΑΛΟΣ, ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΑΡΑΣ, ΧΡΗΣΤΟΣ
Δ. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, CARLO SCAFURI, ΓΙΟΛΑΝΤΑ ΠΑΤΕΡΑΚΗ, ΑΝΔΡΕΑΣ
ΧΑΤΖΗΧΑΜΠΗΣ, ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΝΟΛΛΑΣ, ΕΙΡΗΝΗ
ΚΑΧΑΤΑΚΗ, MICHELE IANNELLI, ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΚΑΡΑΜΒΑΛΗΣ,
ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ ΠΟΓΙΑΤΖΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡ. ΜΠΟΣΙΝΑΚΗΣ, Δρ. ΣΕΒΑΣΤΗ
ΧΑΒΙΑΡΑ-ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΥ, ΑΝΝΑ ΠΑΠΠΗ-ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ,
MARIE-CLAUDE ΣΑΥΛΑ, ΡΟΥΛΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ-ΣΤΑΥΡΟΥ, ΘΕΜΙΣ ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ,
ΧΑΡΑ ΜΠΑΚΟΝΙΚΟΛΑ, ΕΛΕΝΗ ΧΩΡΕΑΝΘΗ

391

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνη εκδότρια: ΛΟΥΛΛΑ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Άνδροκλέους 2, 1060 Λευκωσία ή Ταχ. Θυρ. 27355, 1644 Λευκωσία
Τηλ. 764900

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ: Άνδρουλα Ήλιοφώτου, Μαρούλα Βιολάκη-Ίακωβίδου,
Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, Κίκα Όλυμπίου, Νίκος Παναγιώτου, Γιώργος Ν. Χατζηκωστής,
Παύλος Κ. Χατζημάρκος

Έτήσια συνδρομή	Κ£5.00
Έτήσια συνδρομή Ελλάδος	\$20 (δολάρια)
Έτήσια συνδρομή εξωτερικού	\$25 (δολάρια)
Τιμή τεύχους	Κ£2.00

Τα χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Φωτογραφίες επιστρέφονται. Άνάτυπα
πληρώνονται στον τυπογράφο.

Για τους συνδρομητές Ελλάδος:

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - Λογαριασμός 080/51260530
στο όνομα Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης.

Αιτιολογία: Συνδρομή Περιοδικού «Πνευματική Κύπρος»
και να αποστέλλεται στο περιοδικό η απόδειξη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κύπρος Χρυσάνθης: Στὸν αἰδεσιμώτατο Οἰκονόμο Παλασταύρο Παπαγαθαγγέλου	1
Τάσος Άριστοτέλους: Παράταξη τῶν στρατιωτῶν, Τὰ πυροτεχνήματα	1
Κώστας Μόντης: Στιγμές, Για ἓνα ἀγγελάκι ποῦ ἔφυγε, «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω!»	
Γιὰ μιὰ σόμπα, Γερατειά	2
Δημήτρης Κράνης: Στὰ παλληκάρια τῆς Κύπρου	3
Δημήτρης Σπηλιόπουλος: Κύπρος 1998, Πράσινη Γραμμὴ, Άνεμώνη	4
Χρῆστος Εὐθυμίου: Μάννα, χῶμα ἀπὸ φῶς	4
Δημήτρης Τσινικόπουλος: Τριγυρνᾶς ἀνέμελι	5
Α.Κ. Τόφαλος: Δούρειος ἄνεμος	6
Άντρέας Μαράς: Το παρελθόν και τ' ὄνειρο	7
Χρῆστος Δ. Στρατηγόπουλος: Ἴσως	8
Σύγχρονη ἰταλικὴ ποίηση: Carlo Scafuri: Ἡ ζωὴ, Μονόλογος	9
Γιολάντα Πατεράκη: Κύπρος, ἓνας κόσμος βιβλικὸς γεμάτος καρτερία	10
Άνδρέας Χατζηχαμηλῆς: Πρὸς «Παναγία Στάζουσα»	12
Γλαῦκος Άντωνιάδης: Τὸ βουνὸ ποῦ χόρευε	14
Δημήτρης Νόλλας: Ἡ ὁδὸς Ἄξιοθέας	16

(Συνέχεια στὴ σελ. 71)

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ίδρυτής: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΛΘ'	ΓΕΝΑΡΗΣ - ΑΠΡΙΛΗΣ 1999	ΑΡ. 391
------------	------------------------	---------

ΣΤΟΝ ΑΙΔΕΣΙΜΩΤΑΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΟ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟ ΠΑΠΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ

*Τὸ φῶς παντοῦ τὸ φῶς, Χριστέ μου, πρόσταξε
οἱ πράξεις μας νὰ κρίνονται·
Δὲν ἔχει φόβο ἡ ἀρετὴ
κι' ἡ καλωσύνη φῶς γεννᾷ σ' αὐτοὺς ποὺ τὴν προσφέρουν.
Εὐχαριστῶ τὸν ἥλιο παντοκράτορα τῆς Κύπρου
ποὺ δείχνει τὰ ἔργα τῶν Κυπρίων
ὅταν ζητοῦν τὴ λευτεριά τους.*

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Η ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΜΑΧΑΙΡΑ

*Παρατάχθηκαν τόσοι πολλοί
για να εισπράξουν συγχαρητήρια
από τον Διοικητή τους
επειδή οι τόσοι πολλοί σκότωσαν τον Ένα
μα ήταν τόσο βλάκες
που δεν κατάλαβαν ότι ήταν τόσο βλάκες!*

ΤΑ ΠΥΡΟΤΕΧΝΗΜΑΤΑ

*Κοίταξα για λίγη ώρα
τα πυροτεχνήματα
με ενδιαφέρον
ένα πυροτέχνημα γεννιέται*

μεγαλώνει και πεθαίνει
μέσα σε ένα σύντομο
κύκλο από χρώματα
με κρότο ή χωρίς κρότο
όπως η ζωή ενός ανθρώπου.

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΣΤΙΓΜΕΣ

Προσφιλής μνήμη Κώστα Προυσή

- (α) Κύτα τι βρήκα
για να με κρατήσει άγρυπνο κι' απόψε,
άκου τι βρήκα,
άκου τι ανακάλυψα
για να με κρατήσει άγρυπνο κι' απόψε!
- (β) Άφαιρέστε τὸ «πάντα» καὶ τὸ «ποτέ»
ἀπ' τὸ λεξιλόγιο τῶν δεκαοχτῶ χρόνων.
- (γ) Ἐν τάξει, ὅμως ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν
ὑπενθύμιζε μας, Κύριε,
ὅμως καλοῦ-κακοῦ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν
ὑπενθύμιζε μας, Κύριε,
ἄνθρωποι εἴμαστε,
ἀνθρωπάκια,
μᾶς ξέρεις.
- (δ) Ὅχι σ' ἐμένα τὸ στηθοσκόπιο,
στοὺς ἄλλους,
στὰ γύρω,
στὰ πέραν,
ἐκεῖ εἶμαι.
- (ε) Ἐκεῖνοι οἱ στίχοι ποὺ δὲν ἐξημερώνονται,
ἐκεῖνοι οἱ στίχοι ποὺ δὲν διατυπώνονται,
ποὺ δὲν συναγελάζονται μ' ἐμᾶς,
ποὺ δὲν γίνονται ὄργανό μας!

ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΓΓΕΛΑΚΙ ΠΟΥΦΥΓΕ

Μή λυπόσαστε ποῦφυγε τ' ἀγγελάκι.
Δέν ἦταν γιά νά μείνη.
Ἄπλως τῶστειλαν νά δῆ και νά ἐπανέλθη.

«ΛΑΖΑΡΕ, ΔΕΥΡΟ ΕΞΩ»!

Φανταστήκατε τι σήμαινε
νά τοῦ πῆ ἔτσι ἀπλά «Δεῦρο ἔξω»,
φανταστήκατε τι χαρτί θά κρατοῦσε;

ΓΙΑ ΜΙΑ ΣΟΜΠΑ

Κ' ἐμεῖς μέ τή λανθασμένη ἐντύπωση πῶς τήν ἀνάψαμε
καθόμαστε μπροστά της και ζεσταινόμαστε!

ΓΕΡΑΤΕΙΑ

Εἶν' ὄλα τώρα στό μυαλό μου συγχυσμένα
ἐκτός ἀπ' τήν ἀγάπη σου κ' ἐσένα.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ

ΣΤΑ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

(Ἀφιερωμένο στόν Κυπριακό ἀγώνα)

Ἡ νύχτα τίναξε τὰ σκοτεινόχρωμα μαλλιά της,
πάνω στους ὤμους τῆς θλιμένης γῆς τῶν μαρτύρων.
Ἐδῶ εἶναι γεννημένος ὁ πόνος, γιά τίς βάνουσες ἐκτελέσεις,
ἐδῶ εἶναι φυλαγμένος ὁ θάνατος, γιά τοὺς ἄγουρους μαχητές,
ἐδῶ θαμποχαράζει ἡ ἐλπίδα γιά τήν αἰώνια λύτρωση,
σκορπισμένη στά κουφάρια τῶν παλληκαριῶν,
πού δέν πρόλαβε νά τοὺς κλείσει τὰ γαλανὰ μάτια,
ἡ ἐρωτική Ἄνοιξη τῆς Κύπρου.
Σ' αὐτές τίς γαληνεμένες πεδιάδες μέ τὰ ξανθὰ στάχυα,
πρωτοχαμογέλασαν στίς ἀκτίνες τοῦ ἀνοιχτόκαρδου ἥλιου.
Σ' αὐτά τὰ σκαλισμένα ἀκρογιάλια γευτήκανε τῆ θάλασσα,
καθισμένα στό γυάλινο σώμα τῶν κοχυλιῶν.
Σ' αὐτές τίς Ὀμηρικές Ἀκροπόλεις, σκαρφαλωμένα παράτολμα,
ἀγνάντευαν κατά τῆ μεριά τῆς Ἑλλάδας,
ὅπως τοὺς εἶχε διδάξει ὁ δάσκαλος,
γιά νά κάνουν τὸ σταυρό τους!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΚΡΑΝΗΣ

ΚΥΠΡΟΣ, 1998

Ποιος φταίει;...
 Φταίει ο Βίγας;... Φταίει ο Καμάριος;...
 Φταίει ο Πατήρ-Μανλής;...
 Όσοχι, καλέ...
 Φταίει ο Γείτονάς σου, ο Βελισάριος...
 Και όλοι οι Άλλοι...
 ΕΜΕΙΣ...

ΠΡΑΣΙΝΗ ΓΡΑΜΜΗ

Χόρτο δεν έχει... Δένδρο δεν έχει... Ούτε Ζωή...
 Ποιος Βέβηλος της έδωσε το όνομα... «Πράσινη Γραμμή;»

ΑΝΕΜΩΝΗ

Πώς να σε πάω αντίπερα, μικρή μου ανεμώνη;
 Η Πράσινη Γραμμή ξεράθηκε... Σκοτώνει...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ,
 Αθήνα 4 Ιουνίου 1998

MANNA

Όταν έφευγε
 η μάννα του πήρε ένα κομμάτι ήλιο
 και τὸ ἔκρυψε στὸν κόρφο του.
 Σε κάθε βήμα του στις αυλές του κόσμου
 σπάζαν μικρά κομμάτια
 και πέφταν μπάλες φωτεινές
 ανάμεσα στα πόδια του,
 ἢ κατακυλούσαν, σαν γελούσε,
 μέσ' απ' τα δόντια του.
 Κάθε βράδυ κάρφωνε τον ήλιο
 πάν' απ' το προσκεφάλι του
 εκεί που οι μαννάδες μας
 συνήθιζαν να κρεμούν το καντήλι
 μπροστά στο εικονοστάσι με τα στέφανά τους.
 Ὑστερα έκοβε μιαν ηλιαχτίδα
 και ίσιωνε μ' αυτήν επιμελώς τις ζάρες

στο πουνκάμισο της μνήμης.
 Γι αυτό, πριν κοιμηθεί
 τραβούσε μια χρυσοκλωστή
 από τα ξέφτια του ήλιου
 κι έδενε το μεγάλο του δάχτυλο
 μην ξεχαστεί στην ξενιτιά
 – πως πρέπει να γυρίσει.

Ένα πρωί
 βρήκε τον ήλιο του σβηστό
 και κατάλαβε
 πως η μάννα του είχε πεθάνει...

ΧΩΜΑ ΑΠΟ ΦΩΣ

Περπάτησα ξανά
 χρόνια πολλά μετά το φονικό
 στις γειτονιές σου, Λευκωσία.
 Πήρα λίγο χώμα απ' τις άκρες των κομμένων σου δρόμων
 ανακατεμένο με τα χαμένα όνειρα των παιδιών σου
 που κυνήγησαν το Φως!
 Το φίλησα ευλαβικά
 και γέμισαν τα χέρια μου
 δάκρυ πηχτό και αίμα...

ΧΡΗΣΤΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΤΡΙΓΥΡΝΑΣ ΑΝΕΜΕΛΗ

Τριγυρνάς ανέμελη στις ζωής τις στράτες.
 Στους σκονισμένους δρόμους
 σε προσπερνούνε αδιάφοροι διαβάτες.
 Όμως για σένα,
 αγκαλιές τουλίπες υποκλίνονται στ' απαλό σου
 διάβα, αγαπημένη. Τριγυρνάς ανέμελη
 στις ζωής τις στράτες,
 Κι' ο ήλιος, θερμός προάγγελος της ομορφιάς σου.
 Η ζωή όλη στα χέρια σου – δική σου.
 Τα λόγια σου δροσιά
 σε ξεραμένο χώμα και βροχής
 σταγόνες, που ποτίζουν

τ' άγουρα όνειρά μου.
 Τα βήματα της μουσικής επίμονα
 κυκλώνουν τη μορφή σου.
 Κι' ο ήλιος, να ζωντανεύει τα όνειρά σου.
 Να περπατάς ανέμελη στις ζωής τις στρατές.
 Τα βλέφαρά σου να σκορπούν της χαράς το γέλιο.
 Λευκά περιστέρια να
 φιλιούνται στόμα με στόμα
 Στο λευκό σου στήθος, αγαπημένη.
 Κι εσύ ν' ανεβαίνεις.
 Ν' ανεβαίνεις ανέμελη της ζωής τις στρατές.
 Έχοντας τον ήλιο θερμό προάγγελο της ομορφιάς σου.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΟΥΡΕΙΟΣ ΑΝΕΜΟΣ

Δούρειος φύσηξε άνεμος
 και σειέται η μυγδαλιά.
 Τον κάμπο ως πέρα μύρισε
 τα πέταλα της τίναξε,
 άσπρα της θάλασσας πανιά.
 Αηδόνι στο κλώνι σκάλωσε
 το βράδυ στην αστροφεγγιά
 και λάλησε και λάλησε
 και ξύπνησε όλα τα στοιχειά.
 Στον κάμπο φωτιές άναψαν
 και πλάτυναν την ερημιά.
 Δούρειος φύσηξε άνεμος
 κι ανάσα κρύφτη στην καρδιά.
 Στις φλέβες το αίμα πάγωσε
 κι' άνάστησε τη λησμονιά.
 Δούρειος φύσηξε άνεμος
 από τη δύση και βοριά.

Α.Κ. ΤΟΦΑΛΟΣ

ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ Τ' ΟΝΕΙΡΟ

Το παρελθόν...
 πικρό χαμόγελο
 χαμόγελο του Αφχανού, του Ιρλανδού
 χαμόγελο του Κύπριου, του Σέρβου
 αγέλαστα και ρυτιδωμένα τα πρόσωπά τους
 πίσω από το παραπέτασμα του μίσους
 στ' αλώνια της σφαγής
 κατάντημα της αγυρτίας
 και του πολέμου.
 Θυμάμαι, πατρίδα μου,
 προδομένη, μοιρασμένη, καρτερική
 edώθε με τους μεν, εκείθε με τους δε
 μαράζι και μυλόπετρα στο στήθος
 έτσι μας καταντήσανε
 – μαδημένες μαργαρίτες
 βιολιά χωρίς δοξάρια

... και τ' όνειρο...

ζεστό αγκάλιασμα
 αγκάλιασμα συνδεσμοτών και φίλων
 αγκάλιασμα επαναπατριζομένων
 ολάνθιστο και μυρωμένο το ζουμπούλι μας
 σε πράσινο παρτέρι ανεκτικότητας
 στα δώματα της λήθης
 κι όλα ωραία.
 Γελάω, πατρίδα μου,
 ενωμένη, ευτυχισμένη, ζωντανή
 edώ κι εκεί οι μεν, εκεί κι edώ οι δε
 φιλαράκια στον ύπνο και στο ξύπνο
 – κόντρα στους ξένους –
 συντρόφια, αδέρφια όλα, κάτω
 από τον ίδιο ουρανό.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΑΡΑΣ

ΙΣΩΣ

Η φαντασία του μυαλού στην Κύπρο ταξιδεύει
 κι' απ' του Τροόδου την κορφή τριγύρω αγναντεύει.
 Τις πόλεις βλέπω, τα χωριά, ποτάμια, πεδιάδες
 και των χαμένων των παιδιών, στα μαύρα τις μανάδες.
 Βλέπω γερόντων πρόσωπα, με θλίψη να κοιτάζουν,
 κόκκινα μάτια βαθουλά, δάκρυ πικρό να στάζουν.
 Θωρώ καπνούς να βγαίνουνε, από λευκά σπιτάκια,
 φωτογραφίες να κρατούν, στα χέρια τους παιδάκια.
 Να τις κοιτάζουν και να λέν', πού να 'σαι βρε πατέρα,
 να ζεις και να μας σκέπτεσαι, θα έρθεις κάποια μέρα;
 Γυναίκες έρχονται στο νου, χλωμές, χαροκαμένες,
 πάνω σε τάφους το κερί, ν' ανάβουνε σκυμμένες.
 Την πίκρα να 'χουν σύντροφο, και άνδρα και προστάτη,
 παρακαλώντας το Θεό, γι' αυτές να κάνει κάτι.
 Σ' ενός μικρού το όνειρο ο νους μου πάει και μπαίνει,
 καθώς κοιμάται το παιδί, και τι θωρεί μαθαίνει.
 Βλέπει στον ύπνο το παιδί, σ' ένα κατάρτι πλοίου,
 σημαία μ' ένα πρόσωπο, που μοιάζει με Αγίου.
 Και που στα χέρια του κρατά, την Κύπρο στολισμένη,
 νύφη, και με χαμόγελο, κάτι να περιμένει.
 Κοιτώ στα κατεχόμενα, κραδαίνεται' η καρδιά μου,
 σμίγω τα δόντια δυνατά, και σφίγγω τη γροθιά μου.
 Είδαν τα μάτια του μυαλού, σπίτι ερειπωμένο,
 και ένα σώμα κοριτσιού να είναι διπλωμένο.
 Πάνω στα δυο του γόνατα, σε μια γωνιά μονάχο,
 πώς θα 'θελα στην αγκαλιά, τούτο το πλάσμα να 'χω.
 Αυτό στη φαντασία μου, που ήρθε κάποια ώρα,
 ρίγη μου γδέρνουν το κορμί, καθώς το γράφω τώρα.
 Στης Α8ῶ8J9Ω7ων τη μεριά, σης θάλασσας το βάθος,
 Θεέ μου τρέμω, μη τυχόν και έχω κάνει λάθος.
 Δύο λεβέντες αψηλοί, πανέμορφοι Αρκάδες,
 μ' ένα καϊκι να 'ρχονται, και πίσω τους ψαράδες.
 Δεκάδες να ακολουθούν, μα όχι κολυμπώντας,
 σαν στη στεριά να βρίσκονται, σε τάξη περπατώντας.
 Να φέρνουνε το μήνυμα, πως το νησί θα γίνει
 για πάντα ανεξάρτητο και λεύτερο θα μείνει.
 Πάγωσα τότε το μυαλό, σ' αυτήν εδώ τη σκέψη,
 γιατί με πρόσταξ' η ψυχή, τούτη χαρά να δρέψει.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΤΑΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

CARLO SCAFURI

Η ΖΩΗ

Λευκή σελίδα
 όπου γράφουμε
 την περιπέτειά μας
 με αίμα, όνειρα και ιδρώτα,
 που ο χρόνος τη διαγράφει
 αφήνοντας τρεις μόνο συλλαβές
 ΘΑΝΑΤΟΣ!

ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ

- Άφησέ με εν ειρήνη, συνείδηση καταραμένη,
 με τις τύψεις σου, παλιές από χιλιάδες χρόνια!
- Είσαι ένα καλάμι δαρμένο απ' τον άνεμο.
- Είμαι όπως είμαι, καθώς χιλιάδες ύπαρξεις·
 γιατί θάπρεπε να ξεχωρίζω από τους άλλους;
- Κοινή ή ένοχή, όχι έλαφρο σφάλμα.
- Θα με δαγκώνεις πάντα, σχολαστική δασκάλα,
 φαρμακώνοντας τις ώρες της άνεμελιάς μου;
- Άρχιζομε ν' άμιλλώμαστε τον Δάντη...
- Άσε που κάποτε είμαι σ' αυταπάτη: μόνο ένας τρόπος είναι
 να μπορεί κάποιος να νικάει την άνία.
- Σπαταλάς τον χρόνο σε μάταιες προθέσεις.
- Σταμάτα τ' ίδια και τ' ίδια, ανίσχυρε βασιανιστή·
 τό ξέρω πώς ή ύπαρξη είναι πικρό δώρο.
- Σκούπισε τ' δάκρυά σου, έγωϊστή!
- Πάψε με τ' άποφθέγματα! Γιατί λές
 πώς πρέπει να περιπλανιέμαι για ν' άλαφρώσω τους πόνους;
- Κάθε βράδυ είναι πιό φτωχό σε φως.
- Ζεί μέσ' στην άγωνία όποιος γεννήθηκε από γυναίκα·
 όλη ή άνθρωπότητα τρέχει προς την άβυσσο
- Πεθαίνουμε μόνοι· τουτο μόνο σου θυμίζω.

(Περιοδ. Verso il Duemila,
 Μάιος-Δεκέμβριος 1998, Salerno, σ. 23)
 Μετάφρ.: Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ)

ΚΥΠΡΟΣ

ΕΝΑΣ ΚΟΣΜΟΣ ΒΙΒΛΙΚΟΣ ΓΕΜΑΤΟΣ ΚΑΡΤΕΡΙΑ

Ξεκίνησα για τὸ ταξίδι στὴν Κύπρο γεμάτη ἀπὸ χίλια διαφορετικὰ συναισθήματα πὺ κονταροχτυπιόνταν μέσα μου, μ' ἀναστάτωναν καὶ μὲ μάγευαν: Μιὰ ἀλλόκοτη συγκίνηση ἔκανε τὴν ἐπίσκεψη στοῦ ἀδελφονήσι μὲ τὴν πικρὴ μοῖρα, ἔντονη ἐπιθυμία μὰ καὶ πικρὸ κατακάθι. Φοβόμουν τὴν πρώτη ἐπαφὴ μαζί του. Ἔτρεμα γι' αὐτὸ πὺ θὰ συναντοῦσα γιατί ἤξερα πὺς εἶναι ἀβάστακτο ν' ἀντιμετωπίζεις τὸν πόνο κατάματα χωρὶς ἀναισθητικό. Ὡστόσο, ἀπὸ μέσα του μιὰ φωνὴ μὲ καλοῦσε:

— Νὰ πᾶς στὴν Κύπρο, νὰ τὴ γνωρίσεις χειροπιαστά, νὰ τὴ νιώσεις, νὰ ζήσεις γιὰ λίγο τὸν ἀγώνα της. Ἀλλιῶς πὺς μπορεῖς νὰ συμμεριστεῖς τὸ δράμα της;

Ἡ φωνὴ γινόταν ἐπιτακτικὴ. Ἄρνηση δὲ χωροῦσε.

Καθὼς τὸ αὐτοκίνητο ἔτρεχε ἀπὸ τὴ Λάρνακα, πὺ εἶναι τ' ἀεροδρόμιο, ὡς τὴ Λευκωσία, σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ ἔβλεπα ἀνθοστολιμένους κάμπους πνιγμένους στὰ χρώματα. Κατάφορτοι ἀπὸ Χριστολούλουδα καὶ κιτρινομαργαρίτες πέτυχαν με τὴ χαρούμενη παρουσία τους νὰ μοῦ διώξουν μακριὰ τὴν ἀγωνία τῆς πρώτης ἐπαφῆς. Ὅλα ἐδῶ μοιάζανε παραμυθένια. Τὶ ἡρεμία ἦταν αὐτὴ, τὶ ὁμορφιά! Τὸ μάτι ἀνέμελο ἄρχισε νὰ γυροφέρνει. Ξεκίνησε ἀπὸ χαμηλὰ κι ἄρχισε ν' ἀνεβαίνει τοὺς κοντυλένιους λόφους ὅταν ξαφνικὰ ἀπόμενε σαστισμένο, σχεδὸν τρομαγμένο. Κεῖ, πάνω στὴν κορφή τῆς πλαγιᾶς κυμάτιζε μιὰ κόκκινη σημαία καὶ δέσποζε ὄξω ἀπὸνα φυλάκιο!

Τὸ παραμῦθι χάθηκε, πάει ἡ ὁμορφιά κι ἡ ἡρεμία!

Τράβηξα γρήγορα τὸ βλέμμα ἀπὸ κεῖ κι ἀγωνίστηκα νὰ τὸ ρίξω πίσω στὰ χωράφια μὲ τ' ἀγριολούλουδα. Ὅμως κάτι εἶχε ἀλλάξει: Οἱ παπαροῦνες κι οἱ κιτρινομαργαρίτες δὲν εἶχαν πια τὰ ζωηρά, προκλητικὰ χρώματα. Ἦταν θαμπές καὶ μισομαραμένες καὶ τὸ ἐλαφρὸ ἀγεράκι πὺ τὶς χάιδευε ἔμοιαζε σὰν νὰ τοὺς ψιθύριζε κάτι ἀπαλά, σιγανά, μὰ τόσο σιγανὰ πὺ δὲν μποροῦσα νὰ τὸ ξεχωρίσω μ' ὄλο πὺ εἶχα τὸ αὐτὶ στημένο. Προσπάθησα νὰ καταλάβω γιατί μιλοῦσε τόσο ψιθυριστὰ... κι εἶδα πάλι κεῖ ψηλὰ στοῦ ἀνέβασμα τῆς πλαγιᾶς τὴν ὀλοκόκκινη σημαία.

Τὸ αὐτοκίνητο πήγαινε, πήγαινε κι ὁ ὁδηγός, ἕνας νεαρός Κύπριος μὲ κατάμαυρα μαλλιά καὶ ζωηρά, ξύπνια μάτια μὲ ξεναγοῦσε:

— Ἀπὸ δῶ ἀριστερὰ βλέπετε τὸ Χίλτον καὶ ἀκριβῶς ἀπέναντι στὰ δεξιὰ σας τὸ δρόμο πὺ πάει στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία καὶ ἴσια μπροστά...

Μὰ γὼ δὲν ἔβλεπα τίποτα ἀπ' αὐτά. Ἡ σκέψη μου φτερούγιζε πίσω καί, πρᾶμα περίεργο, πήγαινε πότε πρὸς τὰ πίσω καὶ πότε πρὸς τὰ μπρός. Πίσω ἔβλεπα κόκκινες σημαίες καὶ πρὸς τὰ μπρός γαλανόλευκες.

Φτάσαμε στὴ Λευκωσία. Ἀπὸ τὸ πρῶτο κιάλας βῆμα πὺ ἴκανα στοῦ δρόμο δέθηκα μαζί της. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὶς ἀδυναμίες του. Εἶναι πότε μικρὲς ἢ μεγάλες, σοβαρὲς ἢ ἀσήμαντες. Ἡ δικιά μου ἀδυναμία εἶναι οἱ εὐωδιές. Κι ἡ Λευκωσία ἦταν ὀλόκληρη μιὰ εὐωδιά, μιὰ ἀγνή μεθυστικὴ εὐωδιά πὺ μὲ ζάλιζε! Μικρὲς, μικροῦτσικες πορτοκαλιές καὶ λεμονανθοὶ προσφέρουν στοὺν ἐπισκέπτη τὸν καλύτερο ἑαυτὸ τους. Προχώρησα στὴν Παλιὰ Πόλη. Οἱ εὐωδιές δὲ μ' ἀκολουθήσανε. Κεῖ πέρα μέσα στὰ μικρά, στενὰ δρομάκια, τὰ γεμάτα ἐμπορικὰ μαγαζιά καὶ μικρολιχουδιές, ἡ ἀτμόσφαιρα ἀλλάζει.

Ζήτησα νὰ δῶ τὰ ὄρια πὺ διχοτομοῦν τὴ Λευκωσία.

— Καλὰ πάω ἀπὸ δῶ; ρώτησα ἕναν περαστικό.

— Για ποῦ πάτε, γιὰ τὸ «τείχος»;

— Ναί, πάω γιὰ κεῖ. Εἶναι μακριά;

Μὲ κοίταξε καὶ χαμογέλασε πικρά.

— Μακάρι καὶ νὰ ἔτανε μακριά, σιγομουρμούρισε.

— Νὰ τραβήξω ἴσια στὴν ὁδὸ Λήδρας;

— Κι αὐτὴν κι ὅποιαν ἄλλην θέλεις, μοῦ τραγούδησε μὲ τὴ μελωδικότητα τῆς ιδιόμορφης προφορᾶς. Ὅλοι οἱ δρόμοι δῶ κάτω σὲ πᾶνε στὸ «τείχος»· ἀλλὰ γιὰτὶ νὰ πᾶς;

Δὲν ἀπάντησα· θὰ μπορούσα νὰ τοῦ ἐξηγήσω πὼς ἤθελα νὰ λύσω μιὰν ἀπορία μου. Ἦθελα νὰ δῶ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων ποὺ ζοῦνε σ' αὐτὲς τὶς μεριές. Ἦθελα νὰ μάθω τί νιώθουν ὅταν κοιτᾶζουν τὸ πρασινωπὸ «τείχος» τὸ γεμάτο ἀπὸ σακιά μὲ ἄμμο, τί σκέφτονται, καὶ τί προσμένουν.

Σὲ λίγο ἔφτασα στὸ σκοπὸ μου. Στάθηκα ἀκριβῶς ἐκεῖ ποὺ τὸ Ἑλληνικὸ φυλάκιο ἀπαγορεύει τὸ πέρασμα κι ἄρχισα νὰ παρατηρῶ τὶς γύρω γωνιές. Ἐνα διπλανὸ ἐγκαταλειμμένο σπιτί, χωρὶς γρίλιες καὶ σχεδὸν χωρὶς πόρτες, κατατρύπητο ἀπὸ τὴν κακομεταχείριση τοῦ πολέμου, ἔδινε μιὰ ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τῆς καταστροφῆς. Δίπλα του μαγαζιά μικρὰ καὶ μεγάλα, σχεδὸν χωρὶς πελάτες, ἀντιμετώπιζαν ἀγέρωχα τὴν τωρινὴ τους κατάσταση. Σοῦ ἔδιναν τὴν ἐντύπωση πὼς ἓνα παραπέτασμα κάλυπτε γι' αὐτὰ τὸ «πράσινο τεῖχος» κι ἔτσι ζοῦσαν μπροστὰ του χωρὶς νὰ τὸ βλέπουν, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουν, χωρὶς νὰ τοὺς ἐπηρεάζει, ὅσο μπορούσε νὰ γίνεῖ αὐτό. Μπῆκα σ' ἓνα ἀπὸ τὰ μαγαζιά. Ἦταν σχεδὸν τὴν ὥρα ποὺ ἐκλείνει. Ἐνας ἐξυπηρετικὸς ἰδιοκτῆτης ξεδίπλωσε μπροστὰ μου τὰ πολυποίκιλα ὑφάσματά του. Ἐκεῖ ἔκανα τὴν πρώτη μου στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν «καρτερία».

— Πὼς πᾶνε τὰ πράματα δῶ πέρα; τὸν ρώτησα.

— Ἐ! γιὰ τὴν ὥρα τὰ βλέπετε· κι ἀναστενάξε. Ἐχουμε πολλὰ προβλήματα.

— Ναί, τὰ βλέπω κι ἀλήθεια μὲ θλίβουν βαθιά!

Μὲ κοίταξε ἀπορημένος.

— Δὲ βαρύνετε, συνηθίσαμε. Ἐξ ἄλλου δὲ θὰ ἔναι γιὰ πάντα ἔτσι!

Σὰν ἐπιβεβαίωση στὰ λόγια του ἀκούστηκε μιὰ βροντερὴ φωνὴ ποὺ ἔρχόταν ἀπόξω:

— Μιχάλη φεύγω, γειὰ χαρά. Καλὴν αὔριον.

Ὁ χαιρετισμὸς μὲ ξάφνιασε.

— Καλὴν αὔριον, μουρμούρισα.

Ὁ Μιχάλης μ' ἄκουσε καὶ χαμογέλασε:

— Ναί, καλὴν αὔριον, ἐπανέλαβε. Θὰ ἔρθει ἡ μέρα ποὺ δὲ θὰ χρειάζεται νὰ τὸ εὐχόμαστε. Τότε θὰ τὴν ζοῦμε αὐτὴν τὴν αὔριον.

Μ' ἐπνίξε ἡ συγκίνηση. Δὲ μπόρεσα νὰ τοῦ πῶ πὼς κι ἐγὼ ἔβαζα τὶς εὐχές μου δίπλα στὶς δικές τους καὶ πὼς θαύμαζα τὸν τρόπο ποὺ ἀντιμετωπίζανε τὶς ἀνοιγμένες τους πληγές καὶ πὼς σίγουρα θὰ νικοῦσε ἡ καρτερία κι ἡ πίστη τους. Εἶπα μόνον ἀπλά:

— Κι ἐγὼ τὸ εὐχόμαι ὀλόφυχα, κι ἔφυγα τρέχοντας γιὰ νὰ μὴ μετριάσει τὴν καρτερία τους ἡ δική μου ἀδυναμία.

ΠΡΟΣ «ΠΑΝΑΓΙΑ ΣΤΑΖΟΥΣΑ»

Άρχισε όμορφα και αυτή η Κυριακή. Αμέσως μετά τη Θεία Λειτουργία ξεκινήσαμε για να γνωρίσουμε κάποια μικρά χωριά στην επαρχία Λάρνακας: Καλό Χωριό, Αγία Άννα, Ψευδάς, Κόρονος, Πυργά. Ολιγοπληθή, ανάμεσα σε βουνά ξεχωριστά και διαφορετικά, με μικρά εκκλησάκια να δεσπόζουν κάπου-κάπου στους λοφίσκους. Καθώς προχωρούσαμε, κάποια ταπέλα έδειχνε «Σταυροβούνι». Πήραμε την απόφαση ν' ανέβουμε. Πόση γαλήνη, πόση ομορφιά, πώς η επιβλητική μεγαλοπρέπεια του τοπίου σ' ανέβαξε στον ουρανό, στο Θεό. Από την κορφή του σταυροφόρου βουνού γεύομασταν την απεραντοσύνη απλόχερα. Το δροσερό αεράκι μας χάιδευε το πρόσωπο. Δεν ξέραμε αν ήταν Λεβάντης ή Μαΐστρος, ξέραμε όμως ότι ήταν καθαρό, αγνό, πνοή Θεού. Αφού προσκυνήσαμε στο μικρό εκκλησάκι των Κυπρίων Αγίων, ξεκινήσαμε για την επιστροφή με τις καρδιές γεμάτες από θυμίαμα του Δημιουργού Θεού. Το βουνό ήταν σπαρμένο από μικρά μωβ αγρολούουδα.

Στην επιστροφή βλέπουμε μια ταπέλα «Προς Παναγία Στάζουσα». Αποφασίσαμε να λοξοδρομήσουμε προς τα 'κει. Το αυτοκίνητο τραντάζόταν στην προσπάθειά του να υπερπηδήσει τα χαλίκια. Το τοπίο ξερό, γυμνό. Τα δέντρα σπανίζουν εδώ. Μόνο κάπου-κάπου βλέπεις κανένα δέντρο. Τα βουνά φαλακρά, χαραγμένα από τη φύση σε εγκάρσιες διατομές. Τρυπημένα από μαύρα πουλιά που τα βρήκαν φιλόξενα. Πουλιά πολλά και κοντά μας. Οι κραυγές τους δυνατές, σχεδόν τρομακτικές στη μοναξιά του τοπίου. Ο δρόμος μας φαινόταν μακρύς. Η απομόνωση μας γεννούσε αμφιβολίες για την ορθότητα της πορείας μας. Σκεφτόμασταν να συνεχίσουμε. Ο ένας ρωτούσε τον άλλο, αν θέλει να συνεχίσουμε. Αποφασίσαμε να πάμε ως ένα σημείο και ύστερα θα γυρνούσαμε πίσω. Φτάσαμε ως εκεί, βλέπουμε δεύτερο τόξο «Προς Παναγία Στάζουσα». Πάμε λοιπόν. Το τοπίο εξακολουθεί να είναι το ίδιο τρομακτικά γυμνό. Νιώθαμε εκείνο το συναίσθημα του αγνώστου, του καινούργιου. Νιώθαμε ότι δεν πλησιάζουν άνθρωποι εδώ. Σ' αυτή την έσχατη ερημιά που συντροφεύει ο φόβος και ο τρόμος αποκαλύπτεται ο Θεός.

Μετά από λίγο φτάσαμε στον προορισμό μας. Ένα κάγκελο και δίπλα μια λιτή επιβλητική είσοδος. Μια γοτθική καμάρα και δίπλα ερείπια. Μέσα απ' την καμάρα φαινόταν το εκκλησάκι της Παναγίας. Βουνά, χώμα, εκκλησάκι στο ίδιο χρώμα με τα ξερά αγριόχορτα. Ακόμα και το γαλάζιο τ' ουρανού είχα την αίσθηση ότι προσπαθούσε να τους μοιάσει. Περνούμε την καγκελόπορτα και πλησιάζουμε το εκκλησάκι. Οδηγώντας με ευλάβεια το αυτοκίνητο περνούμε απ' την ανοιχτή πόρτα. Κοιτάζουμε μέσα. Ήταν αναμμένα κεριά. Κάποιος ήταν εκεί. Επαληθεύει το προαίσθημά μου ότι κάποιον θα βρίσκαμε.

Το ερωτηματικό για τ' αναμμένα κεριά δε μας άφησε να κοιτάξουμε το εκκλησάκι εξωτερικά. Κλίνοντας το κεφάλι κάνουμε το σταυρό μας και περνούμε το κατώφλι της Παναγίας της Στάζουσας. Η εκκλησία ήταν πλημμυρισμένη από ευωδία, από προσευχή και θυμίαμα. Ενώ προσκυνούμε, ακούμε κάποιο θόρυβο μέσα από το ιερό του ναού. Συνεχίζουμε να προσκυνούμε. Κι άλλος θόρυβος. Αμέσως γυρνάμε ο ένας προς τον άλλο. Στο λαιμό ένας κόμπος. Κανείς δεν μιλάει. Κάνουμε το σταυρό μας κι αποτραβιόμαστε πιο πίσω. Ξαφνικά ανοίγει γρήγορα κι αθόρυβα η πόρτα του ιερού. Η μορφή ενός ρασοφόρου αγγέλου, ενός μοναχού εμφανίζεται. Με σκυμμένο το κεφάλι μας χαιρέτά και βιαστικά κατευθύνεται προς τα έξω.

— Η ευχή σας.

— Την ευχή του Κυρίου, η φωνή χαμηλή.

Η μορφή του κοσμικά ατημέλητη, ασκητική. Τα μαλλιά του κόκκινα, σγουρά, αχτένιστα. Αυτή είναι η μέσα από νεφέλες εικόνα που μου 'ρχεται στο μυαλό. Αυτά είναι όσα πρόλαβε το μυαλό μου να συγκρατήσει στη μνήμη του απ' τη βιασύνη του μοναχού.

Όταν βγήκαμε έξω, είδαμε ότι ο μοναχός είχε αποτραβηχτεί μέσα σε μια τσίγγινη καλύβα. Ο ήλιος έφηνε τη γη μ' επιμονή. Σιγά-σιγά είχε φτάσει στο μέσο της ημερήσιας βασιλείας του. Προχωρήσαμε προς το μικρό εκκλησάκι που υπήρχε λίγο πιο κάτω, περνώντας δίπλα απ' την καλύβα του μοναχού. Θέλαμε να τον πλησιάσουμε, να του μιλήσουμε, όμως κάθε φορά που αισθανόταν την παρουσία μας απομακρυνόταν διακριτικά.

Κατεβαίνουμε το μονοπάτι προς το δεύτερο εκκλησάκι. Οι γέρικες ελιές μας επιδείκνυαν με περηφάνεια τις κουφάλες τους, καλώντας μας να σεβαστούμε τα χρόνια τους. Η ευλάβεια περισσεύει στο χώρο και στις καρδιές μας. Οι κινήσεις μας αργές. Χαμηλές αροδάφνες μας συνοδεύουν κατά μήκος του μονοπατιού, προσθέτοντας χαρούμενη διάθεση στη διάχυτη θρησκευτική ευλάβεια.

Τα λευκά πουλιά σε λαξευτές φωλίτσες
 με τις φτερούγες προς τα πάνω ανοιχτές
 να γεμίσουν
 ήλιο άχρονο,
 ήλιο άπειρο, άπτωτο
 με τα ιλυώδη κεφάλια προς τα κάτω
 προς τη γη,
 ωσάν φιγούρες χορού αργόσυρτου
 να γλυκοτραγουδούν εύηχα,
 ενύμνια απειρόκαλης μυσταγωγίας
 ηχηρούς Υάκινθους και ψαλμικούς λαλέδες
 αίνους ηλιοτρόπια
 κύμβαλα και σάλπιγγες
 χορδές και κιθάρες
 σε χρώμα από βιολί,
 εντεύξεις ψυχικής κατάνυξης,
 εκστατικής δοξολογίας.

Περάσαμε το κατώφλι και προσκυνήσαμε τις Άγιες εικόνες. Η στάζουσα αγάπη, Υπεραγία Θεοτόκος, αγκαλιάζοντας το ανέσπερο φως, μας παρακολουθεί με βλέμμα άσπιλο, αμόλυντο. «Υπό την σην ευσπλαχνίαν καταφεύγομεν Θεοτόκε, τας ημών κεισσίας μη παρίδης εν περιστάσει αλλ' εκ κινδύνων λύτρωσαι ημάς, μόνη αγνή, μόνη ευλογημένη». Η κατάνυξη ενίσχυε την προσευχή μας.

Η επιστροφή προς τη Λάρνακα αρχίζει. Ανηφορίσαμε το μοναπατάκι και πλησιάζουμε, περνώντας από το καλύβι του μοναχού, το αυτοκίνητό μας. Η αγάπη του περιποιόταν μια συντροφιά από όμοια γατιά. Αθόρυβα. Μια τελευταία ματιά στο τοπίο. Ένας κόσμος διαφορετικός. Ξεκινάμε το αυτοκίνητο για τη Λάρνακα, υποσχόμενοι

πως θα ξαναρχόμασταν σύντομα. Ήμασταν σ' ένα τόπο διαφορετικό, μακριά απ' τον κόσμο και τα πρέπει του, αλλά τόσο κοντά στο Θεό. Σ' ένα τόπο, που μέσα στην απεραντοσύνη της στιγμής αναπέμπονται ακαταπαύστως ικεσίες, δοξολογίες και ευχαριστίες προς τον άχραντον, άναρχον Θεό για μας που βρισκόμαστε μακριά. Ο Θεός να ενισχύσει το δούλο Του αυτό σε τούτη τη Μακαρία, Ηλιάζουσα Γη.

Η δε «Παναγία η Στάζουσα» αστάζει ακατάπαυστα φως και γαλήνη και χάρη και χαρά στις ψυχές όλων μας.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΤΖΗΧΑΜΠΗΣ, Βιολόγος

* Παναγία Στάζουσα: Μετόχι της Ιεράς Μονής Σταυροβουνίου κοντά στο χωριό Πυργά, επαρχίας Λάρνακας.

ΤΟ ΒΟΥΝΟ ΠΟΥ ΧΟΡΕΥΕ

«Η τέχνη είναι πολιτισμός», το δήλωσε απερίφραστα η χοντρή κοπελιά στην παρέα της. «Εμείς δηλαδή που ήλθαμε απόψε να παρακολουθήσουμε την παράσταση του συγκροτήματος από την Κούβα είμαστε το άνθος του κυπριακού πολιτισμού».

Τα έλεγε δε και τα πίστευε με όλη την ψυχή της η αθεόφοβη. Και μαζί της τα πίστευε και η παρέα της όλη. Ο νεαρός με το γένη και το σκουλαρικό με το μαργαριτάρι, η νεαρά με τις οκτώ νομίζω τρύπες στο δεξί αυτί. Όσο για το αριστερό δεν μπόρεσα να μετρήσω τις τρύπες, όμως φαντάζομαι πως θα είχε άλλες τόσες και σ' αυτό.

Τις τρύπες του δεξιού μπόρεσα να τις μετρήσω γιατί σε κάθε μια υπήρχε και ένα μικρό ασημένιο σκουλαρίκι. Τώρα βέβαια δεν μπορώ να πάρω όρκο αν ήταν ακριβώς οκτώ ή επτά. Τέλος πάντων ήταν κάμποσες τρύπες και στην καθεμιά υπήρχε και ένα σκουλαρίκι. Ελπίζω να μη θεωρηθεί μεγάλη η παράλειψή μου που δεν τις μέτρησα ακριβώς.

Όλα αυτά τα παρατήρησα κατά τη διάρκεια της παράστασης γιατί από κακή συνεννόηση είχαμε αργήσει να φτάσουμε στο θέατρο, δηλαδή φτάσαμε 9 και 5 ενώ έγραφε πως θάρχιζε στις 9.

Φτάνουμε που λέτε στο θέατρο και αντιλαμβάνομαι πως δεν υπάρχουν κενά καθίσματα. Προς στιγμή σκέφτομαι πως θα ήταν καλύτερα να φεύγαμε και να καθόμασταν κάπου κοντά ώστε να ακούμε τουλάχιστο τη μουσική.

Όμως δεύτερη σκέψη με κάνει να κοιτάξω πιο προσεκτικά το θέατρο. Πράγματι το κοιτάζω και αντιλαμβάνομαι πως δεν είναι γεμάτο. Απλώς φαινόταν γεμάτο χωρίς να είναι. Δηλαδή οι πολιτισμένοι θεατές, δεν λέω παφίτες, γιατί οι περισσότεροι πρέπει να ήταν ξένοι ή κύπριοι από άλλες περιοχές που βρίσκονταν στην Πάφο για διακοπές, είχαν γεμίσει το θέατρο.

Αυτοί λοιπόν οι πολιτισμένοι, που πήγαν να παρακολουθήσουν θέατρο, είχαν καταλάβει σε αρκετές περιπτώσεις τρεις σειρές η κάθε ομάδα. Και εξηγούμαι.

Μια σειρά για τα οπίσθιά τους, μια σειρά για να ακουμπούν και σε μερικές, σπάνιες βέβαια περιπτώσεις, και μια σειρά για τα πόδια τους. Οι λιγότερο πολιτισμένοι εί-

χαν καταλάβει μόνο δυο σειρές. Οι περισσότεροι πολιτισμένοι είχαν πιάσει τρεις και οι εντελώς απολίτιστοι μόνο μια σειρά. Έτσι το μικρό υπαίθριο θέατρο του Φάρου της Πάφου ήταν μισογεμάτο ενώ φαινόταν γεμάτο. Αυτά βέβαια τα διεπίστωσα μετά που μπήκα μέσα και κάθησα.

Τώρα το πως μπήκα είναι μια άλλη ιστορία. Δηλαδή. Για να μην ενοχλήσουμε το φιλοθεάμον κοινό αποφασίσαμε να μπούμε από πίσω περπατώντας στα βραχάκια ή μάλλον σκαρφαλώνοντας στα βραχάκια. Ευτυχώς που η απόσταση ήταν μικρή, διαφορετικά πολύ θα δυσκολευόμουν με τα παραπανίσια κιλά που έχω.

Κάποια στιγμή τα καταφέραμε να φτάσουμε στο άνω εντελώς μέρος πίσω από το θέατρο. Κοιτάζω κάτω και αντιλαμβάνομαι την κατάσταση, όπως την περιέγραφα στην αρχή. Επισημαίνω ένα σημείο στο οποίο οι «πολιτισμένοι» θεατές είχαν απλώσει την αρίδα τους με όλη την πρόεπουσα μεγαλοπρέπεια και είχαν ακουμπήσει στην πίσω σειρά σαν να μη συνέβαινε τίποτα, σαν να μην υπήρχαν δηλαδή δεκάδες θεατές που ήσαν όρθιοι και έψαχναν για μια θέση στον ήλιο. Όχι ήλιος δεν υπήρχε. Είναι απλώς θέμα έκφρασης. Μιλάμε δηλαδή για μια θέση στο μικρό θεατράκι της Πάφου. Φτάνω λοιπόν κοντά τους και τους λέω «με συγχωρείτε μπορώ να κάτσω»; Γυρίζουν και με κοιτάζουν με μια ματιά που θα μπορούσε να σκοτώσει άνθρωπο. Με δυσκολία αποτραβιούνται προς τα μπρος ώστε να απελευθερωθεί η από πίσω τους σειρά και να μπορέσουμε εμείς οι ενοχλητικοί να κάτσουμε. Καθόμαστε κάποτε και αντιλαμβάνομαι πως είχαμε πέσει σε πολύ κουλτουριάρηδες. Πολύ ρε παιδί μου σου λέω. Τραγουδούν μαζί με τους Κουβανέζους, κουνιούνται με την ψυχή τους και στο τέλος σε κάνουν να πιστέψεις πως η ορχήστρα είναι αυτοί. Ιδιαίτερα η χοντρή μου θυμίζει το χρονογράφημα του μακαρίτη του Ψαθά για «το βρέφον και το κήτον το οποίον συνέληψε εις αλιέψ με κίνδυνο της ζωής του».

Η κοπελιά με τα περισσευόμενα κιλά μου θυμίζει εκτός από το «κήτον» του Ψαθά και τη «χοντρή του Θησαυρού». Τώρα βέβαια μπορεί να μην ήταν ακριβώς η «χοντρή του Θησαυρού», μπορεί δηλαδή να ήταν μερικά κιλά λιγότερα, όμως τι να γίνει ρε παιδί μου, εμένα μου θύμισε τη «χοντρή του Θησαυρού», με μια μικρή διαφορά. Η κοπελιά μπροστά μας ήταν νεαρά μεταξύ 20 και 23 και αρκετά ευκίνητη όπως αποδείχτηκε πιο ύστερα. Η Χοντρή λοιπόν δεν μπορούσε να κάτσει ούτε λεπτό ήσυχη. Συνέχεια χόρευε στο ρυθμό της ρούμπας. Μερικές φορές μάλιστα η ίδια είχε διαφωνίες με την ορχήστρα γιατί αυτή και οι φίλοι της νόμιζαν πως ήτανε μάμπο το κομμάτι ενώ αυτό ήταν ρούμπα όπως είπε σε λίγο ο τραγουδιστής. Τώρα να μου πείτε τι ξέρει ο τραγουδιστής; αφού η Χοντρή είπε πως επρόκειτο για μάμπο, έπρεπε και αυτός να το δεχτεί. Τέλος πάντων βγήκα από το θέμα μου που ήταν η περιγραφή της Χοντρέλως.

Λοιπόν. Είχε κεφάλι σαν της Αφροδίτης, λάθος παρασύρθηκα. Είχε σχετικά ωραίο κεφάλι που στηριζόταν πάνω σε τεράστιες ωμοπλάτες. Το πάχος είχε σχεδόν ενώσει το κεφάλι της με τον κυρίως κορμό σε σημείο που σχεδόν δεν μπορούσες να ξεχωρίσεις αν είχε λαιμό ή όχι. Πλάτες τεράστιες που θύμιζαν Οδυσσέα Αντρούτσο και στήθος-μάρμαρο. Πάλι μου έρχονται στο νου εκφράσεις από βιβλία που διάβασα και αγάπησα και τις αμολώ στο δικό μου κείμενο. (Το στήθος μάρμαρο είναι από τον «Επικήδειο» του Ιωάννη Κονδυλάκη που θεωρείται και ο πατέρας του νεοελληνικού χρονογραφήματος, και αν δεν το έχετε διαβάσει εσείς χάνετε γιατί πρόκειται για ένα θαυμάσιο κείμενο). Λοιπόν είχε στήθος τεράστιο που θυμίζει το κυπριακό «νάσει βυ-

ζιά μεγάλα, ώστε, αν τύχει κι έρτει αστοσιά περνούμε με το γάλα». Μετά ακολουθούσε μια εσοχή που μάλλον θάπρεπε να είναι η μέση της. Και μετά, ω μετά, ω Θεοί, ακολουθούσε αυτό που ο Ψαθάς σε κάποιες περιγραφές χορού κοιλιάς αποκαλούσε καρπούζι. Όμως εδώ δεν επρόκειτο για καρπούζι συνηθισμένο, παρά για δυο καρπούζια των 20 κιλών και βάλε το καθένα.

Στο μεταξύ όλη η παρέα κουβέντιαζε, σχολίαζε, κριτικάρε και ενοχλούσε με τις ομιλίες της, τους πάντας και τα πάντα. Ευτυχώς που η μουσική των Κουβανών χρησιμοποιούσε μεγάφωνα, διαφορετικά ούτε τρομπέττα θ' ακούγαμε ούτε τύμπανα ούτε κλαρίνο ή κιθάρες.

Μετά ήθελε να βγει να χορέψει, και οι φίλοι της δεν έβγαιναν και αυτή τους έλεγε.

— Άτε ρε παιθικιά πάμε, άτε ρε παιθικιά πάμε.

Συνέχεια την ίδια φράση. Να μην την ξαναγράψω. Όμως αυτοί δεν πήγαιναν, και η Χοντρή είχε πολύ απογοητευτεί. Οπότε σε κάποια στιγμή κατέβηκε στην πίστα μόνη της και θαυμάσαμε όλοι την μεγάλη ευκινησία και ικανότητα στο χορό. Πραγματικά πρώτη φορά είδα βουνό να χορεύει και όχι απλώς να χορεύει, παρά να χορεύει με χάρη και να λικνίζεται στους ρυθμούς της ρούμπας, που νόμιζε για μάμπο, του μάμπο που το έπαιρνε για τσα-τσα.

Τόσο δε πολύ μου άρεσε ώστε είπα από μέσα μου «χαλάλι και ο πολιτισμός των τριών σειρών, χαλάλι και τα σχόλια που έκαναν κατά τη διάρκεια της παράστασης...».

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Η ΟΔΟΣ ΑΞΙΟΘΕΑΣ

«... ο τόπος ήτανε μαχαίρι περασμένος
από το χτες ως το αύριο».

Κυριάκος Χαραλαμπίδης

Ήταν η δεύτερη φορά που πλησίαζα. Η πρώτη απόπειρα είχε τελειώσει άδοξα μπροστά στην πινακίδα που στόλιζε την πλατεία με τα λίγα απομεινάκια ερειπίων και καταστραμένων σπιτιών και κραύγαζε «ΑΛΤ. ΑΠΑΓΚΙΣΤΡΩΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ».

Αυτό που με είχε δυσκολέψει να προχωρήσω, περισσότερο κι από τον ήχο του παραγγέλματος, ήταν ο τρόμος της τερατώδους εικόνας που ξεπηδούσε από εκείνες τις άλλες δυο λέξεις. Μπορεί να απαγκιστρωθεί μια περιοχή; Δηλαδή τι της είχαν κάνει προηγουμένως, την είχαν καμακώσει; Της είχαν πετάξει πετονιά και η περιοχή κατάπιε το δόλωμα και αγκιστρώθηκε; Και τώρα, τι έγινε τώρα, της είχαν βγάλει το αγκίστρι;

Αυτή η τελευταία σκέψη ήταν η χειρότερη απ' όλες, καθώς ζυγίζομουν αναποφάσιτος μπροστά στην πινακίδα. Ο ψαράς που σφίγγει στα δάκτυλά του το κεφάλι του ψαριού και ξεριζώνει κομμάτια από το στόμα, καμμιά φορά κι από τα σωθικά όταν το αγκίστρι έχει φτάσει βαθειά. Ο ψαράς που βιάζεται να ετοιμάσει φρέσκο δόλωμα για να αγκιστρώσει κι άλλες, καινούργιες περιοχές.

Θα είχα χαθεί μέσα σε τέτοιους εφιάλτες και πιθανόν θα έκανα μεταβολή για δεύτερη φορά εκείνο το γλυκό βραδάκι με τις φοινικιές να σημαδεύουν το βυσινί του ουρανού, αν δεν με προσπερνούσαν δυο κορίτσια πιασμένα χέρι χέρι. Θέλοντας να επιβεβαιώσω το προφανές, καθώς τις έβλεπα να προχωρούν ανέμελα μπροστά μου, ρώτησα αν μπορεί κανείς να μπει στην περιοχή.

«Δεν υπάρχει πρόβλημα», απάντησε το μεγαλύτερο από τα δύο και συνέχισε με την γλυκειά κυμματιστή προφορά. «Οι Τούρκοι είναι πιο κάτω. Οι ΟΗΕδες διώξαν τα όπλα και κάνανε τον τόπο απαγκιστρωμένο σαν να μην είναι κανενός, αλλά εμάς εδώ είναι το σπίτι μας. Εμείς εδώ ζούμε».

Δεν θέλησα να ρωτήσω περισσότερα. Φοβήθηκα πως τα μάτια μου, έτσι όπως είχαν παραμείνει καρφωμένα στο αχνογραμμμένο στόμα του 15χρονου κοριτσιού, θα κάνανε τα λόγια μου ν' ακουστούν ψεύτικα και γελοία. Κι έτσι βιάστηκα να χωθώ στα στενά σοκάκια.

Ακολουθώντας τη μελωδία ενός ακορντεόν που σπάρραζε αθέατο στο βάθος, πήγα κι ήρθα αρκετές φορές ανάμεσα στον ΑηΓιώργη και τον Άγιο Κασσιανό, στην Μίνως και την Πατρόκλου. Μέσα από δρομάκια με εγκαταλελειμμένες μονοκατοικίες κι ονόματα οδών που ηχούν όπως η λέξη προμαχών, πέρασα δίπλα από ένα ραφτάδικο με μισοκατεβασμένα τα ρολά του κι έναν σκυμένο μάστορα να βελονιάζει τις ραφές ενός ριγέ γιλέκου.

Στρίβοντας στην Αξιοθέας σίγησε σαν κομμένο με ψαλίδι το ακορντεόν. Φαίνεται πως το είχα εντοπίσει και τότε αυτό, όπως ο φάρος όταν έρχεται το φως της μέρας, έσβησε σαν να είχε εκπληρώσει τον σκοπό του. Με είχε φέρει μπροστά σε μια ταβέρνα που στεγάζονταν σε ένα ροζ δίπατο σπίτι με ανάγλυφες κορινθιακές κολώνες και τραπεζάκια βγαλμένα στο δρόμο. Μια κόκκινη μπουκανβίλια και τενεκέδες με γαρδένιες στόλιζαν τη δίφυλλη ξύλινη πόρτα που ήταν βαμμένη πράσινη.

Μια καλή γυναίκα έσυρε τα πόδια της και χάθηκε στην κουζίνα. Όταν επέστρεψε με λίγο χαλούμι και μια καράφα κόκκινο κρασί, ένας γεράκος βγήκε κουβαλώντας το σκαμνί του και κάθησε κοντά στη μοναδική παρέα του μαγαζιού. Είχαν στρέψει τις καρέκλες τους προς την είσοδο της ταβέρνας και θαύμαζαν αυτό το παράξενο κτήριο που έδειχνε να τό 'χουνε περιτυλίξει με μια τριανταφυλί κουνουπιέρα.

Ένα απροσδιόριστο συναίσθημα με είχε καταλάβει, κάτι που πλανιέται στον αέρα και δεν ξέρεις αν θα είναι για καλό ή για κακό. Αυτή η αίσθηση που γεννιέται από «πράγματα που δεν γίνονται τώρα, ενώ μπορεί να συμβούν».

Το σκούρο μπλε του ουρανού είχε γίνει μολυβένιο σαν τις φοινικιές, όταν κατάλαβα πως το απροσδιόριστο προέρχονταν από το πετάρισμα της σημαίας πάνω απ' το κεφάλι μου, που κυμάτιζε δίπλα στο υπερυψωμένο φυλάκιο. Χωρίς να το αντιληφθώ είχα γλιστρήσει σιγά σιγά στα όρια της περιοχής κι έπινα ένα ποτήρι κρασί δίπλα στο τείχος που χώριζε τη Λευκωσία στα δύο.

Ένα οδόφραγμα από τσουβάλια άμμου έκοβε το δρόμο στη μέση και ενώ εδώ τελείωνε η απαγκιστρωμένη περιοχή, εγώ είχα αγκιστρωθεί για τα καλά, αφήνοντας τις ώρες να κυλούν.

ΔΥΟ ΚΗΛΙΔΕΣ ΑΙΜΑ ΣΤΟ ΑΛΕΞΙΠΤΩΤΟ

Η Κατοχή των Γερμανών ήταν στο φόρτε της. Πολλές οι κακουχίες, οι στερήσεις, η πείνα! Περισσότερο βέβαια στα αστικά κέντρα και λιγότερο στην ύπαιθρο που όλο και κάτι χάριζε η μάνα Γη στα πεινασμένα πλάσματά της: Τα κηπικά, τα φρούτα, τις βρούβες, τα σιτηρά... Κι όσοι είχαν χωράφια και τα καλλιεργούσαν, όχι μόνο ζούσαν καλά μα βόλευαν κι αρκετούς άλλους που ζητούσαν με την εργασία τους στήριγμα για ζωή.

Αυτή η αισιόδοξη και γεμάτη φιλότιμο κίνηση, υπήρχε συνήθως στα σιτοχώρια της ευλογημένης πεδιάδας της Μεσαράς, στο Νομό Ηρακλείου. Στη δική μας περιοχή Τεμένους, βγάζαμε ελάχιστα σιτηρά. Γιατί πάντα, από τα αρχαία χρόνια, καλλιεργούσαν εδώ τ' αμπέλια. Αλλά με την Κατοχή πώς να καλλιεργηθούν κι αυτά όπως έπρεπε και πού να πουληθούν τα τυχόν εισοδήματα; Όσοι δεν είχαν αμπέλια, δούλευαν στα ξένα σαν εργάτες, όμως τι μεροκάματο να κερδίσουν, να φάνε, να στηρίξουν οικογένεια, ν' αναθρέψουν παιδιά;

Πολλά τα προβλήματα κι η δική μας καταδιά μικρή κι ασήμαντη. Οι ανάγκες μεγάλες και στην οικογένεια τα παιδιά ανήλικα. Νήπια σχεδόν εμείς τα κοριτσάκια. Και το πιο μικρό, το νεογέννητο, ούτε είχε ακόμη καλά καλά σαραντίσει όταν έγινε η Μάχη της Κρήτης, τότε που έπεφταν από τα σιδερένια εχθρικά πουλιά μιλιούνια οι χρωματιστές ομπρέλλες των αλεξιπτωτιστών, στην ήρεμη και φωτολουσμένη γη μας...

Μάης καιρός. Οι γονείς μας πήραν τις οικογένειές τους μαζί με άλλους χωριανούς και μας πήγαν σε μια όμορφη εξοχική τοποθεσία για να προστατευτούμε από τους βομβαρδισμούς. «Ψηλό κουτούτο» λεγόταν ο τόπος που δέσποζε στην περιοχή πάνω σ' ένα καταπράσινο γόνιμο λόφο κατάφυτο μ' αμπέλια και κρεβατινες. Εκεί νοιώθαμε πιο ασφαλείς από τις βόμβες που μπορούσαν να πέσουν μέσα στην Κωμόπολη, κάτι που ευτυχώς ποτέ δεν έγινε, χάρη στην προστασία της θαυματουργού μας Παναγίας. Από τον τόπο αυτό φαινόταν προς Βορρά φάτσα το Ηράκλειο, με τις φωτιές των βομβαρδισμών και την αντάρα. Στήσανε οι γονείς μας τις παράγκες που θα μέναμε, γεμάτοι έγνοια και μεράκι να μας σώσουν από τον όλεθρο! Πώς θα μας σώζανε όμως από το φάσμα της πείνας;

Εμείς τα μικρά τα βλέπαμε όλα σαν πανηγύρι: Τις φωτιές από μακριά, την αγωνία, το βούϊσμα των αεροπλάνων, τους κρότους απ' τις βόμβες, το αντιφέγγισμα από τις φωτιές μέσα στα μαύρα μεσάνυχτα.

Η στέρηση δε μας άγγιζε ακόμη γιατί υπήρχε το γάλα της κατσίκας, λίγα κηπικά και φρούτα, ψωμί ελάχιστο και λάδι, εκεί τουλάχιστον στην εξοχή, καθόλου. Ίσως όμως για κάποιες μόνο μέρες. Την έλλειψη του λαδιού τη θυμάμαι καλά, γιατί ο πατέρας, όπως κάρφωνε τις σανίδες και τους τσίγγους της σκεπής για να φτιάξει την παράγκα που θα μέναμε, βουτούσε τα καρφιά για να καρφώνονται πιο εύκολα, μέσα σ' ένα πιατάκι, που είχε ελάχιστο λαδάκι. Μα ο σκύλος του γείτονα, από τη διπλανή παράγκα, πήγε κοντά, βρήκε το λαδάκι και το έγλειψε όλο. Στενοχωρήθηκε ο πατέρας γιατί δεν είχε άλλο λάδι να τελειώσει τη δουλειά του με τα καρφιά και για μια στιγμή διαμαρτυρήθηκε νευριασμένος: «Ω το παντέρμο ωζό, εκειά 'βρε να ξεπινάσει.» Μα σα να μετάνιωσε πάλι: «Κι ήντα φταίει δα κι αυτό το έρμο; Σάμπως έχει τα φαγιά στα πιάτα να διαλέξει και προτίμησε το λαδάκι μου;»

Θυμάμαι τούτο το περιστατικό σα να είναι τούτη η ώρα κι ας ήμουν μόνο πέντε χρονών...

Όμως δεν ήταν μόνο η εποχή του Καλοκαιριού. Αυτήν εύκολα θα την περνούσαμε. Μα θα ακολουθούσαν μετά οι μαύρες νύχτες του Χειμώνα... Κι ήρθαν πράγματι δύσκολες και βαρειές. Γι' αυτό τ' άλλο το Καλοκαίρι οι γονείς μας σκέφτηκαν κάτι πιο πρακτικό και ωφέλιμο. Θα πηγαίναμε από τις αρχές του Μάη να ξεκαλοκαιριάσουμε σ' ένα χωριό της Μεσαράς, που είχαμε γνωστούς. Εκεί, η μητέρα μας που ήταν μοδίστρα, θα δούλευε τη δουλειά της και θα μάζευε καρπό για το Χειμώνα. Μα θα ζούσαμε και πιο εύκολα στη διάρκεια του καλοκαιριού. Το χωριό λεγόταν Τουρλωτή γιατί ήταν χτισμένο πάνω σ' ένα «τουρλωτό» ύψωμα και δέσποζε της περιοχής.

Σαν ήρθε λοιπόν η προ-παραμονή της αναχώρησής μας – μαθήτριά εγώ στην Α' του Δημοτικού – από βραδύς η μάνα μου μου παράγγειλε:

— Γρόικα, Ρηνώ παιδί μου. Αύριο που θα πας στο σχολείο σου, να πεις στη δασκάλα σου να σε προβιάσει, γιατί είναι ανάγκη επειδή θα πάμε στη Μεσαρά και θα λείπομε πες, όλο το καλοκαίρι... Να την αποχαιρετίξεις κιόλας και να τη φιλήσεις και τη χέρα τ'ξη...

Όλα γενήκανε κατά πως τα είπε η μητέρα και την άλλη ταχυνή φορτωθήκανε δυο γαϊδουράκια με τις απαραίτητες αποσκευές μας, ρουχικά κλινოსκεπάσματα, κουζινικά και η ραπτομηχανή, το απαραίτητο εργαλείο της μάνας μας για τη δουλειά της.

Μεσοσόμαρα καβαλικέψαμε εμείς τα παιδιά κι οι γονείς μας λαλούσαν τα ζωντανά. Εγώ κρατούσα αγκαλιά το μικρό μου αδελφάκι που ότι κι είχε κλείσει τον πρώτο του χρόνο.

Πήραμε το δρόμο Νοτικά προς το Βαθύπετρο κι από κει συνεχίζοντας βγήκαμε στο δροσόλουστο Χουδέτσι. Περάσαμε δίπλα από το γραφικό Μοναστήρι τ' Άϊ-Γιώργη του Επανωσήφη και συνεχίσαμε τη δημοσιά ανάμεσα από χρυσωμένα χωράφια με στάχια έτοιμα για θέρισμα. Ο στοργικός κόρφος της γης άπλωνε το χρυσό στήριγμα του σκλάβου, το ψωμί το ευλογημένο! Η πορεία συνεχίστηκε ως το δειλινό που φτάσαμε στο χωριό. Γνώριμος ο τόπος κι οι χωριανοί μάς υποδέχτηκαν φιλικά και καλόκαρδα. Μας είχαν ετοιμάσει ένα μονόσπιτο ασβάντιστο – ασβέστης δεν υπήρχε – μα σφουγγαρισμένο και καθαρό. Ανοίξαμε κι απλώσαμε τα φτωχικά μας χρειώδη κι ετοιμάσαμε για κοιμηθιά ένα πρόχειρο κρεβάτι με στρίποδα. Σ' ένα τραπεζάκι θρονιάστηκε σα σε θέση τιμητική, ο συνεργάτης και σύμμαχος της μάνας μας, μα και δικός μας, η χειροκίνητη ραπτομηχανή. Το παιδομάνι του χωριού όλο περιέργεια γέμισε το μικρό χώρο της κατοικιάς μας. Ήρθαν κι οι μανάδες τους, οι θειάδες τους, όλες φιλενάδες της μάνας μας, άλλες μοναχές κι άλλες με τα μωροπαιδιά στην αγκαλιά τους. Η υποδοχή τους μας συγκίνησε. Φιλότιμοι και φιλόξενοι οι Τουρλαθιανοί κάτοικοι και φίλοι, με την ανοιχτή καρδιά, σαν τον ορίζοντα το διάπλατο γύρω από το λόφο του χωριού τους.

Μας φέρανε να φάμε φρέσκα μιγαδερά παξιμάδια, ξυνόγαλα κι αθόγαλο, λίγα αυγολάκια και κηπευτικά, όλα δώρα πολύτιμα για την περίσταση. Σιτοβολώνας το χωριό βίγλιζε στην κορφή του λόφου που ήταν χτισμένο. Δεν είχε πρασινάδες και νερά μα είχε μια ξεχωριστή γοητεία και θέα, καταμεσίς στο διάπλατο ορίζοντά του, με πολλά κοντινά χωριά ολόγυρα. Εκεί θα περνούσαμε το καλοκαίρι με τη μάνα μας. Ο πατέρας έφυγε το άλλο πρωί για να παραδώσει τα ξένα γαϊδουράκια που κάμανε τ' αγώι, μα

και γιατί οι δικές του μικρές αγροτικές φροντίδες τον κρατούσαν στο σπίτι το πατρικό. Δούλευε η μάνα μας σαν το αεικίνητο μυρμήγκι και σόδειαζε υπομονετικά τη ζήση του Χειμώνα. Στα ραψίματά της η αμοιβή της ήταν σιτάρι, κριθάρι, μαγεροψήματα...

Μετά από λίγες μέρες μια επίσκεψη έφθασε στο χωριό: Μια αντάρτικη ομάδα που συχνοκατέβαινε από τα βουνά κι έπαιρνε το δρόμο προς τα φιλόξενα σιτοχώρια για να εφοδιαστούν οι αγωνιστές της Λευτεριάς με τα απαραίτητα τρόφιμα για να ζήσουν. Ανάμεσά τους ήταν κι ο Καπετάν Στελιανός, ένας ψηλόκορμος ομορφολεβένταρος, με μουστάκια δασιά, μεγάλα μαύρα λαμπερά μάτια, κρουσομάντηλο, στιβάνια και μαύρη κυλότα. Ήταν αρχηγός της ομάδας με καταγωγή από τα μέρη των Χανιών.

Συνήθως οι αντάρτες φιλοξενούνταν στο σπίτι του Προέδρου του χωριού. Φαρσά-ρη τον λέγανε, λεβέντης κι ο ίδιος, γενναίος και φιλόξενος. Η γυναίκα του η Κερα-Μαρία η Φαρσάραινα, άξια και χρυσονοικοκυρά, φύλαγε κάθε φορά για τους αντάρτες πλούσια φιλοξενία και πολλά πεσκέσα στο φευγιό τους.

Κείνη τη φορά λοιπόν η κερά Φαρσάραινα που ήταν φιλενάδες με τη μάνα μου, ήρθε στο σπίτι μας, σούρουπο σχεδόν, κι από την πόρτα δίχως να μπει μέσα, πρόβαλε κι έκανε νόημα στη μάνα μου πως τη θέλει να της πει.

— Έλα κερά Αννίκα να μου συντράμεις γιατί έχω μουσαφίρηδες...

Σκύβει μετά και της λέει ψιθυριστά στ' αυτί: Αντάρτες ήρθανε μόνο έλα να τωσε μαγειρέψωμε... Φεύγουνε μαζί, αφού μας παράγγειλε πρώτα να κάτσομε φρόνιμα ώσπου νά 'ρθει.

Πήγαν στο σπίτι της μα εκείνο που την ήθελε πραγματικά δεν ήταν για συντρομή της στο μαγείρεμα. Για τη δουλειά αυτή είχε πολλές παραφατόρισες. Ο σκοπός που την κάλεσε ήταν να της γνωρίσει ένα παράξενο καινούριο πελάτη για ράψιμο. Κι ο πελάτης αυτός δεν ήταν ούτε χωριανός, ούτε κοντοχωριανός, μα ο ίδιος αυτοπρόσωπα ο Καπετάν-Στελιανός, ο αρχηγός της ανταρτικής ομάδας που υποδεχτήκανε...

— Παράξενο! κάνει η μάνα μου. Κι ήντα θέλει μπρε κερά Μαρία. Ήταν μπορώ να ράψω εγώ ενούς Καπετάνιου που ανεχομίζει τα βουνά...

— Γιάντα, δε βάνουνε αυτοί ρούχα; Μα ας μπούμε μέσα στο πόρτεγο που κάθονται κι ο ίδιος δα σου πει ήντά 'ναι που θέλει.

Μπροστά η Κερά Μαρία, πίσω της όχι πολύ θαρρετά η μοδίστρα, μπήκανε στο δωμάτιο που ήσανε καθισμένοι οι αντάρτες και τρωγοπίνανε.

— Νάτη Καπετάνιο μου τη φιλενάδα μου τη μπιστικιά που σου 'λεγα. Έτηνέ μασε ράφτει όλους στο χωριό ας είναι καλά.

— Και τουλόγου σου νάσαι καλά κερά Μαρία μου, μα σαν ήντα μπορώ να ράψω εγώ για τον Καπετάνιο... Και κείνη τη στιγμή, μόλις που τόλμησε για μια στιγμή να σηκώσει σαν αστραπή το σεμνό της βλέμμα για να τονε δει με σεβασμό και να ξαναχαμηλώσει τη ματιά κοκκινισμένη.

— Γροίκια κερά μοδίστρα. Εγώ μαθές, ούτε σώρουχα ούτε ξώρουχα θέλω.

Έχω απ' όλα. Μα ένα σκολινό ποκάμισο μου χρειάζεται...

«Σκολινό ποκάμισο; κάνει με το νου της η μοδίστρα. Κι ήντα το θέλει μωρέ κοντό το σκολινό πουκάμισο; Έχουνε στα βουνά μαθές καματερές και σκόλες; ή αστεία κο-

ντό μιλεί; Μα τονε θωρεί με τη κόχη του ματιού της να σηκώνεται και να λύνει σουδα-
χτικά ένα πλουμιστό κρητικό βουργιάλι. Έβαλε τη χερούκλα του μέσα κι έσερνε κι
έσερνε ένα κατάσπρο γυαλιστό ρούχο που δεν είχε ξετελεμό... Σαν το 'βγαλε της κάνει:

— Έντο επαέ κερά μοδίστρα το ρούχο του ποκαμίσου. Άσπρο σαν το γαμπριάτικο!

— Μα αυτό είναι αλεξιπτωτο... Τόλμησε να πει εκείνη.

— Καλά το γνώρισες. Αλεξιπτωτο είναι. Πιάσε 'πο κειέ να τ' ανοίξομε να το δεις
καλά.

— Ε, μα μεγάλο! Κάνουνε όλοι με θαυμασμό!

— Και τοσονέ για ένα ποκάμισο; Αυτό κάνει και δυο και τρία και θα πομείνει και
περισσευούμενο.

— Μα ένα θέλω 'γω και νάναι και σκολινό!

«Επιμένει κείνος στο σκολινό. Κάνει η μοδίστρα με το νου της. Γιάντα κοντό; Μα
ας τον ανερωτήξω να δω· ήντα δα μου πει:

— Με το συμπάθειο Καπετάνιο, να σ' ανερωτήξω κάτιτις;

— Ό,τι θες κερά μοδίστρα.

— Απ' ό,τι κατέχω εσείς οι αντάρτες οι πλια πολλοί, φορείτε μαύρα ρούχα, μαύρα
ποκάμισα. Εσύ ήντα το θες το άσπρο και σκολινό δα κιάλας; Έχετε σεις σκόλες απάνω
στα βουνά;

— Όσες θες, σκόλη κάμαμε την ανάγκη και ρεβαΐζι το μπαρούτι... Μα για να κατα-
λάβεις ξάνοιξε καλά όλο τονέ το ρούχο που βαστώ... Ανοίγουνε πιο διάπλατα το αλεξι-
πτωτο κι εκεί καταμεσής, θωρούνε δυο κηλίδες αίμα μεγάλες, στρογγυλές κι ολίδιες
στο χρώμα, ούτε πλια σκούρα, ούτε πλια ανοιχτή η μια από την άλλη... Διαφέρανε μό-
νο στο μέγεθος. Η μια ήτανε αρκετά μεγάλη κι η άλλη μικρότερη.

— Ναι θωρώ δυο μεγάλες στάμπες αίμα... κάνει η μοδίστρα. Μα... πώς;

— Πώς εγενήκανε θες ν' ανερωτήξεις; Να σου πω εγώ... Γροίκα το λοιπόν:

Στο Μάλεμε κοντά συχνογύριζα τσι μέρες που πέφτανε οι αλεξιπτωτιστές. Κι όχι
βέβαια μόνο εγώ μα όλοι οι αθρώποι μας εκείά ένα γύρο.

Εφτάνανε το λοιπόν οι σιντερένοι διαόλοι. Ενοίγανε τσι πόρτες τως κι εσκιάνιαζε
ο ορτανός, με τσ' ομπρέλλες τσι πολύχρωμες. Μιλιούνια εκατεβαίνανε κι αρχίνιζε ευ-
θύς το μακελειό. Εκείνοι με τα όπλα ντως τα βαρά κι εμείς με τα σκεπέθια και τα δρε-
πάνια... Κι ελέγασι κιάλας οι δικοί μας όλο τσατίλα για τ' άδικο, τη μαντινάδα:

«Την ώρα μα και τη στιγμή δα σκυλοβλαστημάτε
όντας εξεκινούσετε στην Κρήτη για να πάτε...»

Τέθιοιο πείσμα μας ήπιασε όλους τσοι ντόπιους για τ' άδικο που μασε κάνανε στη
γη μας, να κατεβαίνουμε μπρε ωσάν τ' αρπαχτικά γεράκια και τσι σκάρες, που δε μασε
σταμάτανε κι αμά δύναμη... Εκείά να θώρειες...

«Ε το παντέρμο τ' άδικο πως σου πατεί... τον γγάλο...
μα κι το δίκιο το τρανό, θάρρος σου δίδει κι άλλο...»

Μέσα στσ' άλλους απού λες, ευρέθηκα και 'γω με δίχως όπλα. Ένα γκρανάκι του
παππού μου ολοσκούριαστο εβάστουνα, μα ήντα να σου κάμει. Από την εποχή των

Τουρκώ είχανε να το λαδώσουνε το ευλοημένο να ξεσκουριάει μια σταλιά. Είπα τότε-σά κι εγώ να κάμω το κολάι μου... Ν' αρμαθιάσω καμπόσα όπλα από τσοι Γερμανούς που ήσανε τα παντέρμα ολοκαίνουργια και τα λιμπιζούσουνε. Εμακέλευγα κιόλας όσους εμπόρουνε, γιατί μαθές αν δε τό 'κανα 'τσά, ήθελα με μακελέφουνε 'κείνοι... Κι ήθελα μου κάνουνε δα μνημόσυνο στο χρόνο απάνω. Ετσά 'ναι η παντέρμη ώρα του πολέμου: 'Η γίνεσαι μακελάρης ή μακαρίτης... Εμάζωνα το λοιπόν τα όπλα και τα 'βανα κειά σε μια ξερολιθιά σκεπασμένα. Μια γκοπανιά, κοχεύγω με την άκρη τ' αμαθιού μου, μιαν ασκιανάδα δίπλα μου... 'Ητονε ένας Γερμαναράς κι είχε σηκωμένο το στιλέτο ντου να μου το μπήξει στον γκαφά μου... Γυρίζω 'γω ωσάν την αστραπή και του ματσάζω και τα δυο ντου χέρια. Λίγο μού 'γγιξε το μαχαίρι στο λαιμό και μου τονε ξέγδαρε. Κι η μια κηλίδα που θωρείς, η πλιά μικρή, είναι δικό μου αίμα...

Δίχως να του πάρω το μαχαίρι τού 'σφιγγα τη γροθιά και τη γυρίζω οθε ντα πάνω ντου με δύναμη. Και με την ίδια ντου τη χέρα που του βάστουνε ετρώπησε το δικό ντου το λαιμό... «Μάχαιραν έδωσες, μάχαιρα δα λάβεις» του κάνω ολοδιαόλιστος... Και να την άλλη κηλίδα το αίμα, την πιο μεγάλη. Δική ντου είναι... Κι οι δυό γενήκανε την ώρα που παλεύγαμεν απάνω στ' αλεξιπτώτο... Εκειά πάνω ήπηρε και τσοι τράτους ίσαμε που ψοφολόισε ολότελα...

— Δυο κηλίδες... μουρμούρισε με βλέμμα απλανές η μοδίστρα. Σαν να έβλεπε κείνη την ώρα, μέσα από το σύθαμπο του χρόνου και της αντάρας της μάχης, τους δυο αντίπαλους άντρες να ματοκυλιούνται πάνω στο αλεξιπτώτο... Δυό κηλίδες... επανάλαβε, από αίμα Ελληνικό και Γερμανικό! Και βαθιαναστέναξε στοχαστικά...

— Λοιπόν; ήντα λες μοδίστρα; να μου ράψεις θες το σκολινό ποκάμισο; Μειδίασε κείνη καθώς ξαναβρέθηκε στην πραγματικότητα.

— Σκολινό Καπετάνιο; τον ρωτά με την ίδια διάθεση.

— Ναι σκολινό! Γιάντα. Αφού δε γίνηκε σάβανό μου κείνη την ώρα, σκόλη είν' η ζωή μου, μια και ζω και θωρώ τον ήλιο. Γιατί ολπίζω πως θα δω και την Λευτεριά...

— Μαγάρι Καπετάνιο. Αξίζει σου να τ' αξιωθείς... Μα το ματωμένο κομάτι; ήντα θες να το κάμω;

— Α εκείνά να μη το ράψεις, ούτε να το πετάξεις. Το θέλω θυμητάρι στην επίλοιπη ζήση μου... Ακριβοφύλαξέ μου το...

— Να μου κάμεις θες μια χάρη Καπετάνιο;

— Σαν ήντα;

— Να, ανέ θες να μου δώσεις και μένα ένα κομάτι αλεξιπτώτο από κειονά που δα πομείνει;

— 'Ηντα δα το κάμεις μοδίστρα; φουστανάκια των κοπελιώ;

— 'Οι Θεόψυχά μου, Γερμανικό ρούχο να το γνωρίσουμε απάνω ντως οι Γερμανοί, δεν τωσε βάνα.

— Κιαμήντα το θες; Νυφικό κιαμιάς δικής σου νύφης;

— 'Οι Καπετάνιο. Ούτε νυφικό. Ματωμένα νυφικά δεν κάνουνε...

— Καλά το λες. Δεν κάνουνε. Θυμητάρι σάικα το θες, ετσά δεν είναι; θυμητάρι, όπως θέλω κι εγώ το κομάτι με τις δυό κηλίδες...

—Ναι. Είπε η μοδίστρα κουνώντας το κεφάλι καταφατικά...

Πέρασε και πήγε τούτη η επίσκεψη των ανταρτών στο χωριό κι έμεινε ολόκληρο το αλεξίπτωτο στα χέρια της μοδίστρας, για να ράψει το ποκάμισο του Καπετάν Στελιανού, να φυλάξει και τα θυμητάρια. Το καταχώνιασε μέσα σ' ένα σακούλι και τό 'βαλε στον πάτο του σεντουκιού, αφού πρώτα το θύμιασε. Αίμα είν' αυτό σου λέει, ότινος και νά 'ναι... θα το έραβε όποτε ευκαιρούσε και σε μια άλλη επίσκεψη θα το γύριζε στον κάτοχό του.

Και μιαν άλλη μέρα ξανάρθαν πάλι οι αντάρτες για εφόδια μαζί με τον Καπετάν Στελιανό. Συχνοπήγαιναν είπαμε εκεί γιατί το χωριό ήταν άδειο από μόνιμους Γερμανούς κατοίκους. Μικρό καθώς ήταν και θρονιασμένο στο ψήλωμα που το δέρναν όλοι οι καιροί και οι ανέμοι – δεν ήταν προσιτό για τις δικές τους ανάγκες. Ήταν όμως φιλόξενο και στοργικό όχι μόνο για τους φίλους κι επισκέπτες μα και για τους αγωνιστές της Λευτεριάς, τους αντάρτες, που είπαμε συχνόρχονταν. Όποτε μπορούσαν κατηφορίζαν από τα κρησφύγετά τους, με τα ζώα και τα όπλα τους, νύχτα συνήθως, ζητώντας μια ανάσα ξεκουράσης και καλοπέρασης, στο ήρεμο χωριό. Το ίδιο όμως κάνανε κι οι Γερμανοί για τροφές. Κι αν τό 'κανε η τύχη να φτάσουν την ίδια μέρα με τους αντάρτες, τότε αλίμονο στο χωριό... Κινδύνευε με σφαγή κι εξαφάνιση. Γιαυτό όσες φορές έρχονταν αντάρτες, τοποθετούσαν φρουρά στις άκρες του χωριού μπρος σε δρόμους που πήγαιναν σε άλλα χωριά. Οι δρόμοι βέβαια στενοί, πρωτόγονοι, μόλις χωρούσαν δυο ζώα ν' αντιπεράσουν και σε άλλες μεριές στενοί σα μονοπάτια. Αυτοκίνητα δε διασφάλιζαν ακόμη στο χωριό.

Από τα ΒΔ ήταν η κύρια είσοδος του χωριού, εκεί ήταν στημένοι μπρος στο έλεος του Βορρά οι αλευρόμυλοι με τις τεράστιες φτερωτές τους αεικίνητες κι άλεθαν της σιτοδότρας γης τα δώρα.

Οι φούρνοι του μικρού χωριού μοσχοβολούσαν κάθε μέρα, πότε της μιας νοικοκυράς πότε της άλλης. Τεράστιοι σα μικρά δωμάτια, θυμάμαι που για να μαζέψουν από μέσα τις παξιμαδιασμένες κριθοκουλούρες σαν κρύωναν ο φούρνοι, μπάζανε μέσα εμάς τα παιδιά και κάναμε αυτή τη δουλειά. Γιαυτό η κάθε ζυμωσιά ήθελε μέχρι ένα τσουβάλι αλεύρι. Γιατί εκτός από το σπιτίσιο ψωμί και παξιμάδι για την οικογενειακή κατανάλωση υπολογίζανε και τη μερίδα των ανταρτών μα και την ξεφουρνιά, ένα πανάρχαιο όμορφο έθιμο της αθάνατης λαϊκής μας παράδοσης. Όποια γυναίκα ζύμωνε έδινε σ' όλα τα μαζεμένα εκεί χωριανάκια τα καινούρια φυντάνια του χωριού, από ένα μυρωδάτο ζεστό ντάκο, ή μια κριθοκουλούρα. Έτσι απλόχερα όλοι χόρταιναν και ειδικά τα παιδιά που ήταν εθνική ανάγκη να δυναμώσουν και να απλώσουν καινούριες ρίζες και βλαστάρια...

Οι δρόμοι λοιπόν ακτινωτά ολόγυρα με Κέντρο το μικρό χωριό, κατηφορίζαν απ' αυτό σαν κορδέλλες που ανοίγονται από το ψηλό κοντάρι του γαϊτανάκι σε μέρες αποκριάτικης χαράς. Άλλος Β.Δ. πήγαινε προς το Πυράθι, Πύργο, Χάρακα. Άλλος Δυτικά προς το Μεσαχωριό, Ανατολικά προς το Αραπέτι και Γαρύπα και Βορεινά προς το Μπαδιά. Σε τούτα τα κράσπεδα στήνονταν «οι φρουροί» και παρακολουθούσαν όταν έρχονταν Γερμανοί ή αντάρτες. Μόλις έφταναν οι μεν ή οι δε αμέσως οι φρουροί έπαιρναν θέση για παρατήρηση, για να μη το κάμει η οργή του Θεού να σμίξουν...

Τα καλοστεκούμενα σπίτια φιλοξενούσαν συνήθως και τους Γερμανούς και τους αντάρτες με πρώτο πάντα το σπίτι το φιλόξενο του Προέδρου του χωριού. Καλοδεχού-

μενοι πάντα ήσαν οι αντάρτες, μα βουβά κι αγέλαστα δέχονταν τους Καταχτητές, με μια περήφανη Κρητική αξιοπρέπεια... Γινόταν όμως και για τους δυο η ίδια διαδικασία: τραπέζωμα και συγκέντρωση τροφίμων απ' όλο το χωριό.

Μια μέρα λοιπόν ξανάρθανε στην Τουρλωτή αντάρτες. Ήταν και πάλι η ομάδα του Καπετάν Στελιανού. Κονέφανε ως συνήθως στο σπίτι του Προέδρου. Η μοδίστρα έραβε στο σπιτάκι της και σε κάποια στιγμή που χρειαζόταν να σιδερώσει κάτι, σηκώθηκε σπουδαχτικά, πήρε το σίδερο και πήγε στο διπλανό σπίτι του Προέδρου να το γέμισει κάρβουνα από το τζάκι.

— Κερά Μαρία έχεις φωτιά; της φωνάζει απ' έξω.

— Στην απάνω παρασιτιά. Κάνει κείνη χαριτολογώντας. Έλα, κόπιασε μέσα κερά Αννίκα. Μα και να μην έχω δα ανάψω για το δικό σου το χατήρι.

— Τουλόγου σου έχεις με τα σακιά την καλωσύνη κερά Μαρία, ας είσαι καλά... Κι ως έσκυβε να βάλει τα κάρβουνα, σιμώνει η κερά Μαρία και της κάνει ψιθυριστά:

— Αντάρτες είναι μέσα κερά Αννίκα.

— Μάνα μου! Ποιοι κοντό;

— Ο Καπετάν Στελιανός με την ομάδα του.

— Ωφου αδικιά και δεν τού 'ραφα ακόμη το ποκάμισο. Μα λίγος καιρός μπρε δεν είναι που ξανάρθανε; Κι ήλεγα πως δα το ράψω ετηνέ την εβδομάδα μια κι ήδωκα το λόγο μου...

Πάνω σε κείνη την ψιθυριστή συζήτηση πλησιάζει την κερά Μαρία ένα ντελικανιδάκι και της κάνει βιαστικά και ξελαχανιασμένα με το στόμα του ξερό από την τρεχάλα:

— Θεια Μαρία, θεια Μαρία...

— Ήντά 'ναι μωρέ; ήντα συμβαίνει;

— Γερμανοί θειά Μαρία Γερμανοί. Ίδια δα μπήκανε στο χωριό και σέρνουνε και δυο μουλάρια...

— Ε τσοι σκύλους; Για σαντούκιασμα ήρθανε πάλι κι είναι λίγες μέρες που ξανάρθανε για θροφές... Κι εδώ κερά Αννίκα; Πού δα χάσομε τσ' αντάρτες μη τσοι δούνε οι Γερμανοί και κεντίσομε συθέμελα το χωριό;

— Μη χάνεις το κουράγιο σου, κάνει ψύχραιμα εκείνη κι ορμούν κι οι δυο στο πόρτεγο που τρωγοπίνανε οι αντάρτες. Τα σπίτια ήσανε τότε μικρά και δεν είχανε πολλούς κρυψώνες και ξετούπια.

Ευθύς καταλάβανε και σηκωθήκανε ορθοί κι οι αντάρτες. Ένα γύρο στο δωμάτιο ήσανε φρεσκοπλυμένα και μπομπουρισμένα τα πιθάκια των σιτηρών, που περίμεναν καθαρά να φυλάξουν την καινούρια σοδειά. Γιατί τ' αλώνια πια δούλευαν καθημερινά κι οι ψηλές θημωνιές, όλο και χαμήλωναν.

— Στα πιθάκια εμπρός! χωστείτε ντελόγο στα πιθάκια από κάτω λένε στους αντάρτες. Σβέλτα κείνοι τρύπωσαν κι οι κοπελιές που βοηθούσαν στην περιποίηση στάθηκαν σαν Καρυάτιδες κάθε μια κοντά σ' ένα πιθάκι και που και που με την πλάτη έσπρωχναν και τ' ανασήκωναν για να μπαίνει αέρας να μη κρουφτούνε οι κρυμμένοι...

Δίπλα ήταν το πέτρινο κρεβάτι γιατί το ίδιο δωμάτιο χρσσίμευε και για ύπνο. Πάνω εκεί ήταν αραδιασμένα τα όπλα των ανταρτών. Και σε μια ξύλινη Κοντάδα που κρεμόταν από τα δοκάρια, είχαν απλώσει διπλωμένες πατανίες και κιλίμια για φύλαγμα και για στολισμό, όπως γινόταν στα παλιά Κρητικά σπίτια. Ορμά η μοδίστρα και κατεβάζει από κει δυο πατανίες. Απλώνει τη μια πάνω στα όπλα και λέει στην Κερά Μαρία:

— Θέσε κειέ... Πλαγιάζει εκείνη και τη σκεπάζει με την άλλη πατανία. Ύστερα βγάζει από την τσέπη της προστοποδιάς της το μαντηλάκι της, το βρέχει με λίγο νερό και το απλώνει στο μέτωπό της:

— Είσαι αρρωσταρά... της κάνει επιτακτικά – και... αποθαίνεις... Μέχρι να ακούσουνε τα δυο ανήλικα παιδιά της πως η μάνα τους είναι του... θανατά, το πίστεψαν κι αρχίνησαν άγριο μουγγαλητό:

— Μάνα μας. Μανούλα μας. Μη ποθάνεις καλή μας μάνα...

Κι έτσι με τις φωνές τους συμπληρώθηκε η σωστή σκηνοθεσία... Μπαίνουν κείνη την ώρα οι Γερμανοί. Γνώριμο τους ήταν το σπίτι που αναγκαστικά κάθε τόσο τους φιλοξενούσε.

— Άφκα, πατάτες, μούγκρισαν κρατώντας στο χέρι τα πολυβόλα. Τα παιδιά βόγησαν πιο πολύ στη θέα τους. Τα έπνιγε ο σπαραγμός και στο δάκρυ το φόβο του χαμού της μάνας...

— Τι πίκουλα; ρωτούν οι Γερμανοί τη μοδίστρα που φρόντιζε πάντα να βρέχει επιδειχτικά το μαντηλάκι και να το τοποθετεί στο μέτωπο της «αρρωσταράς».

— Τι πίκουλα; Ξαναρωτούν. Δηλαδή τί έχουν τα μικρά και σκουίζουν;

— Μάμα μαλάτο. Λέει διπλωματικά εκείνη – Άρρωστη είναι η μάνα τους.

— Μαλάτο; τι μαλάτο; Ξανακάνουν.

— Να. Μπαλάτο τύφο. Λέει η μοδίστρα που είχε ακουστά πως την αρρώστεια αυτή την τρέμανε οι Γερμανοί όπως ο διάλογος το λιβάνι.

— Τύυυφο; κάνουν εκείνοι έντρομοι κι όπου φύγει φύγει όχι μόνο από το σπίτι μα κι από το χωριό...

Βγήκαν από τα πιθάρια οι αντάρτες ταλαιπωρημένοι από την έλλειψη του αέρα αλλά σωσμένοι. Παίζει ένα καμπανό κι η αρρωσταρά με τον... τύφο και κατεβαίνει εφτάγερη. Μερώνουν και τα... πίκουλα από την απελπισία τους. Βάζει κι η μοδίστρα τα κάρβουνα στο σίδερο και κάνει να φύγει, μα όπως σήκωσε τα μάτια της βλέπει μπροστά της τον Καπετάν Στελιανό. Της χαμογελούσε καλωσυνάτα με θαυμασμό κάτω από τις δασεές μουστάκες του:

— Μοδίστρα είσαι λεβεντιά. Με ετσά λογιώ αθρώπους που έχει η Κρήτη μας, οι Γερμανοί δε δα πολυκαιρίζουν στον τόπο μας.

— Ο Θεός σ' έφερε ετουήννέ την ώρα, κάνει κι η κερά Μαρία κουνώντας με σημασία το κεφάλι...

— Μα να σε ρωτήσω μπρε μοδίστρα μια και σ' έδα, ήντα γίνεται; ήραψες το ποκάμσο το... σχολινό μου;

— Καπετάνιο μου του λέει εκείνη. Ενήμενά ντο να μ' ανερωτήξεις. Μα συμπάθα με που δεν το γοργόραφα, όμως άμα ξαναρθήτε με το καλό δα τό 'χω έτοιμο να σου το παραδώσω. Κι φού το θες και... σκολινό, πρέπει να το ψιμιδέψω και να το ράψω με την υπομονή μου, κάνει καλόκαρδα κι εκείνη.

— Καλά μοδίστρα. Ράψε το όποτε πες. Μα τσι δυο κηλίδες να μου τσι φυλάξεις...

— Εντάξει Καπετάνιο, νά 'σαι ήσυχος.

Φύγανε αθόρυβα οι αντάρτες, και μείνανε πάλι οι κάτοικοι που ψύχραιμα ξέρανε τί 'πρεπε να διάχνουν την κάθε δύσκολη στιγμή!

Σε λίγες μέρες πάλι, να τους Γερμανούς στο χωριό. Ήταν διαταγή του Γενικού Φρουραρχείου της περιοχής να κάνουν οι στρατιώτες τους άσκηση σκοποβολής σε κατοικημένο χώρο. Και σαν πιο κατάλληλο διαλέξανε το χωριό Τουρλωτή, που, όπως ήταν κτισμένο πάνω στο ύψωμα, η θέση του επέτρεπε την άνεση της μάχης, αφού σε μεγάλη ακτίνα ολόγυρα από το ύψωμα αυτό, δεν υπήρχε εμπόδιο για σφαίρες. Οι κάτοικοι με διαταγή κλειστήκαν στα σπίτια τους στις πιο σίγουρες γωνιές τους, για να μη δεχτούν καμιά αδέσποτη...

— Μπαμ μπουμ. Μπαμ, μπαμ, ακούγονταν οι κρότοι επί ώρες, ολόκληρο πρωινό. Ένα μικρό της κουμπάρας που συγκατοικούσε η οικογένειά του με την οικογένεια της μοδίστρας κι επικοινωνούσαν με μια μεσόπορτα, ήθελε ν' ανοίξει την πόρτα για να δει τον... πόλεμο. τα γουρουνάκια του χωριού τρομοκρατημένα, ξέφευγαν από τους στάβλους μέσα στο μπαλοτοκόπι και τριγύριζαν σαν τρελλά στους δρόμους του χωριού γρυλλίζοντας. Μερικά μάλιστα από αυτά γίνανε οι αθώοι... πεσόντες της μάχης, για να γίνουν στη συνέχεια μεζελίκια των ασκούμενων κατακτητών. Μα και πολλές γαλοπούλες την ίδια τύχη είχαν κι ας κροτάλιζαν σαστισμένες τα ράμφη τους κάτω από την κρεμαστή προβοσίδα τους. Τα κουνέλια λούφαξαν στις μίνες τους και τα πουλερικά κακάριζαν σαν τρελλά, στριμωγμένα στις γωνιές και στα κοτέσια.

Πανδαιμόνιο στο χώρο και μόνο η ανθρώπινη ανάσα του άμαχου πληθυσμού, προβληματισμένη σιωπούσε, μέσα στην αντάρα που είχε πλακώσει το ήρεμο χωριό.

Κάποτε η άσκηση μάχης κόπασε... Κι οι Γερμανοί προτού φύγουν σκέφτηκαν να πάρουν εκτός από τους... «πεσόντες», γουρουνάκια και γάλους – κι ό,τι άλλο τους έμπαινε στο μάτι από τα φαγώσιμα του χωριού.

Στο σπίτι της μοδίστρας άνοιξαν οι κλεισμένοι την πόρτα και το μικρό παραθυράκι μα δεν τολμούσανε ακόμη να ξεμυτίσουν. Βούιζαν ακόμη τ' αυτιά τους από τον προηγούμενο σαματά. Ξάφνου βλέπουν στο παραθυράκι να σκιάζει το φως, η μορφή ενός αναποκοκκινισμένου Γερμαναρά. Είχε χώσει το μισό κορμί του μέσα στο σπιτάκι και κοίταζε ερευνητικά με το βλέμμα ολόγυρα το μικρό χώρο. Το μάτι του πήρε δύο «Φλάσκες» – μπουκάλες, που ήσαν τοποθετημένες στο ράφι του τζακιού. Η μια είχε το λάδι που μαγειρεύαμε κι η άλλη ρακή για εντριβές και γιατρικουλέματα. Ήταν σα να πούμε «το φαρμακείο» της οικογένειας. Εμείς τα μικρά στη θέα του Γερμαναρά που φαινόταν σα δράκοντα στα μάτια μας, ενστικτώδικα με φόβο αγκαλιάσαμε τα γόνατα της μάνας μας, ενώ εκείνη είχε πάρει και κρατούσε σφικτά στην αγκαλιά της το μικρό μας αδερφάκι, που έμπηξε τις φωνές, μπροστά στην άγρια μορφή του. Εκείνος σύρθηκε από το παράθυρο μα για λίγο, όσο να κάμει το γύρω του σπιτιού και να προβάλλει πιο

θεόρατος από την απέναντι πόρτα. Παγώσαμε πιο πολύ στη νέα του εμφάνιση κι εκείνος γέλασε χοντρά κι αδέξια, διασκεδάζοντας με τον παιδιάστικο φόβο μας. Είχε ανασηκωμένα τα μανίκια, ανοικτό το γιακά, και τα ξανθά ολόισια μαλλιά του ήταν όρθια σαν καρφιά του σκαντζόχοιρου. Ακουμπούσε τις γροθιές του στη μέση του ανέμελα και τα κόκκινα μάτια του γούρλωναν παράξενα κι ερευνητικά. Κοίταζε σα χαζός και μοσκογελούσε. Η μάνα μας τότε φοβήθηκε γιατί έβαλε στο νου της μη κάμει καμιά έρευνα και βρει το αλεξιπτωτο το γερμανικό του Καπετάν Στελιανού. Αλίμονο τότε... Κι είχε και τις δυο κηλίδες το αίμα απάνω του...

«Άχ μωρέ Καπετάνιο και τι τό 'θελες το... σκολινό ποκάμισο... Αν το βρει τούτο το γουρουνίσιο αγρίμι, θα κάμει σε μας πεσκέσι και τα καθημερινά μας και τα σκολιάτικα μας...» Η θεία η Ελένη που είχε 'ρθει από τη Χώρα να μας δει και να δουλέψει και κείνη λίγο έριξε μια καθησυχαστική ματιά της μάνας μου και κάθισε μετά δήθεν ανέμελα πάνω στο μικρό μπουλάκι που είχε καταχωνιάσει μέσα η μάνα μας, το ματωμένο αλεξιπτωτο. Πήρε μετά στα πόδια της το μικρό της κουμπάρας και του χάιδευε στοργικά τα μαλλιά σα να μη συνέβαινε τίποτε.

Μα όπως φάνηκε στη συνέχεια, το Γερμαναρά δεν τον ενδιέφερε καθόλου ούτε το μπουλάκι, ούτε το περιεχόμενό του. Το κόκκινο πρόσωπό του, τα γουρλωμένα μάτια του και η χοντρή σα παντζάρι μύτη του μαρτυρούσαν ότι ήταν πότης κι ότι ήθελε να πιεί... Κατεβάζει λοιπόν τη μια μπουκάλα του λαδιού, τη μυρίζεται, κάνει ένα μορφασμό αδιαφορίας, και την παραπετά σε μιαν άκρη. Κατεβάζει μετά τη δεύτερη μπουκάλα με τη ρακή. Τα μάτια του γίναν άλλα τόσα όταν μυρίστηκε το περιεχόμενό της. Την ανοίγει, πίνει μερικές γουλιές και πλαταγγίζει μετά τη γλώσσα του απόλυτα ικανοποιημένος... Ξαναστοιμπώνει την μπουκάλα, την παίρνει κι ετοιμάζεται να μισέψει...

Μα η ευλοημένη η μάνα αντί να κάμει το σταυρό της που φτηνά θα γλυτώναμε από την παρουσία του, τόλμησε να του πει παρακαλεστικά βλέποντας να χάνει το πολύτιμο... φαρμακείο της:

— Μη! Μη να χαρείς, μη την παίρνεις...

Ο Γερμαναράς εξοργίστηκε. Στράφηκε, την κοίταξε αγριεμένα και της κάνει:

— Ίγγλις, μπουμ μπουμ, καπούτ, μάμα, μπάμπα... Εσύ φλάσκα, ι, ι, ι, ι.. Κι έβαζε τις γροθιές στα μάτια του κοροϊδεύοντας τη μάνα μου που ήταν έτοιμη να κλάψει για τη μπουκάλα, ενώ εκείνου όπως είπε, οι Εγγλέζοι σκότωσαν σε βομβαρδισμούς τον πατέρα του και τη μάνα του...

Και δίχως άλλη κουβέντα ανασηκώνει με δύναμη τη «φλάσκα» και της δίδει μια γερή στο πάτωμα που γίνηκε χίλιες χιλιάδες κομάτια, σκορπίζοντας στο χώρο την αρωματική οινοπνευματώδη οσμή της...

Έφυγε μουρμουρίζοντας και χειρονομώντας ακαταλαβίστικα με χαλικουτίσματα που ποιος ξέρει τι να έλεγε μ' αυτά. Εύκολα όμως εννοεί κανείς...

— Σπολάτι σου, Παναγία μου. Κάνει σταυροκοπούμενη η μάνα μας. Φτηνά τη γλυτώσαμε...

Μετά κι από τούτο το περιστατικό, δεν ήθελε να καθυστερήσει άλλο το ράψιμο του ποκάμισου του Καπετάν Στελιανού. Ήθελε να διώξει από το σπίτι και το αλεξιπτωτο και τις ματωμένες κηλίδες του.

— Να γραντίσω θέλω κιαμιά κοπανιά νά 'ναι τούτανή η γι' αφορμή, μονολογούσε άμα κυρίευαν το νου της αυτές οι σκέψεις...

Τ' άλλο πρωινό κιόλας άνοιξε το μικρό σεντούκι κι έβγαλε το καταχωνιασμένο στο σακούλι μέσα, αλεξίπτωτο. Το άπλωσε με τη βοήθεια της αδερφής της και το έκαμε δυό άνισα κομάτια: Ένα για να ράψει το ποκάμισο και τ' άλλο το μεγάλο με τις κηλίδες το αίμα, θα το κρατούσε για θυμητάρι ο Καπετάν Στελιανός όπως της είχε πει. Για τον εαυτό της δεν ήθελε τέτοια ενθύμια... Καλύτερα να της έλειπε κι ας το είχε από την αρχή ζητήσει η ίδια. Όχι πως φοβόταν κανένα ούτε δειλίαζε για σκέψεις και παρατηρήματα... Τίποτε απ' αυτά. Μα να! Γιατί την πλήγωνε βαθειά στην ψυχή το «πως και γιατί» χύνεται αίμα ανθρώπινο άδικα! Αίμα νεανικό!...

Ράφτηκε το λοιπόν το ποκάμισο επί τέλους. Ξανάρθε και η ομάδα των ανταρτών με τον αρχηγό τους στο χωριό. Τυλιγμένη του πήγε την «παραγγελιά» στην κερά Μαρία:

Πάρε Καπετάνιο το «σκολινό» σου ποκάμισο κι όσο ρούχο απόμεινε.

— Όχι όλο το απομεινάρι. Κράτηξε είπαμε και συ ένα κομάτι για θυμητάρι δικό σου.

— Σε σένα ανήκει Καπετάνιο. Εσύ το πλήρωσες με το δικό σου αίμα. Δεν ταιριάζει να το κρατήξω εγώ...

Το διπλωμένο πουκάμισο ούτε που το κοίταξε ο Καπετάνιος. Άνοιξε μόνο με σοβαρότητα και στοχασμό το ματωμένο κομάτι:

— Εσύ ήντα λες κερά μοδίστρα; καλά κάμαμε που το κόψαμε το αλεξίπτωτο;

— Όχι, Καπετάνιο, μια και με ρωτάς. Ολόκληρο έπρεπε να το κρατήσεις. Αέριοι! Όπως το πήρες από τη γενναία εκείνη Μάχη του τόπου μας.

— Γιάντα; τη ρωτά εξεταστικά. Πώς το παίρνεις τουλόγου σου;

— Να. Για να φαίνεται πως ήτανε ολόκληρη η ομπρέλλα που κατέβαζε στον τόπο μας το θανατικό και τη συμφορά του... Μα...

— Ήντα μα... Πέ μου ήντα άλλο βάνει ο νους σου... Γιατί κατιτίς θωρώ και σε βασανίζει...

— Μα και για να φαίνονται καταμεσής, οι δυό κηλίδες το αίμα... Γερμανικό κι Ελληνικό! Δυό κηλίδες ολόιδιες. Μα πέμου να χαρείς Καπετάνιε. Ξεχωρίζεις εσύ άμα δεν κατέχεις, ποιανού ήτανε η μια κηλίδα και ποιανού η άλλη; Τον ρωτά με βαρύ αναστεναγμό η μοδίστρα.

— Όχι βέβαια δε θα μπορούσα να τις ξεχωρίσω. Να πες μου όμως γιάντα βαρναστέναξες;

Σα και με ρωτάς, δα σου το πω Καπετάνιο και να με συμπαθάς.

Μ' όλο το σεβασμό μου σε σένα και σ' όσους πολεμούνε και χύνουνε το αίμα τους για την Κρήτη μας και την Ελλάδα μας – το χρέος σας κάνετε – άφησέ με να σου πω μια σκέψη που στριφογυρίζει στο νου μου, αφ' όντας πήρα στα χέρια μου το ματωμένο αλεξίπτωτο...

— Πε τηνε κερά μοδίστρα. Πε τηνε τη σκέψη σου δεν υπάρχει λόγος να διστάζεις...

— Να, Καπετάνιο. Θέλω να πω πως τούτηνέ την ώρα σου μιλώ σα μάνα πούμαι. Βέβαια το χρέος μου το αιστάνομαι. Κι η τιμή της Πατρίδας πρώτα απ' όλα... Μα λέω πως: Μανάδες της Κρήτης γεννήσαμε εσάς τους Κρητικούς. Αλλά μανάδες γεννήσανε κι αυτούς που ήρθανε από τον ουρανό, με τσ' ομπρέλλες τους, να μας σκλαβώσουν... Ίδιο κι όμοιο το αίμα τους πάνω στο άσπρο ρούχο, πάνω στην γης το χώμα... Όμως γιατί να χύνεται άδικα; Εγώ, κι όλες οι μανάδες της Γης-πιστεύω- θα θέλαμε τούτες οι κηλίδες των αντιπάλων να μην υπάρχουν... Σε καμιά γη... σε κανένα αλεξιπτωτο... Τούτο το αίμα και μάλιστα της νιότης να μη χύνεται άδικα. Μα να κυλά στις φλέβες των παιδιών μας, σαν αίμα λαών αδελφωμένων...

EIPHNH KAXATAKH

ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΞΙ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΦΟΙΒΟΥ ΔΕΛΦΗ

Προχθές άρχισα επιτέλους να ταχτοποιώ χρονολογικά, εν σχέσει με τους διαφορετικούς αποστολείς, τα πολλά γράμματα που από χρόνια, όταν τα έπαιρνα από το Πανελλήνιο, πάντοτε τα φύλαγα με επιμέλεια, αν και άτακτα σωρευμένα, στα συρτάρια του γραφείου. Έτσι στο βάθος του κεντρικού συρταριού βρήκα και τα γράμματα που μου έστειλε το 1982 ο μακαρίτης ο Φοίβος Δέλφης. Στο πρώτο μου υποσχότανε να μου στείλει σε λίγο μερικά ποιήματά του για μιαν πρώτη γεύση. Με το δεύτερο μου έστειλε έξι ποιήματα. Ένα χειρόγραφο και τα άλλα δακτυλογραφημένα, με χειρόγραφα σημειώματα εδώ κι εκεί. Αποφάσισα να τα στείλω όλα, δακτυλογραφημένα με τους κανόνες του μονοτονικού συστήματος, μαζί με φωτοαντίγραφα των χειρογράφων, στον κ. Γ. Χατζηκωστή, με την ευχή να δημοσιευτούν στο προσεχές τεύχος της «Πνευματικής Κύπρου».

Michele Iannelli

I

Ψυχικό, 1. 2. 1982

Αγαπητέ αδερφέ του Νότου,

Από καιρό πολύ είχα σκοπό να σου γράψω, αλλά δεν είχα την διεύθυνσή σου. Μου την έγραψε ο κοινός φίλος Italo Rocco.

Παρακολουθούσα μ' ενδιαφέρον τα δημοσιεύματά σου στην «Πνευματική Κύπρο» κι όπως κατάλαβα είσαστε στην Κατοχή εδώ. Γι' αυτό ξέρεις και τόσο καλά την γλώσσα μας.

Περιμένα δύο βιβλία μου του 1982 στην Ιταλία. Το ένα θάβγει στη Ρώμη παρουσιαζόμενο απ' τον Mario Luzi, το άλλο στην Φλωρεντία παρουσιαζόμενο απ' τον Vittorio Vettori. Μόλις τα πάρω θα σου τα στείλω, γιατί αγαπώ πολύ κι εκτιμώ την δουλειά σας (sic!). Και θάθελα να έχω μια επικοινωνία μαζί σου. Στο μεταξύ όσο νά-

βγουν τα δύο βιβλία μου, μπορώ να σου στείλω μερικά ποιήματά μου για την πρώτη γεύση. Αν γράφεις ποιήματα (πεζά έχω δικά σου διαβάσει), μπορείς να μου στείλεις να τα μεταφράσω και δημοσιεύσω σε αθηναϊκά περιοδικά. Θα συστήσω και σε δυο φίλους μου να σου στείλουν τα βιβλία τους στα ιταλικά. Αν δεν έχεις ποιήματα στείλε μου κάνα διήγημα ή ό,τι άλλο πεζό έχεις.

Με την αγάπη μου Φοίβος Δέλφης

Υ.Γ. Μπορείς να μου γράφεις και στην ιταλική γλώσσα. Και μπορώ να σου γράψω στην ιταλική γλώσσα.

II

Ψυχικό, 12. 3. 1982

Αγαπητέ μου φίλε,

Χθες έλαβα το ευγενικό και καλόκαρδο γράμμα σου και σου απαντώ σήμερα να σου πω πόσο είμαι ευχαριστημένος με την νέα μου τούτη γνωριμία. Βέβαια το όνομά σου μου ήταν γνωστό απ' το περιοδικό του αγαπητού φίλου Italo Rocco. Κι ύστερα απ' το περιοδικό του κοινού επίσης φίλου Κύπρου Χρυσάνθη. Και απ' τα δημοσιεύματά σου στην «Πνευματική Κύπρο», νόμιζα πως ήσουν εδώ στην Κατοχή. Χαίρω πολύ που αγαπάς την Ελλάδα, όπως εγώ αγαπώ την Ιταλία, κι έχω μέσ' την καρδιά μου και τις δυο αυτές αδερφές χώρες. Είμαστε ο ίδιος λαός. Και θυμάμαι τον Πρόεδρο Περτίνι που μας είπε απ' την TV, πως είμαστε ο ίδιος λαός. Κι αφού έρχεσαι εδώ θα χαρώ πολύ να σε γνωρίσω και προσωπικά και να σε γνωρίσω στους εδώ φίλους μου λογοτέχνες. Μπορώ να σε φιλοξενήσω για δέκα μέρες στην πατρίδα μου τους Δελφούς. Έχεις πάει εκεί; Χαίρω μεγάλως για τις νεοελληνικές σπουδές σου, και σε συχαίρω ειλικρινά για το άψογο γράμμα σου. Το ένα βιβλίο μου που βγαίνει στην Ρώμη απ' την Nona Editrice τυπώνεται κι όταν το πάρω θα σου το στείλω αμέσως. Το άλλο που θα βγει στην Φλωρεντία, ίσως, αργήσει. Κι επειδή μου γράφεις να σου στείλω την «πρώτη γεύση» των ποιημάτων μου, σου εσωκλείω μερικά πρόσφατα ποιήματά μου, με την ελπίδα πως θα σου αρέσουν.

Αυτά είναι πολύ νέα, αλλά θα σου στείλω και μερικά βιβλία μου σε λίγο. Τα ποιήματα που σου στέλλω είναι πολύ πρόσφατα, και δεν είναι απ' τα πιο αντιπροσωπευτικά μου. Θα μιλήσω σε τρεις φίλους μου ποιητές να σου στείλουν τα βιβλία τους μεταφρασμένα στην ιταλική και θα σε παρακαλέσω να γράφεις τρία μικρά σημειώματα. Επίσης θα πω και σε μερικές φίλες μου ποιήτριες να σου στείλουν τα ελληνικά ποιητικά βιβλία τους. Τον Απρίλη, 19-23, θα βρισκομαι στην Mazara del Vallo (Σικελίας) καλεσμένος σ' ένα Παγκόσμιο Συνέδριο ποίησης, για την επικοινωνία με τους μεσογειακούς λαούς. Και τέλος του Νοέμβρη θα είμαι στην Γενοβα σ' ένα, επίσης, Παγκόσμιο Συνέδριο Ευγ. Μοντάλε, καλεσμένος απ' το Πανεπιστήμιο.

Στη Σικελία θα μιλήσω με θέμα: «Ελληνικός πολιτισμός και κουλτούρα». Δύσκολο θέμα. Γιατί όταν μιλάμε γι' αυτά τα πράματα, θα πρέπει να νοούμε την αρχαία Ελλάδα. Η νέα δεν έχει αναδείξει πολύ σπουδαία πράματα. Έχει μόνο τον Σολωμό και τον Ελ Γκρέκο. Οι άλλοι είναι ασήμαντοι ή μέτριοι ή σκοπιμώς μεγενθυμένοι. Έχει επίσης και τον Καβάφη.

Στη Γένοβα θα μιλήσω για το «αρχαίο πνεύμα και το ελληνικό δαιμόνιο». Ελπίζω όλα να πάνε καλά. Εύχομαι το γράμμα μου να σ' εύρει εν πλήρει υγεία. Σε ασπάζομαι αδελφικά κι επίσης τον Ρόκκο. Φοίβος.

ΟΙ ΑΡΠΕΣ ΤΩΝ ΜΑΛΛΙΩΝ ΣΟΥ

*Οι άρπες των μαλλιών σου
τραγουδούν κι απόψε μαδριγάλια.
Μ' ανοιξιάτικες πνοές πλημμυρίζουν τον κόσμο,
γίνονται καλλικέλαδα πουλιά
κι έρχονται φτερουγίζοντας
στο κλειστό μου δωμάτιο.*

2.1.1982

ΑΠΟ ΠΟΥ ΕΡΧΕΣΑΙ ΑΓΑΠΗ

*Από πού μπαίνεις, αγάπη,
στο δωμάτιο
αφού είναι όλα κλειστά
και δεν υπάρχει πόρτα ν' ανοίξει
κι ούτε παράθυρο στο φτερούγισμά σου.*

*Από πού έρχεσαι γέννα της φρίκης
της κάθε αυταπάτης μου
από πού έρχεσαι να γεμίσεις
με την μελωδία της μορφής σου
την κόλαση;*

*Από πού έρχεσαι αγάπη,
πληγωμένο ελάφι
στις μέρες της νηνεμίας μου
στις νύχτες του τρόμου;*

2.1.1982

Ο ΟΥΡΑΝΟΣ ΚΙ Η ΘΑΛΑΣΣΑ

*Ο ουρανός κι η θάλασσα
άνθισε με πανιά του Ιάσονα
και με γαλάζιους κρίνους της Αντιγόνης.
Κι έγινε η γη μας η Αργώ
που ταξιδεύει τις ελπίδες μας.
Ως κι οι Σειρήνες στάθηκαν
ν' ακούσουν το τραγούδι των αργοναυτών,
Κι ήταν σα νάπεφταν σπόροι φωτός
μεσ' στις ψυχές του κόσμου.*

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο πυρσός μου είναι δικός σου
για το σκοτάδι του κόσμου.
Με καλές πράξεις
θα χτίζομαι χτίζοντας.

ΔΙΣΤΙΧΟ

Μια καλή πράξη αξίζει
όσο κι ένας Θεός.

1982

ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΙΚΡΕΣ

Υπάρχει πολύς πόνος κι αποξένωση
Καιροί χαλεποί για την ποίηση.

Και τι είμαστε και τι είναι ο κόσμος;
Τι σημαίνουν οι σφίγγες κι οι γρύπες;
Οι απέραντοι σαρκοφάγοι;
Οι σπαθιές τ' ουρανού
Πάν' απ' τα κεφάλια των αθώων;

Πώς θάναι το αύριο
δίχως αύριο
και τι σημαίνει
ο βαρναλγής λόγος;
τι σημαίνουν οι ώρες
τα χαρούμενα σήμαντρα;
τι σημαίνουν οι βάτραχοι
μεσ' στους βάλτους
κι οι αμέτρητες Πυθίες*
και τα μαντεία της οικουμένης;

Ο Απόλλωνας σπένδει
μ' απέναντί του το μαύρο πουλί**
(1982)

* Πυθίες = μάντισσες του μαντείου των Δελφών

** Το μαύρο πουλί της γνώσης και της αμφιβολίας.

Εν καιρώ θα σου στείλω την αρχαία εικόνα που βρίσκεται στο μουσείο των Δελφών και που μας θυμίζει το χοράκι του Έδγαρ Πόε! Καταπληκτικό! Τηλεπάθεια του μεγάλου αμερικανού ποιητή; (Φοίβος).

ΔΥΟ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΥΠΡΟ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

α) Γενικά για την ποίησή του

Ο ποιητικός λόγος του Κύπριου ποιητή χαρακτηρίζεται από μίαν έντονη διεισδυτικότητα στον πυρήνα των πραγμάτων, ευαισθησία και διαύγεια νοημάτων, ρομαντικές καταβολές και γόνιμα επηρεασμένη από τις γλωσσικές φόρμες των Βυζαντινών ύμνογράφων στις όποιες όμως καταθέτει τη δική του ελεύθερη άποψη, μη δεσμευόμενος μετρικά ενώ είναι γνώριμες οι δυνατότητες του στίχου τόσο στον παραδοσιακό όσο και στον ελεύθερο· στον πρώτο κυριαρχεί η μουσικότητα, στον δεύτερο η βαθύτερη ανάλυση και φιλοσοφική θέση και θέαση.

Το ποιητικό σώμα και αίμα του Κύπρου Χρυσάνθη κυλά άβιαστα και δίχως φραστικά εύφυλογήματα προς άπόσπασιν ευνοϊκών κριτικών: κατορθώνει να λείει τόσα πολλά με λόγο άπλο και λιτό, δίχως να γίνεται άπλοϊκός, χάρισμα που λίγοι ποιητές τó έχουν. Μπορεί ακόμα να δημιουργήσει ένα ποίημα που ν' άποτελείται από πολλές σύντομες φράσεις και ψήγματα δίκην κατευθυντηρίων ζωής και δράσης, δίχως πουθενά να κατακερματίζει την ούσία και τó κεντρικό νόημα και μήνυμα του ποιήματος (άναφέρουμε για του λόγου τó άληθές από την «Μικρή Ωδή στον Έρωτα»: «Τó καλοκαίρι πλένεται στον έρωτα/ όπως τó πεύκο στον άγέρα» ή «Δέν έχει πια κενό ή ζωή»).

Πολλά ποιήματα, έξ άλλου, παρουσιάζουν μιá χαρακτηριστική τάση μονολόγου ενώ να πούμε ότι και στα θεατρικά του, όπως τόσο εύστοχα υπογραμμίζει ο Κάρολος Μητσάκης, παρατηρείται μιá μορφή «θεατρόμοφης ποίησης».

Άλλο κλασσικό χαρακτηριστικό τής ποιητικής του είναι ή έντονη εικονοπλασία με την ιδιαίτερη προβολή τής φύσης και τών συμβολιστικών συνακόλουθα τάσεων που έμπεριέχει έτσι όπως δίνεται με ρυθμούς και μέτρα λαϊκών διηγήσεων και δημωδών άσμάτων στα όποια ή όμοιοκαταληξία προεκτείνει και σχηματοποιεί άλλες παραμέτρους έρμηνείας και κυρίως μουσικών δεκτικών κυμάτων για τόν άναγνώστη. Τó μυστικό τής τέχνης είναι να κρύψει την τεχνική κι αυτό ο Χρυσάνθης τó κατορθώνει ενώ να μην παραλείψουμε ν' άναφερθούμε και στην ευχέρεια του ποιητή να κινείται σε μεγάλη γκάμα θεμάτων μ' ένα ιδιαίτερο προσωπικό ύφος και κυρίως να προσδιορίζει τó αίτιο και τó αίτιατό με μεγάλη οικονομία λέξεων:

*«Τρέμω τή νύχτα σε ώρες χρέους:
μοιάζει μ' άμφιβολία στο χέιλος
κατήγοντος και προδοσίας»!*

Στó έργο του Κύπρου Χρυσάνθη και τ' άψυχα έχουνε τή σημασία τους και τόν προορισμό τους κι «ó ήλιος στο παραθύρι τών νεφών» κι άκόμη, ύπάρχει άναγνώριση τής άντρειοσύνης και τής παλληκαριάς άπ' τόν έχθρο κι από τόν ήττημένο, καρπός γόνιμης κι έδω παρουσίας τής παράδοσης:

*«Σεβόμαστέ τους που θανάτωσε
τό γρήγορό του χέρι.
Άντρείος ό που πεθαίνει από 'ν' άντρείο»
Τέ έσκυψε και τόν φίλησε ό έχθρός.*

β) Τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Χρυσάνθη

Ὅπως προείπαμε, ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἀσχολεῖται συνεχῶς μ' ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ τὸ χρονογράφημα μὴ δεσμευόμενος εἰδικότερα στὴν ποίηση μορφικὰ ἕνας ἀπ' τοὺς τομεῖς ἐνασχόλησής του εἶναι καὶ ὁ εὐαίσθητος χώρος τοῦ ἐπιγράμματος. Ἐδῶ ὁ ποιητὴς διατυπώνει μὲ συντομία περιεκτικὴ μέσα σὲ δυὸ ἢ τέσσερις μόλις στίχους, τὸ νόημα καὶ τὸ μήνυμα κάποιου χαιρετισμοῦ ἢ κάποιου γεγονότος ἱστορικοῦ κατὰ κανόνα ἢ ἀναφερόμενου σὲ κάποιον πρόσωπο. Ἰδιαίτερα στὸ βιβλίο «ΤΑ ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ» ποὺ ἐκδόθηκε στὴ Λευκωσία τὸ 1991 ἀπὸ τὴν «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟ», ὑπάρχουν τριάντα δύο ἐπιγράμματα, στὴ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία ἀφιερωμένα-ἐγχαραγμένα γιὰ φιλικὰ τοῦ ποιητῆ πρόσωπα, κατὰ κανόνα ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς λογοτεχνίας προερχόμενα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πρόσωπα καὶ γεγονότα ἱστορικῆς σημασίας ὅπως γιὰ τοὺς ἐγκλωβισμένους τῆς Καρπασίας («Πρωτέλληνες τῆς Καρπασίας ἐγκλωβισμένοι/ ὑπάκουοι στ' ὄνομα Πατρίδα/ μέσα στ' ὀρθόδοξό μας φῶς/ φυλάγετε τὸ νόημα ἐπάξια τῶν προγόνων/ ἕνα τεμάχιο γῆς πνευματικὸ/ μιὰ μαρτυρία μέσ' στὸ μαρτύριό σας») ἢ τὸν συνθέτη Δημήτρη Λάγιο ποὺ πέθανε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια καὶ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ («Ἀρχέλληνα καὶ πρωτοκορυφαῖε/ στὸ λόγο τὸ λεβέντη») καὶ ἀκόμη γιὰ τὴν ΕΛΔΥΚ στὰ 1974 («Μετακινήσαμε τὶς Θερμοπύλες/ ἐδῶ στὴν Κύπρο»), τὸν Κύπριο ποιητὴ Ἐάνθο Λυσιώτη («Τῶν ἤχων ἔραστή τροπαιοφόρε/ τῶν ἔθνικῶν μας ἀρετῶν γεωργέ/ ἀπόδημε σὲ πανελλήνιους οὐρανούς/ Ἐάνθε Λυσιώτη χαῖρε») τὸν Λευτέρη Γιαννίδη, ποιητὴ τοῦ συμβολικοῦ κλίματος («Κι ἂν ἔγραψες τὸ σῆμα σου στὴν ἄμμο/ ὁ μπάτης δὲν τὸ σάρωσε./ Ἡ ποίηση καὶ στὴν ἄμμο ἀκόμα/ φεγγοβολεῖ παντοτινὰ») κλπ. Τὰ ἐπιγράμματα αὐτὰ στοχεύουν στὸ νὰ διαγράφουν μιὰ γρήγορη πορεία θροῦσμάτων μνήμης καὶ διαχρονικῶν καταστάσεων στοὺς ἀναφερόμενους, ταυτόχρονα δὲ νὰ διατηρήσουν ὅλη τὴ φρεσκάδα καὶ τῆς φευγαλέας ματιᾶς τὸ ἐρέθισμα, «φωτογραφίζοντας» τὰ πρόσωπα μὲ τὶς πράξεις τους καὶ τὰ ὄράματά τους. Γραμμένα μὲ Βυζαντινοὺς χαρακτήρες, φιλοτεχνημένα ἀπὸ τὸν σὺν-ἀδελφὸ του ἐν ποιήσει Ἀντώνη Πιλλᾶ, ἀποπνέουν καθάρια γραφὴ καὶ ταυτόχρονα στέκουν σὰν παρακαταθῆκες δράσης καὶ πνευματικῆς ἀγωνίας, ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς νέους, ἀποδεικνύουν ἐκτὸς τῶν ἄλλων τὴν ἀγάπη τοῦ ποιητῆ πρὸς τὴν παράδοση, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἔχει γράψει καὶ ὠδές, χορικά, διθυράμβους, ἀλλὰ καὶ τὴν διαρκῆ πνευματικὴ ἐγρήγορηση τοῦ δημιουργοῦντος.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΚΑΡΑΜΒΑΛΗΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΙΧΑΛΑΚΗ ΠΟΓΙΑΤΖΗ ΜΕ ΤΟΝ ΚΥΠΡΟ ΧΡΥΣΑΝΘΗ*

Ερώτηση: Ο σημερινός ποιητής Χρυσάνθης, ανατρέχοντας πίσω στα ιστορικά γεγονότα της Κύπρου, δηλαδή τον Απελευθερωτικό Αγώνα 1955-59 καθώς και στην τότε πολιτική ιδεολογία, τι πιστεύει και τι ανακαλύπτει;

Απάντηση: Είμαι «αθεράπευτα» ενωτικός (υπέρ της Ενώσεως της Κύπρου με την Ελλάδα για ιστορικούς και πολιτιστικούς λόγους). Αν απέτυχε αυτή την ένωση να πραγματοποιήσει ο Απελευθερωτικός Αγώνας μας 1955-59 γιατί έτσι το θέλησαν για ίδια συμφέροντα (διπλωματικά κλπ) οι Μεγάλες Δυνάμεις, δεν σημαίνει πως θ' αλλάξω ιδεολογία και πίστη κι εγώ είμαι υποχρεωμένος εκ των πραγμάτων για ορισμένες προσαρμογές που δεν αντίκεινται στην ελληνική μου ταυτότητα και δεν μπορούν να την βλάψουν.

Ερώτηση: Οι κριτικοί παρατηρούν ότι η συλλογή «Πρισματικός Οκτώβρης» στάθηκε πολύ σημαντική και σημείωσε «στροφή» όχι μόνο στην ποίησή σας αλλά και ευρύτερα στην κυπριακή ποίηση. Τι κατά τη γνώμη σας ξεχωρίζει ιδιαίτερα σ' αυτή τη συλλογή;

Απάντηση: Η συλλογή μου «Πρισματικός Οκτώβρης» περιλαμβάνει τον καημό μου για προβλεπόμενη εκ των πραγμάτων αποτυχία του ενωτικού με την Ελλάδα σκοπού του Αγώνα μας 1955-59. Προσωπικά ένοιωθα κατάρρευση του μετώπου και στο στρατιωτικό και στον ιδεολογικό τομέα. Και έτρεμα σε ποιο βήραθρο θα πέσουμε. Έτσι ο λογισμός οδηγούσε την έκφρασή μου και όχι το ελεύθερο και ρέον συναίσθημα.

Ερώτηση: Η Κύπρος και οι αγώνες της για ελευθερία σας πρόσφεραν στο παρελθόν ιδιαίτερα στοιχεία ποιητικής έμπνευσης. Τι θα μπορούσε σήμερα να σας κινητοποιήσει από την Κύπρο;

Απάντηση: Οι αγώνες της Κύπρου για ελευθερία, τόσο στο απώτερο παρελθόν έως πρόσφατα, αποτελούν τον κεντρικό πυρήνα της έκφρασής μου, ποιητικής, πεζογραφικής και θεατρικής. Και σήμερα ακόμα, παρόλη την τοπική μας φρικτή πραγματικότητα, εξακολουθώ και θα συνεχίζω τον αγώνα για ελευθερία με τα ποικίλα εκφραστικά μέσα.

Ερώτηση: Πού και πώς ζήσατε τα χρόνια του Απελευθερωτικού Αγώνα της Κύπρου;

Απάντηση: Την περίοδο του Απελευθερωτικού Αγώνα της Κύπρου 1955-1959 έδρασα βασικά στον ιατρικό τομέα (εδίδαξα σε αγωνιστές τις Πρώτες Βοήθειες, προσέφερα ιατρική περίθαλψη, μετέφερα τραυματίες και τρόφιμα, ιδίως για παιδιά, στους κατ' οίκον περιορισμούς στη Λευκωσία). Δεν δέχτηκα να μεταφέρω όπλα ή οπλισμένους ανθρώπους, γιατί δεν μου επέτρεπε τούτο ο «Ιατρικός Όρκος» μου. Στον κατά-

* Για τη διατριβή του Μ. Πογιατζή σε Ιταλικό Πανεπιστήμιο.

λογο Αγωνιστών (περιοχή Λευκωσία) του Γρίβα-Διγενή σημειώνεται το όνομά μου ως «γιατρός». Επισυνάπτω προς τούτο δημοσίευση σ' εφημερίδα.

Όμως στο περιοδικό «Times of Cyprus» που διηύθυνε Άγγλος, αλλά χρηματοδοτούσε ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου, έγραφα κυρίως νουβέλλες με «απελευθερωτική» διάθεση, που τόνωνε πολύ το απελευθερωτικό αίσθημα του λαού.

Ερώτηση: Πώς αντιμετώπισε ο Κύπριος το ποιητικό σας έργο που είναι αφιερωμένο στα ηρωικά χρόνια του 1955-59 και ευρύτερα το όλο σας έργο; Επίσης τι απήχηση και τι σχέση έχετε εσείς και το έργο σας με την Ευρώπη;

Απάντηση: Το έργο μου (ποιητικό, πεζογραφικό και θεατρικό), που σχετιζόταν με τον Απελευθερωτικό Αγώνα της Κύπρου 1955-1959, χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα. Τα θεατρικά παρουσιάζονταν στους συλλόγους των χωριών και των σχολείων. Τα ποιητικά ανθολογούνταν σε ανθολογίες για τα σχολεία. Με εντολή του Αρχιεπισκόπου και Προέδρου Μακαρίου Γ', εξεδόθησαν ποιήματά μου για τον Αγώνα με μελοποίηση του Γιάγκου Μιχαηλίδη. Μελέτες και σχόλια έχουν δημοσιευτεί από διάφορους σε ομάδες έργων μου για τον Αγώνα.

Ευρύτερα το όλο έργο μου φαίνεται (αντικειμενικά) με τις ποικίλες βραβεύσεις του, που οι κυριότερες είναι οι εξής: Α' Βραβείο Ποιήσεως Υπουργείου Παιδείας Κύπρου (1968), Β' Κρατικό Βραβείο Ποιήσεως (1969) Ελλάδος, Τιμητικό Δίπλωμα Δήμου Λευκωσίας (1982), Βραβείο «Λάμπρου Πορφύρα» της Ακαδημίας Αθηνών (1985), Βραβείο Συνολικής Προσφοράς του Υπουργείου Παιδείας (1985), Ειδική πλάκα του «Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου» για την όλη προσφορά μου στα Γράμματα (1986). Τιμητικό Δίπλωμα της «Πνευματικής Αδελφότητας Ελληνίδων Κύπρου» σε αναγνώριση της πνευματικής μου προσφοράς στον τόπο μας (1986). Βραβείο ιστορικού διηγήματος της «Ελληνικής Εταιρείας Χριστιανικών Γραμμάτων» (1988), και πολλές άλλες βραβεύσεις στην Κύπρο και το εξωτερικό. Αλλά η απήχηση του έργου μου φαίνεται και από τις μεταφράσεις του τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική. Θα περιοριστώ στα βιβλία μεταφράσεων του έργου μου, στα εξής:

1. CAMERIS, C., *Η προδοσία*, (Il Tradimento), Nicosia, 1964
2. IANNELLI, M., *Η Ηλέκτρα*, (L' Elettra), Nicosia, 1976.
3. IANNELLI, M., *Ποιητικά λουλούδια από το νησί της Αφροδίτης*, (Fiori poetici dall' isola di Afrodite), Nicosia, 1986.
4. IANNELLI, M., DELFI, F., DALMATI, M., *Ο περιπαθής προσκυνητής*, (Pellegrino appassionato), Nicosia, 1986.
5. IANNELLI, M., *Με το βιολί των είκοσι χρόνων*, (Col violino dei vent' anni), Nicosia, 1988.
6. IANNELLI, M., *Αξιοθέα*, (Axiothea), Nicosia, 1990.
7. DELFI, F., *Έλληνας της Κύπρου*, (Greco di Cipro), Calabria, 1980.
8. IANNELLI, M., *Πίνακες, αναμνήσεις*, (Quadri, ricordi), Salerno, 1974.
9. MASCARO, V., *Ηρώας*, (Eroe), in "La Procellaria", Salerno, 1971.

10. DELFI, F., *Ανοιξιάτικος Έρωτας, (Amore Primaveraile)* in "Il Meglio", Calabria, 1969.
11. DELFI, F., *Κύπρος, (Cipro)*, in "Calabria Letteraria", Calabria, 1969.
12. DELFI, F., *Ο τάφος του Μαραθώνα, (Il sepolcro di Maratona)*, in "Calabria Letteraria", Calabria, 1965.

Ερώτηση: Θα μπορούσατε να μας δώσετε μια γενική γραμμή της Κυπριακής λογοτεχνίας;

Απάντηση: Η κυπριακή λογοτεχνία γενικά είναι κλάδος της ελληνικής λογοτεχνίας. Η νεοελληνική λογοτεχνία της Κύπρου ακολουθεί κατά πόδας με κάποια καθυστέρηση (μεγάλη σε προηγούμενα χρόνια, ελάχιστη πια σήμερα) την ελλαδική. Οι ιδιοτυπίες (γλωσσικές και θεματικές) οφείλονται στα ιδιαίτερα τοπικά περιστατικά, μ' όλο που και αυτά σε κάπως χαμηλότερη ένταση παρουσιάζονται και στην κυρίως ελλαδική λογοτεχνία.

Όλα τα λογοτεχνικά κι αισθητικά ρεύματα εισέρχονται στην Κύπρο λίγο-πολύ διά μέσου των νεοελληνικών γραμμάτων. Πάντως η ποιητική παραγωγή υπερτερεί των άλλων λογοτεχνικών ειδών, όπως ακριβώς και στην κυρίως Ελλάδα. Είναι δηλαδή φαινόμενο ελληνικό. Η μελέτη αυτής της νεοελληνικής λογοτεχνίας της Κύπρου προς το παρόν υστερεί, παρόλο που νεότεροι φιλόλογοι δείχνουν ειδικό ενδιαφέρον γι' αυτήν ως θέμα διδακτορικών διατριβών.

Ερώτηση: Τι σας έσπρωξε να ιδρύσετε το περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», τι απήχηση έχει, σε τι αποβλέπει; Λανσάρει και νέους ποιητές;

Απάντηση: Λόγοι καθαρώς πνευματικοί, προπάντων η ανάγκη της συνεχούς έκφρασης και πνευματικής επικοινωνίας, με ώθησαν να συλλάβω την ίδρυση του λογοτεχνικού περιοδικού «Πνευματική Κύπρος», για το οποίο μάλιστα βραβεύσεως από την Ακαδημία Αθηνών. Προς τούτο συνεννοήθηκα με τέσσερα άλλα πνευματικά άτομα που ιδιαίτερα εκτιμούσα, τακτοποιήσαμε το καθετί εκδοτικό και παρουσιάσαμε στον Αρχιεπίσκοπο και Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Μακάριο Γ', αναγγέλλοντάς του την πρόθεσή μας. Συμφώνησε πλήρως για τους σκοπούς μας και χρηματοδότησε τα πρώτα μας τεύχη. Η έναρξη της έκδοσης έγινε τον Οκτώβρη του 1960. Ήδη το περιοδικό υπό την ευθύνη μου πάντοτε διανύει το 32ο εκδοτικό του έτος. Τούτο έχει κυκλοφορήσει πολλά αφιερωματικά τεύχη, βοήθησε πνευματικές κινήσεις, εξέδωσε βιβλία και για ένα χρόνο παράλληλα το περιοδικό «Θέματα Κριτικής». Παλιοί και νέοι συνεργάστηκαν στις σελίδες του, ανεξάρτητα από πολιτικές ιδεολογίες ή αισθητικές τεχντροπίες. Οι περισσότεροι νέοι λογοτέχνες ξεκίνησαν από το περιοδικό αυτό. Χώρος προσφέρεται και σε ελλαδίτες και ξένους δίπλα στους κυπρίους, χωρίς διακρίσεις ή περιορισμούς. Προσωπικά θεωρώ τη δουλειά μου αυτή ως «προ-σφορά στα ελληνικά γράμματα», χωρίς καμμία απαίτηση από οπουδήποτε. Η πνευματική ευτυχία από αυτό μου είναι αρκετή.

ΚΟΡΙΝΘΙΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ ΓΡΑΦΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Αδέλφια μας

Ερχόμενοι κοντά σας, μελετώντας την τραγική ανά τους αιώνες ιστορία σας, ζώντας τους αγώνες σας με τους χίλιων λογίων εχθρούς σας, ανασαίνοντας τον πόθο σας για λευτεριά, σιμά σας γινόμαστε περισσότερο Έλληνες. Γι' αυτό καμιά άλλη πρόσρρηση δεν μούρχεται στο στόμα από την απλή αλλά ολότελα αληθινή:

Αδέλφια μας

Έλληνες της Ελλάδας εμείς, σφίγγοντας τα τιμημένα χέρια τα δικά σας, νιώθουμε τη μετάγχιση της πίστης σας που 'ναι και πίστη μας, γιατί 'στε ψυχή απ' την ψυχή μας, σάρκα από τη σάρκα μας, πνεύμα από το πνεύμα μας. Το ξέρετε και Σεις το ξέρουμε και μείς όπως το ξέρουν κι οι λαοί όλου του κόσμου (όσοι έμαθαν να μελετούν την ιστορία και να διδάσκονται από τον πολιτισμό των άλλων) ότι το Κυπριακό πνεύμα είναι ατόφιο Ελληνικό, ότι το εθνικό της Κύπρου φρόνημα, η εθνική παράδοση, η εθνική συνείδηση είναι Φρόνημα, Παράδοση, Συνείδηση Ελληνική.

Τα ίδια ιδανικά, για την ελευθερία και ανεξαρτησία, μας γαλούχησαν στο διάβα των αιώνων στο πέρασμα των χιλιετηρίδων.

Έτσι όποιοι και όσοι κατακτητές κι αν πέρασαν, Ασσύριοι, Αιγύπτιοι, Πέρσες, Ρωμαίοι, Άραβες, Φράγκοι, Τούρκοι, Άγγλοι, όσους έποικους κι αν κουβάλησαν, δεν κατάφεραν ούτε με τη βία ούτε με την πονηριά να αλλαξοπιστήσουν τον ελληνικό λαό της Κύπρου, όπως δεν το πέτυχαν και με τους Ελλαδίτες Έλληνες. Εξελληνίσθησαν και στην Κύπρο οι όποιοι κατακτητές, απ' όπου κι αν ήρθαν απ' το Βορρά ή το Νότο, τη Δύση ή την Ανατολή. Η Ελληνική πολιτιστική ταυτότητα, το φρόνημα, το αίσθημα, το πνεύμα διαφυλαγμένα με αφοσίωση και θέρμη 3500 χρόνια, απ' όπου οι κοντοχωριανοί μας Αχαιοί και Μυκηναίοι ήρθαν στην Κύπρο την εποχή του χαλκού, παραμένουν και εδώ και στην Ελλάδα ίδια.

Και αφού Ελλάδα και Κύπρος, Κύπρος και Ελλάδα είναι μια ψυχή, ένα πνεύμα, μία σκέψη, δεν μπορεί παρά να χαιρόμαστε με τις χάρες και τις χαρές σας και να πονάμε με τον πόνο σας και τις συμφορές σας.

Οι ομορφιές του γαλάζιου νησιού σας παραμένουν ζωηρές μπρος στα μάτια του κάθε Ελλαδίτη, αν τις απόλαυσε έστω και μια φορά (ακόμα και με της ψυχής του τα οράματα). Η ψυχική ευγένεια των κατοίκων – αν τους γνωρίσουμε από κοντά έστω και για λίγο – έχει αγγίξει για πάντα τον ψυχισμό μας.

Γι' αυτό τόσο βαριά νιώσαμε στις πλάτες μας τη βαρβαρότητα του Αττίλα και την μπαρουτένια μυρωδιά του να ερεθίζει τα ρουθούνια μας. Και αυτό δεν είναι σχήμα λόγου, γιατί δεν υπάρχει πνευματικός άνθρωπος ή και απλός πολίτης στην Ελλάδα, που να μην έχει δεχθεί τη μεταλαμπάδευση της χαράς για τις χαρές σας, για τους ηρωισμούς και τις νίκες σας, μα και του πόνου για τον πόνο σας και τα δεινοπαθήματά σας.

Έτσι και οι λογοτέχνες της Κορινθίας έδωσαν πάντα το δικό τους «παρών» σε κάθε στιγμή της ζωής σας όμορφη ή τραγική.

Και ας σταθούμε πρώτα στις ομορφιές του νησιού αρχίζοντας τη γνωριμία μας με τους Κορίνθιους λογοτέχνες. Και πρώτα απ' όλα με έναν ύμνο στην Κύπρο γραμμένο από την πολυβραβευμένη Κορίνθια λογοτέχνιδα κα Ευαγγελία Παπαχρήστου-Πάνου με τίτλο:

ΚΥΤΤΑΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ

Στήν Κύπρο,
τὸ μαρτυρικό νησί τῶν Ἑλλήνων

*Καταβολῶν συνισταμένη, ἀσπαίρουσα
τῆ σάρκα τῆς φυλῆς μας.
Σπέρμα ζωῆς, ἀκοίμητης,
τὴν ὁμορφιά σμιλεύεις.
Στὸ φλογερὸ πυρήνα σου
τρέχουν Ἰώνων στοχασμοί,
στυλώνονται φλεγόμενοι
Αἰολικοὶ Βωμοί.
Στὸ πλάσμα σου τελετουργεῖ
ἡ Ἑλληνίδα ὥρα,
μὲ τοῦ Φειδία τὰ δάχτυλα,
τὴν ἔκφραση τοῦ κάλλους.
Πάλλει ὁ παλμὸς τοῦ Ἔθνους μας
μὲ ζηλευτὴ ἁρμονία,
καθὼς γαλαξοαίματο
τὸ σφρίγγος σου προβάλλει.
Τὸ αἴσθημά σου λυρικό,
μ' ἄλμυρα ποτισμένο,
σὲ ἡλιοβασιλέματα,
σὲ ἀστρόφεγγες αὐγές,
ἀκάθεκτο θά πλαστουργεῖ
Αἰσχύλιες τραγωδίες.
Στοὺς κόλπους σου
τῶν θαλασσῶν ὁ βόγγος γαληνεύει,
καὶ τοῦ Πινδάρου ὁ χάλκινος
ρυθμὸς συναπαντιέται
μὲ τὸ τραγούδι τῆς Σαπφῶς,
ποὺ κύματα λικνίζει.*

Την ομορφιά της Κύπρου έχουν ζωγραφίσει με στίχους ή πρόζα και άλλοι Κορίνθιοι λογοτέχνες όπως η κα Ντίνα Βλάχου στο μυθιστόρημά της «Οι Δυνάστες». Αναφερόμενη στα σπουδαστικά χρόνια της ηρωίδας της Άννας τη δείχνει να θαυμάζει τις Κύπριες συναδέλφους της για τη χάρη τους και την αρχοντιά τους – στη συμπεριφορά τους, στο ντύσιμο, στην εμφάνιση – ακόμα και για τα όμορφα αρχαιοελληνικά ονόματά τους Σαπφώ, Δανάη, Λυδία (όνομα της πρώτης Ευρωπαίας που βαφτίστηκε Χριστιανή).

Μα η όμορφη Κύπρος που «την ομορφιά σμιλεύει» είναι συνάμα και το σταυροδρόμι και το «προωθημένο φυλάκιο τριών Ηπείρων και Πύργος Ελέγχου» για κάθε μεγάλη κι ακόρεστη Δύναμη γι' αυτό περνάει, στο διάβα της ιστορίας, από δόξα σε δόξα μα περισσότερο και πιο συχνά από κατακτητή σε κατακτητή. Έτσι της τραγουδάει στο ποίημά του «Κύπρος» ο αξέχαστός μας λογοτέχνης Ντίνος Βλαχογιάννης όλη της την Ιστορία, «της Κασίγνητης της Αφροδίτης», «το διαμάντι της θερμής θάλασσας», «της Πελοπόννησος την Πρωτοθυγατέρα» που γίνεται

*«βουλιμία πειρατών
αρπαγή κι οίμωγή
και κύμα αφρού ματωμένου»,*

τελειώνοντας με τους στίχους:

*«Απ' τον ουρανό φωτιά να πέσει δεν προσμένω
μόνο το μίσος μου σφυρηλατώ
σε κείνους που σε κτύπησαν
μαχαίρι να καρφώσω,
γιατί, μεγάλος είν' ό πόνος μου
κι αστέγνωτα τα δάκρυα
της Πελοπόννησος Πρωτοθυγατέρα»!*

Και είναι αστέγνωτα τα δάκρυα των Ελλήνων και φυσικά και των Κορινθίων λογοτεχνών για τους αγώνες και τις αγωνίες των τελευταίων κατακτητών: των Άγγλων. Έτσι ο Τίμος Νικολόπουλος (Δάσκαλος και ακούραστος ποιητής) γράφει ολόκληρο Ύμνο για την Ελευθερία της Κύπρου (στο στυλ του ύμνου του Εθνικού μας ποιητή Σολωμού) αποτελούμενο από 1300 στροφές. Το ποίημα αυτό, όπως και ο ίδιος ο ποιητής αναφέρει, «είναι έπος, είναι ύμνος, είναι σάλπισμα, ξέσπασμα κι οργή, είναι ακόμα ανάθεμα και κατάρα για όσους γκρεμίζουν την Αλήθεια και το Δίκιο των σκλάβων επί 82 χρόνια».

Ακούστε αποσπασματικά μερικές στροφές αυτού του «Ύμνου».

ΥΜΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

*Σε γνωρίζω Ελευθερία
απ' το βήμα το ταχύ
Σε γνωρίζω Ελευθερία
στο σκοτάδι το τραχύ.
... Συ που δίδαξες αιώνες
των Ελλήνων την καρδιά
για να φτιάχνει Παρθενώνες
μόνο με σένα, Λευτεριά.
Τώρα φώτισε τη σκέψη
του Λαού μας την ψυχή
γιατί η Αγγλία τούχει κλέψει
Ω της Κύπρου το νησί.*

... Αυτή η Αγγλία. Ω τι κρίμα
μας κορόιδεψε πικρά
και την Κύπρο έκανε θύμα
με του σκλάβου τα δεσμά.

... Κι έτσι πλέον νέα σκότη
πιο μεγάλη η σκλαβιά
φοβερότερη απ' την πρώτη
που θεριεύει στη φωτιά.

...Μα ο σκλάβος ζει τη φλόγα
τούτη και ορμά
σε ακράτητο αγώνα
για θανά ή Λευτεριά.

...Λευτεριά, δώσε να νοιώσουν
στα συνέδρια των Εθνών
ότι δεν πρέπει να αμαυρώσουν
την πατρίδα των Θεών.

...Λευτεριά, δώσε να νοιώσουν
Έθνη, Κράτη και Λαοί
και το πνεύμα σου ας απλώσουν
πάνω στις Κύπρου το νησί.

Μα η «πατρίδα των Θεών» αμαυρώνεται και τα Έθνη κωφεύουν και οι εκπρόσωποι τους στα συνέδρια και τις Γεν. Συνελεύσεις όλο το 1953 και 1954 αδιαφορούν ή και καταψηφίζουν το καυτό θέμα της ελευθέρωσης της Κύπρου από την κυριαρχία των Άγγλων και της αυτοδιάθεσης σύμφωνα με τον καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ.

Και εφ' όσον η λύση με τη Διπλωματία αποτυχαίνει, τα Κυπριακά νιάτα παίρνουν το 1955 την τύχη της χώρας τους στα δικά τους μπράτσα κι ορκίζονται ότι θα πάρουν μόνοι τους τη Λευτεριά τους.

Κι έρχεται ο στρατάρχης Χάρτιγκ κυβερνήτης του νησιού και νομίζοντας ότι θα καταβάλει τον αγωνιζόμενο Κυπριακό λαό που θυσιάζεται για τη Λευτεριά του, εξορίζει αρχιερείς, φυλακίζει απλοϊκούς ανθρώπους, σκοτώνει νέους, απαγχονίζει λεβέντες και σκορπάει το ρίγος και τη συγκίνηση Πανελλαδικά και Παγκόσμια.

Και φυσικά συγκλονίζει και τους Κορίνθιους λογοτέχνες. Ακούτε ένα αφιέρωμα στον Εθνάρχη Μακάριο γραμμένο από τον πολυγραφότατο ποιητή, συγγραφέα και παιδαγωγό κ. Σήφη Κόλλια.

ΣΤΟΝ ΕΘΝΑΡΧΗ ΜΑΚΑΡΙΟ

Στή Μοΐρα τών Δυνατῶν εἶναι οἱ ταπεινοὶ ἔχθροί.
Λαμπάδες καίνε στοὺς Ναοὺς τῆς Λευτεριᾶς,
Δεσπότη, Ἐθνάρχη τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνα τοῦ Λαοῦ Σου.
Κι' εἶναι οἱ ἀγῶνες φωτιά γιὰ τὴν τιμὴ τῆς Κύπρου.
Κάστρα καινούργια ὑψωσες στὸ δρόμο τοῦ Νησιοῦ,
Στὸ δρόμο τὸ λευκὸ τῆς Λευτεριᾶς,

Ἐκεῖ πού ἡ Βία προσπαθεῖ ν' ἀνοίξει τάφους.
 Οἱ Σευχέλλες θά μιλάνε γιά τόν γενναῖο Ἡγέτη
 καί ἡ Κύπρος θ' ἀντιφεγγίζει στήν ἱστορία της,
 Τόν πρᾶο λόγο τῆς στοργῆς καί τῆς θυσίας Σου.
 Οἱ ἐχθροί Σου κάποτε θά βασανίζονται ἀπό τύψεις.
 Τὸ μεγαλεῖο τοῦ χρέους Σου,
 θά τυφλώνει τὰ κοντόθωρα μάτια τους.
 Προσκλητήριο Τιμῆς ἡ παρουσία Σου,
 Μῆνυμα σέ ζωντανούς καί πεθαμένους
 Νά ξανάρθει ἡ Λευτεριά στό Νησί.
 Μή λυγίσεις πικραμένε Προμηθέα τοῦ Χρέους...
 Κάποτε θά Σ' ἐρᾶνει ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ Ἔθνους.
 Οἱ πορφύρες τῶν μεγάλων εἶναι πάντα διάτρητες ἀπό τίς
 σφενδόνες τῶν μικρῶν
 Ἀντιδρώντας ἔτσι στό σάβανο πού τοὺς ἐτοιμάζει ἡ ἀνωνυμία.
 Ὀδηγέ, στό δύσκολο δρόμο τῆς Λευτεριάς,
 Οἰκοδόμε, στό γαλάζιο Νησί τοῦ πόνου,
 Τ' ἀστέρια γράφουν στόν οὐρανό τῆς Κύπρου τὸ ἔντιμο ὄνομά Σου.

Ἄπριλης 1970

Και στήνονται αγχόνες και «τα κορμιά των κρεμασμένων γίνονται λιβανιστήρια για να λιβανίζουν τη δόξα», όπως λέει ο αξιολογότετος ποιητής μας Μιχάλης Χελιώτης, στο ποίημά του

ΚΑΡΑΟΛΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Στους Μαγιάτικους κάμπους της Κύπρου
 η λευτεριά κι ο θάνατος χορεύουνε
 κάτ' ἀπό δυο κρεμάλες
 και καθώς οι άνεμοι φέρνουνε το πένθος μας στα φτερά τους
 – εκκρεμές του χρόνου και της εκδίκησης που έρχεται –
 οι δυο κρεμάλες αιωρούνται στην ιστορία του κόσμου
 και μετράνε σιωπηλά την καρτερία μας και υπόσχονται...:
 Τ' αστροπελέκι που κρατάς στα χέρια σου και μ' απειλείς
 δε με τρομάζει, τύραννε.
 Το δρόμο μου φωτίζει ν' ανεβαίνω στην κορφή!
 Αν θέλουμε να ζούμε ελεύθεροι, είναι,
 γιατί μάθαμε τον τρόπο να πεθαίνουμε για τη λευτεριά μας.
 Ξέρεις, τύραννε, πού ξεκουράζονε τα όνειρά τους οι Έλληνες;
 Στην Ελευθερία!
 Άκουσες πώς λιβανίζουμε τη δόξα μας;
 Με λιβανιστήρια από κορμιά κρεμασμένων!
 Δυό φορές Μεγάλη Παρασκευή εφέτος,
 κι ακόμα να χαράξει το Πάσχα σου, Κύπρο μου!

... Σκύψε, τύραννε, να δεις το ματωμένο ποτάμι
που κυλάει κάτω από τα πόδια σου.
Εκεί μέσα θα δεις τη μορφή σου, Χάρτιγκ,
οχιάς παιδί με χρυσά παράσημα.

... Λιβανιστήρια στην ιστορία του κόσμου και στην ψυχή μας
τα δυό κορμιά των κρεμασμένων εφήβων, τύραννε,
λιβανίζουμε συνέχεια στη γιορτή του αγώνα μας,
τον πόλεμο που σου ανοίξαμε, τον ατελεύτητο.

... Σκύψτε κι αφουγκραστείτε αδέρφια μου,
τούτο το ματωμένο εκκρεμές, την ανοιξιότικη ώρα,
πώς μετράει το χρόνο της σκλαβιάς,
πώς περιμένει του τύραννου την πτώση,
πώς καρτερεί την Λευτεριά σου, Κύπρο μου, λεπτό το λεπτό.

Ωρραίοι, καλοτάξιδοι έφηβοι,
τραύμα παντοτεινό του στοχασμού μας,
ματωμένο της καρδιάς μας γαρούφαλο
ανθισμένο στην πικρή γη του νησιού μας,
μα στιγμή πριν απ' την Ανάσταση.

Σας στοχάζεται περίλυπος ένας Άγγελος εντός μου,
συναγμένους, όλους τους νέους της Κύπρου
στην αυλή του δικού μας Παραδείσου του ματωμένου!

... Και κει γονατίζει ο άλλος Άγγελος

– με τη ρομφαία παρά πόδας –

και σας παρακαλεί να ερχόσαστε συντροφιά μας!

Αρχάγγελοι του Αγώνα μας σας θέλουμε πάντα κοντά μας Ήλιους.

Στη χαρά μας παραστάτες

στον πόνο μας παράδειγμα.

Στην καρτεριά μας για τη Λευτεριά

τραγουδιστές με ματωμένα λαγούτα.

ΞΑΝΑΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΥΔΟΥΡΗ

(Ψυχολογική προσέγγιση)

Ἐκεῖνο πού με ἀπασχόλησεν ἰδιαίτερα, ξαναδιαβάζοντας τή Μαρία Πολυδούρη καί νιώθοντας τήν ἴδια ἢ σχεδόν τήν ἴδια συγκίνηση, πού ἔνωσα ὅταν τήν πρωτοδιάβασα ἔφηβος, ἦταν τὸ ἐρώτημα, πού μοῦ γεννήθηκε: Εἶναι ἡ ποιήτρια τῆς ἐφηβείας μου, ἔτσι πού νά μπορῶ κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ σχῆμα νά ἐρμηνεύσω τίς συγκινήσεις μου ἢ γενικὰ εἶναι ἡ ποιήτρια τῆς ἐφηβείας, κάνοντας αὐτὴ τὴ σκέψη ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Μαρία Πολυδούρη καί σήμερα διαβάζεται καί συγκινεῖ πολλούς, ἢ, τέλος πάντων, ὑπάρχει κάποιος ἄλλος λόγος, ἀδιευκρίνιστος γιὰ μένα;

Ὅπως καί νά ᾿χει τὸ πρᾶγμα, ἡ οὐσία εἶναι πὼς ἡ Μαρία Πολυδούρη ἀντέχει στὸ χρόνο. Κι' ἂν σκεφθεῖ κανεὶς πὼς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἓνας ποιητῆς παραμένει μὲ λίγα ποιήματά του, μὲ λίγους στίχους του, πολλοὶ μὲ ἓνα ποίημά τους, πὼς μπορούμε, ἀναφέροντας τὸ ὄνομά της, νά μὴ φέρουμε ἀμέσως στὸ μυαλό μας τὸ «Κοντά σου»

Κοντά σου δὲν ἀχοῦν ἄγρια οἱ ἀνέμοι.

Κοντά σου εἶναι ἡ γαλήνη καὶ τὸ φῶς.

Στοῦ νοῦ μας τὴ χρυσόβεργην ἀνέμη

ὁ ρόδιнос τυλιέται στοχασμός.

Ἄναμφίβολα τὰ συναισθήματα πού γεννᾶ, καλύτερα, πού φέρνει στὸ προσκήνιο ἡ ποίησή της εἶναι ἐφηβικά, νεανικά ἢ λαχτάρα γι' αὐτά, μ' ὅλες τίς ἔντονες διακυμάνσεις τους. Παλινδρομοῦμε συχνὰ σὲ προηγούμενες ἡλικίες μας. Αὐτὴ ἡ παλινδρόμηση μὲ τὴ μορφή τῆς ἀνάμνησης, μπορεῖ νά ἀποβεῖ ἓνας μηχανισμὸς ἄμυνας τοῦ ὄργανισμοῦ μας, πού σὲ δημιουργικὲς-καλλιτεχνικὲς προσωπικότητες νά γίνεῖ πηγὴ ἔμπνευσης καὶ δημιουργίας. Τὸ μεγαλύτερο μέρος, ἴσως καὶ τὸ καλύτερο, τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη δὲν εἶναι παρὰ μία ἀνάμνηση καὶ ὄνειροπόληση. Ὁ ἔφηβος Παπαδιαμάντης, «πού γέγρασε μ' αὐτὰ πού πρωταγάπησε». Ἄλλ' ὁ στόχος μου ἐδῶ εἶναι νά ἀνιχνεύσω, νά ἐντοπίσω τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα στὴν ποίηση τῆς Μαρίας Πολυδούρη, πού τὴν κάνουν νά ἀντέχει ὅπως εἶπα, στὸ χρόνο. Δὲν θά ἀναφερθῶ, παρὰ ἐλάχιστα, σὲ βιογραφικὰ στοιχεῖα, οὔτε στὸ «μῦθο» πού ἔχει δημιουργηθεῖ γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπό της, πολὺ δὲ περισσότερο στὴν προσωπικὴ τῆς ζωὴ, καὶ γιὰ ἄλλους λόγους ἀλλὰ καὶ διότι ἄρκετοὶ πού ἀσχολήθηκαν μ' αὐτά, ἔστω κι ἄθελά τους ἢ ὅπως νόμιζαν, ὑπερασπίζοντάς την, ἐνήργησαν σὰν «τυμβωρύχοι», σχεδὸν βεβηλώνοντάς την. «Ἐκὰς οἱ βέβηλοι», λοιπόν. Ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας πρέπει νά ξεκινάει ἀπὸ τὴν ἀγάπη μὲ θάρρος. «Ἡ ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον».

Ξέρομε βέβαια πως κάθε ποιητῆς, ὠριμάζοντας, κρατάει μέσα του κι ἓνα παιδί, πού μὲ πρώτη εὐκαιρία ἔρχεται στὴν ἐπιφάνεια, ἐκδηλώνεται. Κι' ὅπως, ὅταν βάζουμε ἓνα παιδί νά μᾶς σχεδιάσει ἓνα σπίτι καὶ νά μᾶς μιλήσει γι' αὐτὸ, ξέρομε πὼς θά μᾶς μιλήσει γιὰ τὸ σπίτι του, πραγματικὸ ἢ φανταστικὸ, γιὰ τὴ ζωὴ του, τίς ἀνάγκες του. Ἔτσι κι ὁ ποιητῆς μὲ τίς «κατασκευές» του. Τὸ παιδί κι ὁ ποιητῆς δὲν γνωρίζουν «μέσον ὄρο» (αὐτὴ τὴ «χυδαιότητα» τοῦ μέσου ὄρου, τοῦ μέσου ἀνθρώπου, τῆς Στατιστικῆς μέτρησης) καὶ τὸ ἀκατόρθωτο. Γι' αὐτοὺς ὅλα εἶναι μπορετὰ καὶ παρόντα, ὅπως στὰ παραμύθια, τὸ ἀπόλυτο, τὰ ἄκρα, ἢ στρίγγλα καὶ ἡ πεντάμορφη, ὁ καλὸς καὶ τὸ τέρας. Στὴ συνθησιμένη καθημερινὴ ζωὴ, βέβαια, ὑπάρχει ὁ μέσος ὄρος.

Ἄλλὰ γιατί τὰ λέω αὐτά; Για νὰ τόνισω αὐτὴ τὴ συναισθηματικὴ ἰδιαιτερότητα τοῦ δημιουργοῦ καὶ μάλιστα τοῦ ποιητῆ, μὲ τὰ ἐφηβικά του «σκαμπανεβάσματα», τὶς συναισθηματικὲς του διακυμάνσεις, ὅπως ἐκδηλώνονται στὸν «καθ' ἡμέραν βίον».

Στὴ Μαρία Πολυδούρη ὑπείσέρχονται κι' ἄλλοι παράγοντες (π.χ. ὁ παράγοντας ὑγείας κ.ἄ.) ποὺ συντελοῦν στὴ δημιουργία τοῦ ἰδιαίτερου χρώματος τῆς ποιήσεώς τους. Θέλω νὰ μείνουμε στὰ κείμενά μας· αὐτὰ μᾶς ἄφησε, αὐτὰ μᾶς ἀπασχολοῦν. Ἄς τὰ δοῦμε ἀπὸ κοντά:

1) Κύριο στοιχεῖο στὴν ποιήσή της εἶναι ἡ μουσικότητα, ὁ ρυθμὸς, ἡ ἀρμονία. Οἱ στίχοι της ρέουν, κυλοῦν, τοὺς βαδίζεις ἀσφαλτα, χωρὶς νὰ χάνεις τὸ βῆμα σου, τὸ σκαλοπάτι σου. Χωρὶς ἰδιαίτερη προσπάθεια ἀποκτᾶς τὴν αἴσθηση, ὅχι ὅτι κατέχει τοὺς κανόνες τῆς μετρικῆς, τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοὺς τηρεῖ μὲ μαεστρία, ἀλλὰ ὅτι ἡ μουσικὴ, ὁ ρυθμὸς βγαίνει, κατὰ κύριο λόγο, ἀπὸ μέσα της, ἀβίαστα. Τραγουδάει, χορεύει τοὺς στίχους της. Δὲν ἀναφέρομαι κυρίως στὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα, στὰ μέτρα καὶ στὰ σταθμὰ τῶν στίχων της, ἀλλὰ στὴν ἐσωτερικὴ ἀρμονία τῆς ποιήσεώς της.

*Δὲν τραγουδῶ παρὰ γιατί μ' ἀγάπησες
στὰ περασμένα χρόνια.
Καὶ σέ ἥλιο, σέ καλοκαιριοῦ προμάντεμα
καὶ σέ βροχή, σέ χιόνια,
δὲν τραγουδῶ παρὰ γιατί μ' ἀγάπησες.*

2) Τὰ συναισθήματά της εἶναι ἐφηβικά, κυρίως μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀκατάστατου, τοῦ ἀκαταστάλακτου, τοῦ νὰ ζεῖ ἔντονα, νὰ ὀδηγεῖ τὸ βίωμά της στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ, ἢ πρὸς τὰ πάνω ἢ πρὸς τὰ κάτω. Δοκιμάζει φόβο καὶ ἀγωνία γι' αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν μέσα της καὶ γύρω της. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐφήβου δημιουργεῖ ἔνταση καὶ στὴ συνέχεια ἐνοχὲς καὶ ἀπογοητεύσεις, γιὰ κοινωνικοὺς κυρίως λόγους. Τὸ ἴδιο καὶ στὴ Μ. Πολυδούρη.

*Δὲν θὰ τὸ ποῦν ὁ πόνος μου πὼς ἄνθισε
παρὰ τὰ λυπημένα μου τραγούδια.
Σὰν πεταλοῦδες οἱ χαρὲς μας σίμωναν
γιατὶ ἤμουν δροσερὴ σὰν τὰ λουλούδια.*

Ἄρνεϊται τὸ παρόν, τὴν πραγματικότητα καὶ τρέφεται μὲ τὴ νοσταλγία, γυρίζει στὸ παρελθόν, ὅπου τὸ κλάμα ἦταν γλυκά, ὅπου «κλαίγαν γλυκά».

3) Στὰ τραγούδια της βρῖσκεται ἐν σπέρματι ἡ ἀντινομία: πάθος-πόνος, ἡδονή-ὀδύνη. Ἡ ἴδια ἀντινομία, ξεκινώντας ἀπὸ ἄλλη βέβαια ἀφετηρία, βρῖσκεται καὶ στὸ ἔργο τοῦ Νίκου Καζαντζάκη, κι ἔχει ἀπασχολήσει μελετητὲς του. «Ὅπως τὸ παιδί ποὺ τὸ τιμωρεῖς καὶ σχεδὸν χαίρεται, ἐπιζητεῖ ἐνοχικὰ τὴν τιμωρία. «Ἀφῆστε με νὰ κλάψω, νὰ χαρῶ».

«*Ω, μὴ μὲ βλέπετε ποὺ κλαίω...»

4) Ἐντονο παραμένει στὴν ποιήσή της τὸ στοιχεῖο ὅτι κάτι ἔχει χάσει καὶ κυρίως ὅχι κάτι ποὺ εἶχε, ἀλλὰ κάτι ποὺ θάθελε νὰ ἔχει καὶ μάταια τὸ λαχταρᾷ. Ἐχει χάσει τὴ δυνατότητα νὰ πετύχει κάτι. Καὶ στὴ συνέχεια αὐτοῦ ἐμφανίζεται ἓνα αἶσθημα ματαιότητος, τοῦ φευγαλέου, τοῦ νὰ νιώθει ὅτι ὁ τὸπος φεύγει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια της. Ἡ ἡμέρα σβήνει, τὰ ὄνειρα σβήνουν. Ἐντονο τὸ στοιχεῖο ὅτι φεύγει, σὰν νὰ ἀποχαιρεταίει.

Ἄλλα τί; Ἀνθρώπους, ἀντικείμενα, καταστάσεις, ὅλο τὸν κόσμο. Δοκιμάζει νὰ κλείσει τὴν πόρτα σ' ὅλα αὐτά. Καὶ τὸ κυριώτερο: «αὐτὰ ποὺ πεθυμήσαμε ἦταν πεθαμένα προ- τοῦ νὰ τὰ χάσουμε, δὲν προσμέναμε κάτι ν' ἀληθῆψει». Ἐδῶ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ θυμη- θοῦμε πῶς τὸ σύγχρονο λαϊκὸ-ρεμπέτικο τραγούδι, κατὰ παρόμοιο τρόπο ἐκδηλώνεται, ἐκφράζεται: θρηνεῖ καὶ μάλιστα θρηνεῖ ὄχι γιὰ κάτι πεθαμένο, ἀλλὰ ζωντανό, θρηνεῖ γιὰ τὸ θάνατο πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο («ἀπελλιόστηκα ἀπ' ὅλα καὶ τὸ θάνατο ζητῶ»).

Εἶναι εἰλιρινῆς ὁ νεοέλληνας μὲ τὸ τραγούδι του; Εἶναι μαζωχιστῆς ἢ παίζει θέα- τρο; Τέτοιο ἐρώτημα δὲν κάνουμε προκειμένου γιὰ τὴν Μαρία Πολυδούρη. Σημεῖα χα- ράσσουμε. Καὶ ὁμοίотροπα συνεχίζουμε μὲ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά της, τῆς ἀπελλισίας καὶ τῆς ἐγκατάλειψης.

*«Ζωή, πῶς μὲ παρέδωσες μ' ἓνα φιλι στοὺς δῆμους,
καὶ τώρα ἀκούω τὸ γέλιο σου παντοῦ σαρκαστικό...».*

Καὶ τὸ ρεμπέτικο: «Ψεύτρα ζωὴ τί σοῦχω κάνει».

Ὁ νεοέλληνας τραγουδάει μοιρολογώντας. Ἡ Πολυδούρη διατηρεῖ τὴν ἀξιο- πρέπειά της ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ. Τὸ κοινὸ της δὲν εἶναι ἡ μάζα, τὸ πλῆθος.

*«Τι θέλω πιά νὰ δέχομαι τὴν προστασία τῆς Μούσας;
Νὰ σφίγγω τὴν καρδιά μου νὰ δεχτεῖ
τις νέες ἀγάπες, πίστες καὶ χαρὲς της,
τάχα πῶς εἶναι μοῖρα μου κι' εἶναι καὶ διαλεχτή!».*

5) Ἔκανα λόγο γιὰ ἰδιαίτερο χρώμα στὴν ποίησή της. Θέλω νὰ πῶ πῶς οἱ ἀναφο- ρές της, οἱ περιγραφές της, τὰ φυσικὰ στοιχεῖα ποὺ δανεῖζεται γιὰ νὰ ἐκφράσει ἔτσι τὰ ἔντονα συναισθήματά της ἔχουν ἀσυνήθιστες ἀποχρώσεις. Οὐσιαστικά καὶ ἐπίθετα δί- νουν μιὰ ξεχωριστὴ χροιά στὰ βιώματά της: δειλινό, βράδυ, φῶς δειλινοῦ, αὐγοῦλα θλι- βερῆ, σύννεφα καλοκαιριοῦ, χλωμὲς ἀχτίδες φεγγαριοῦ, τοῦ φθινοπώρου ἢ ὥρα. Ἔχω τὴν αἴσθησις ὅτι δὲν χρησιμοποιεῖ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ὡς ρομαντικά, οὔτε ἐκφράζεται συμ- βολικά, ἀκολουθώντας μιὰ σχολὴ (π.χ. τὸ φθινόπωρο, τοῦ Κώστα Χατζόπουλου), ἀλλὰ σύμβολα βέβαια ψυχικῶν ἐκδηλώσεων. Τολμῶ νὰ πῶ πῶς ἡ Μαρία Πολυδούρη εἶναι μιὰ ἰδιαίτερη περίπτωση, ἀνέστια, ὅσο κι ἂν ἡ σύζευξις ποίησης μὲ τὴ μουσική, μὲ τὰ σύμβολα καὶ ἡ σχέση της μὲ τὴν «ἐπαναστατικὴ ἀντίδρασις» μᾶς ὀδηγοῦν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ σύμβολα ψυχικῶν ἀντιδράσεων καὶ ὄχι καταστάσεων, ἂν καὶ ἔχουν χρονιότητα. Ἐπίσης δὲν εἶναι ἡ ρομαντικὴ ποιητρία μὲ τὴ συνήθη σημασία τοῦ ὄρου. Τὰ χρώματα ποὺ συνήθως χρησιμοποιεῖ δὲν εἶναι τὰ ἔντονα, ἀλλὰ τὰ «μουντά, τὰ σκοτωμένα», καὶ νομίζω πῶς ἄγεται, δὲν εἶναι δηλαδὴ δική της ἐλεύθερη ἐπιλογή. Σχε- τικά μὲ τὴν ἔντασι τοῦ χρώματος, ἔντονο ἢ μουντὸ χρώμα, φέρνω στὴ μνήμη μου μιὰν ἀντιπαράθεσι ἀπόψεων ἀνάμεσα στὸν Κόντογλου καὶ στὸν Προκοπίου γιὰ τὸ «μουντὸ» χρώμα τῆς μεταβυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωγραφικῆς παραδόσεως, ὡς σχε- τιζόμενο ἄμεσα μὲ τοὺς καημοὺς τῆς ὑπόδουλης Ρωμοσύνης. Ὅσον ἀφορᾷ στὴ Μαρία Πολυδούρη πιθανὸ νὰ σχετίζεται μὲ τὴν κατάστασι τῆς ὑγείας της (εἶναι γνωστὴ ἡ ἰδιαίτερη «ψυχολογία» τοῦ φυματικῆ ἀσθενοῦς). Ὅμως ἡ Πολυδούρη ἐκφράζεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀπὸ τὰ ἐφηβικά της χρόνια. Δὲν γνωρίζουμε ὅμως τὴν προδιάθεσι τοῦ ὄργανισμοῦ της πρὸς αὐτὲς τὶς καταστάσεις.

Αὐτὸ τὸ μουντὸ χρώμα, τὸ φῶς ποὺ λιγοστεύει, οἱ ἐποχές ποὺ φεύγουν, τὰ ἄνθη ποὺ φθίνουν εἶναι τὸ σταθερὸ κλίμα στὴν ποίησή της: «Τι σημαίνει πῶς ὁ χειμῶνας ἦρθε

/ πριν τίποτε για μένανε ν' άνθισει». Κι άλλου, μιλώντας σ' αγαπημένο: «Καλέ μου, ή Άνοιξη έφθασε... τó θλιβερό τραγούδι σου». Τήν τρομάζει τó φώς, κυρίως έπειδή στέρεψε: «Μου στέρεψε τó φώς μέσα στα μάτια μου.. Κι όταν κάποτε εμφανισθεί είναι σαν νά τήν θαμπώνει: «Ψ, χαμηλώστε αυτό τó φώς! Στη νύχτα τί ώφελάει;»

Κι όταν έλθει τó φθινόπωρο οί όπώρες φθίνουν... Τά φύλλα τινάζονται από τ' άγέρι. Τότε ιδιαίτερα σκέφτεται: «Οϊηπερ φύλων γενεή τοίηδε και άνδρῶν» (Ίλιάδος Ζ' 143). Τó φθινόπωρο μπορεί νά έλθει στην καρδιά της Άνοιξης. Και τότε είναι γνωστή ή αντίθεση-άντιπαράθεση τού έσωτερικού καταθλιπτικού συναισθήματος πρòς τήν όργιάζουσα μεθυστική εύφορία τής φύσεως. Για τούτο οί έποχές, τά χρώματα, τά άνθη κυριαρχούν στα ποιήματά της. Έτσι «ó χειμώνας ήρθε πριν τίποτε για μένανε ν' άνθισει», και βλέπει ως και στα χρυσάνθεμα «δάκρυα άνθουν». Έδώ μπορούμε νά διακρίνουμε τήν όλη ψυχολογία τού Σανατορίου. Η ίδια όμως διέθετε ένα περίσσειμα ζωής, ως τά τελευταία της σχεδόν. Δέν τó βάζε κάτω, δέν συμφιλιωνόταν με τó θάνατο. Πηδούσε τή μάντρα τού Σανατορίου για νά συναντήσει φίλους της στού Ζαχαράτου και νά πιει μαζί τους ένα ποτό. Και ύστερα θά έπανέλθει στη μοναξιά της, παρακαλώντας νά χαμηλώσουν τó φώς. Δέν ώφελει, έπειδή νυχτώνει. Νομίζω πώς έδώ έχουμε νά κάνουμε, όπως προείπα, με μιάν αντίδραση μελαγχολική, έως καταθλιπτική. Η δυσκολία γίνεται άκόμη μεγαλύτερη όταν τó άτομο βιώνει αυτή τήν αντίθεση ανάμεσα στα έσωτερικά βιώματα, στα άπαισιόδοξα, και στη σφύζουσα από ζωή και χρώμα και μόσκους περιβάλλουσα φύση. Τó άτομο δέν υίοθετεί τά έσωτερικά βιώματα, δέν συμφιλιώνεται μ' αυτά και βλέποντας τήν έξωτερική πανδαισία, νιώθει νά μεγαλώνει ή διάσταση. Είναι όπως όταν έχουμε μέσα μας μελαγχολία κι επιδιώκουμε γι' αυτό τήν «διασκέδαση». Πάμε σέ γιορτή ή ταβέρνα κι όταν τελειώνει ή γιορτή και σβήνουν τά φώτα, τó έντός μας «μουντό» χρώμα σκουραίνει πιδό πολύ. Γυρίζουμε στο σπίτι περισσότερο πικνωμένοι. Όλοι μας γνωρίζουμε για τήν ματαιότητα τών έορτών, τς ματαιώσεις από τς εκδρομές και τά χαμένα Σαββατοκύριακα.

6) Νομίζω πώς αυτή είναι ή πραγματικότητα για τή Μαρία Πολυδούρη όπως περιγράφεται. Πρέπει όμως νά έπισημειώσω πώς ή ίδια δέν τήν άποδέχεται, δέν συμβιβάζεται μαζί της: άπλως τήν άρνεϊται, άφου οί πρώτες της προσπάθειες για τροποποίησή της δέν ευδόωθηκαν. Άναπτύσσει τόν άμυντικό της μηχανισμό. Καταφεύγει έτσι στη νοσταλγία και στο όνειρο. Άναπτύσσει όχι τήν όνειροπόληση, αλλά τήν όνειρικήτητα. Ζει, χωρίς βέβαια και νά περιμένει τήν εκπλήρωσή του, με τ' όνειρο, τó άπιαστο, τó ιδανικό, τó χαμένο όνειρο. Ζει με τήν φαντασία «ως έάν». Κρατάει μέσα κάτι κρυφό, ιδιαίτερο, πού διστάζει νά τó κοινολογήσει. Έξομολογείται:

*«τὴν όμορφιά πού κλείνω, μέσα μου, κανείς ποτέ δέ θά τή νοιώσει.
Κι αν τὴν πληγώσει θά 'ναί άνίδεος, κι οὔτε γι' αυτό θά μετανοιώσει.»*

Κι άλλου:

«Ήμουν άνίδεη κι άπραγη, παρ' όλο πού ή παιδικότης μου 'χε πει τó χαϊρε.»

Νοσταλγεί τó παρελθόν, λαχταράει τή νιότη και γράφει:

*«Άχ, ή καρδιά μου νοσταλγεί τώρα πού ή μέρα σβήνει,
τῆς όμορφιάς τó πέραςμα, τῆ νειότη πού μ' αφήνει.»*

Πάντα είναι κάτι πού περιμένει, έστω κι ως μὴν έρθει ποτέ. Μερικές φορές αφήνει νά μιλήσει ή γυναίκα, πού φτάνει άκόμη και νά ναρκισσεύεται.

*«Θά φορέσω τὸ κόκκινό μου φόρεμα
καὶ τὴν ἴδια τὴν ὁμορφιά μου θά φθονήσω».*

7) Ὁ ἔρωτας στὴν ποίηση τῆς Μαρίας Πολυδούρη ἔχει μιὰ ιδιαίτερη καὶ ἰδιότυπη σημασία: ἐνῶ φαίνεται νὰ ἀναφέρεται σὲ συγκεκριμένες σχέσεις, παρατηροῦμε πὼς ἀναφέρεται στὸν ἀνεκκλήρωτο ἢ χαμένο ἔρωτά της. Μᾶς δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς δὲν μπόρεσε νὰ ἔχει μιὰ σταθερή, ὀλοκληρωμένη ἐρωτικὴ σχέση. Εἶναι φανερό πὼς κυνηγᾷ τ' ὄνειρό της, πὼς περιμένει τὸ ἰδανικό της ποὺ λαχταράει νάρθει, ἀλλὰ δὲν θά 'ρθεῖ. «Κουβαλαίει ἓνα νεκρὸ μέσα» της ποὺ πέθανε, προτοῦ προλάβει νὰ ζήσει.

Διαπιστώνουμε ἐδῶ πὼς ἔχουμε μιὰ καθήλωση τοῦ ἐρωτικοῦ ἐνστίκτου στὴν πρώτη ἐφηβεία. Ἡ ἀγάπη της δὲν ἀναφέρεται, μὲ τὴν ἔννοια νὰ ἐφησυχάζει ἱκανοποιημένο, σ' ἓνα πρόσωπο, ἀλλὰ ἀγαπάει νὰ ἀγαπάει, χωρὶς σταθερὸ ἀγαπώμενο πρόσωπο. Ὅπως ἡ ἐφηβος ποὺ ξαφνιάζεται ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀλλαγὴ, θαυμάζει τὴν ὁμορφιά καὶ μετεωρίζεται γιὰ νὰ καταλήξει στὴν ὕστερη ἐφηβεία στὴν διαπροσωπικὴ σχέση. Ἡ Μαρία Πολυδούρη δὲν προχωράει. Κι ἡ ἀντινομία της καταντάει τραγικὴ, ἐπειδὴ «ἔξ ὀρμεμφύτου» λαχταράει γιὰ ζωὴ, ἀγαπάει τὴ ζωὴ, καταφάσκει τὴ ζωὴ, κατὰ ἓνα ὀρμικὸ τρόπο. Ἡ Πολυδούρη ἦταν, ὡς φαίνεται, ζωηρὴ-ζωντανὴ γυναίκα. Ὁ ἔρωτας της ἦταν ἀπελπισμένος ἔρωτας, ἀνικανοποίητος καὶ κάτι σημαντικὸ στὴ συνέχεια: στενὰ δεμένος μὲ τὸ θάνατο. Τὸ δίδυμο αὐτό, τὸ διπολικὸ αὐτὸ γίγνεσθαι τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ θανάτου συμπορεύονται. Τοῦ τρελλοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ καθημερινοῦ θανάτου. «Εἶμαι τρελλὴ νὰ σ' ἀγαπῶ...».

Συχνὰ συμπλέκει τὸν ἔρωτα μὲ τὸ θάνατο, τὴ χαρὰ μὲ τὴ λύπη, τὴν ἡδονὴ μὲ τὴν ὀδύνη. «Θά πεθάνω μιὰν ἀγούλα μελαγχολικὴ τ' Ἀπρίλη».

Ἔχουν ἀρκετὰ γραφεῖ, κυρίως ἀπὸ γυναῖκες, γιὰ τὴν ἐρωτικὴ ζωὴ τῆς Μ. Πολυδούρη, συχνὰ μπερδεύοντας τὴ διάθεση τῆς ποιήτριας μὲ τὴν ἐκπλήρωση-ὀλοκλήρωση. Ὅμως δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ θέμα μου, σύροντας τὶς γραμμὲς αὐτές.

Θά 'ταν παρακινδυνευμένο νὰ θελήσουμε νὰ ἀσκήσουμε στενὴ ἀνάλυση τῆς Ψυχολογίας τοῦ Βάθους αὐτοῦ τοῦ διδύμου ἔρωτα-θανάτου, ὡς δύο βασικὲς ὀρμὲς-ἀρχές, τὴν ἀρχὴ τῆς ἡδονῆς καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ θανάτου, προωθώντας τὶς ἀπλὲς ὀρμὲς τῆς εὐαρέσκειας καὶ ἀπαραρέσκειας. Πολὺ συχνὰ ὁμως τὶς συναντᾶμε ὡς ἀποκλίσεις ἢ καθηλώσεις τοῦ ἐρωτικοῦ ἐνστίκτου (ὅπως τὶς συναντᾶμε στὸν Καβάφη στὴν πρώτη περίπτωση καὶ στὸν Καζαντζάκη στὴ δεύτερη). «Τὰ λόγια σου μὲ μέθυσαν τὴ μέθη τοῦ θανάτου».

Κι ἄλλοῦ: «Δὲν σώνεται ἡ ζωὴ / ὅταν τοῦ τάφου ἡ πόρτα εἶναι ἀνοιγμένη». Μερικὲς φορὲς μᾶς δίνει τὴν αἴσθηση πὼς παρακολουθοῦσε τὰ βήματα τοῦ πεπερωμένου, τῆς Εἰμαρμένης, τῆς Μοίρας μὲ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ ἔννοια. Τὴν ἀκοῦμε:

*«Αὐτὸν τὸν κατεδίωκε ἓνα πνεῦμα
στὶς σκοτεινὲς ἐκτάσεις τῆς ζωῆς του...
... τὴν ὑποψία μας δὲ μᾶς τὴν ἀρνοιόταν
πὼς κάτι φοβερό τὸν περιμένει.
Ἦταν ὠραῖος παρὰξένα, σὰν κείνους
ποὺ ὁ θάνατος τοὺς ἔχει ξεχωρίσει».*

Καί καθώς δὲν ἔχει μὰ σταθερὴ μεταφυσικὴ πίστη ἐντονώτερα προβάλλει τὸ θέμα της, ὁ ἀναστεναγμός της:

«ὦ, δὲ μοῦ δίνει ὁ θάνατος καμμιὰ καμμιάν ἐλπίδα».

κι ἄλλου:

*«Ταπεινὴ ρημοκκλησοῦλα,
δίχως πίστη ἐγὼ ποτέ,
τὸ Θεό σου νὰ δοξάσω
γονατίζω μπρὸς σ' ἐσέ».*

Φαίνεται πὼς ἔψαχνε, πάλευε, «κυνηγοῦσε» καὶ αὐτὴ τὸ Θεό, σὰν τὸν μοναχὸ τῆς παράδοσης, μοναχικὴ κι αὐτή.

8) Αὐτὸ τὸ δίδυμο τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ θανάτου ποὺ παρακολουθεῖ τὴ Μαρία Πολυδούρη σ' ὅλη τὴ διάρκειά της μικρῆς ζωῆς της ὡς τάση γιὰ δημιουργία-ζωὴ καὶ καταστροφή-θάνατο τὸ συναντᾶμε συχνὰ (ἀναφέραμε ἤδη τὸν Καβάφη καὶ τὸν Καζαντζάκη) καὶ ἐπιδέχεται ποικίλες ἐρμηνεῖες. (Σχετικὰ μὲ τὸν Καζαντζάκη ἀναφέρουμε τὴ μελέτη τοῦ Παναγ. Σακελλαρόπουλου).

Στὴν περίπτωσή μας δὲν ἔχει ἰδιαίτερη σημασία νὰ μιλάμε γιὰ καθήλωση τοῦ ἐρωτικοῦ ἐνστίκτου στὴν πρώτη Ἐφηβεία. Σημασία ἔχει νὰ παρακολουθήσουμε τὸ δίδυμο τῆς Ἡδονῆς καὶ τῆς Ὀδύνης ποὺ συναντᾶμε καὶ νὰ ἐξετάσουμε τὴν δυνατότητα γιὰ ὑπέρβασή του. Γιατὶ «παθητὸν προδήλως ὑπάρχει τὸ τῆς ἡδονῆς Κράτος καὶ τὸ τῆς Ὀδύνης» (Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, στὸν π. Εὐσέβιο Βίττη). Κι ἔτσι προδήλως ἐρωτᾶται, ἂν αὐτὴ ἡ ὑπέρβαση, κι ἡ μεθόδευση γιὰ ἐπιτυχία της, ἀναφέρεται στὴ μίμηση, ποὺ ὀδηγεῖ στὴν «τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν».

9) Ἐπανέρχομαι στὸ ἀρχικὸ ἐρώτημά μου: γιατί ἀντέχει στὸ χρόνο ἡ Μαρία Πολυδούρη; Νομίζω πὼς βγαίνει αὐτὸ ἀπὸ τίς γραμμὲς ποὺ προηγήθηκαν. Καὶ δὲ θὰ μείνω μόνο στὴ μουσικότητα, στὸ ρυθμὸ τῆς ποίησής της, στὴν αἰσθαντικότητα, στὴν αἰσθητικὴ ἱκανοποίηση ποὺ παίρνουμε, στὴ δυνατότητα ποὺ μᾶς δίνεται νὰ γυρίζουμε πίσω στὴν ἐφηβεία καὶ μάλιστα, συνειδητοποιώντας τὰ δεδομένα, νὰ ὑπερβαίνουμε καθαρτικὰ τὸ δίδυμο τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ θανάτου, τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ὀδύνης. Βέβαια τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τῆς ὑπέρβασης παραμένει ὡς ζητούμενο. Μπορεῖ ὅμως νὰ σταθεῖ ἀφορμὴ γιὰ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, μὲ λυτρωτικὸ χαρακτήρα. Εἶναι μία καταφυγή. Κι ἄς θυμηθοῦμε ξανά τὸν Καβάφη:

«Σὲ σένα καταφεύγω τέχνη τῆς ποιήσεως».

(Sublimierung). Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ἡ Λύτρωση. Εἶναι ὅμως κι αὐτὴ μιά κάποια λύτρωση («Καὶ τὸ κρασί λυτρώνει», συνήθιζε νὰ λέει ἓνας μοδὲμ καθηγητῆς μου στὸ Πανεπιστήμιο). Ἄπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη εὐκόλα, νομίζω, μποροῦμε νὰ αἰσθανθοῦμε τὴ λυτρωτικὴ δύναμη τῆς ποίησης τῆς Μαρίας Πολυδούρη.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡ. ΜΠΟΣΙΝΑΚΗΣ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟ ΙΑΤΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΔ. ΚΟΡΑΗ

Αισθάνομαι δέος και αδύνατους τους ώμους μου να μπορέσω να πλησιάσω το τμήμα του Κοραϊκού έργου που αναφέρεται στην ιστορία της Ιατρικής και φυσικά της αρχαίας Ελληνικής Ιατρικής. Ίσως χωρίς τον Κοραή, ο Ιπποκράτης δεν θα είχε την απήχηση που έχει στην παγκόσμια ιατρική οικογένεια. Το κίνημα του νεοϊπποκρατισμού στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας ίσως θα ήταν ανύπαρκτο και τα βιβλία της Ιπποκρατικής Συλλογής θα βρισκόνταν σε σκονισμένα ράφια ή υγρά υπόγεια βιβλιοθηκών χωρίς αναγνωστικό ενδιαφέρον, χωρίς τη δυνατότητα απολαβής της αποθησαυρισμένης γνώσης που βρίσκεται στο ευαγγέλιο αυτό της ιατρικής επιστήμης.

Ο Κοραής με τις μεταφράσεις του, των αρχαίων ελλήνων συγγραφέων, είναι ο κύριος συντελεστής της μεταφοράς της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και του αρχαίου ελληνικού Λόγου στη σύγχρονη ευρωπαϊκή σκέψη.

Είναι γνωστό ότι ο Κοραής ουδέποτε άσκησε την ιατρική σαν επάγγελμα. Με τις εξαιρετικές του σπουδές θα μπορούσε να πετύχει άριστα και σαν πρακτικός γιατρός, πράγμα που δεν επεδίωξε λόγω του άτολμου αλλά και αφιλοκερδούς χαρακτήρα του. Όμως η ιατρική σκέψη είναι διάχυτη στο έργο του. Ταυτίζεται με την Ιπποκρατική αντίληψη που βασίζεται στην παρατήρηση, στον προσδιορισμό των αιτιών και προχωρεί στην θεραπεία.

Το τεράστιο γραμματολογικό έργο του και η παρουσία του έντονη στο ρόλο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και της παιδείας του γένους, έχουν επισκιάσει τη μεγάλη σημασία του ιατροϊστορικού του έργου. Όμως αυτό στάθηκε στο ύψος μιας επιστημονικής εργασίας την οποία πάντοτε επεδίωξε με αφοσίωση ο Κοραής. Το ιατροϊστορικό του έργο κινήθηκε στα όρια του έργου για τον Ιπποκράτη και την αρχαία ιατρική γραμματεία καθώς και στις μεταφράσεις του ιατρικών βιβλίων στη γαλλική γλώσσα. Σύμφωνα με τον Α. Κούζη, εξετάζοντας ειδικότερα τα ιατρικά έργα του Κοραή μπορούμε να τα χωρίσουμε σε τέσσερις τάξεις:

- α) Στις διδακτορικές του διατριβές που γράφτηκαν στη λατινική.
- β) Στις μεταφράσεις του από τα γερμανικά στα γαλλικά.
- γ) Στις κριτικές εκδόσεις των αρχαίων Ελλήνων γιατρών και
- δ) Την ιατρική ύλη που περιλαμβάνεται σε διάφορες επιστολές του.

Οι δύο διδακτορικές διατριβές του, που έχουν γραφεί στα λατινικά αναφέρονται στην ιστορία της ιατρικής. «*Pyretologiae synopsis*» (1786) υποδειγματική από άποψη περιεχομένου και κατάταξης, εξετάζει το σύνδρομο του πυρετού βάσει των αρχαίων κειμένων μέχρι και των κατά την εποχή εκείνη δοξασιών. Αντιπαραβάλλει κείμενα και γνώμες αρχαίων γιατρών με πρώτο τον Ιπποκράτη, τους Γαληνό, Αλέξανδρο Τραλλιανό, Ιωάννη Ακτουάριο, Διογένη Λαέρτιο κ.ά. και συνοψίζει τα διδάγματα που άντλησε.

Η δεύτερη διατριβή του στα λατινικά επίσης, με τον τίτλο «*Medicus Hippocraticus*» είναι και αυτή ιατροϊστορική. Εδώ πραγματεύεται τα καθήκοντα του γιατρού, όπως τα αναφέρει ο Ιπποκράτης στον πρώτο αφορισμό του. Στο εξώφυλλο λατινικά είναι τυπωμένο το του Ιπποκράτη «*εί γάρ παρή φιλανθρωπή, παρέστι και φιλοτεχνή*», υποδει-

κνύοντας έτσι την υποχρέωση του γιατρού να θεραπεύει τους ασθενείς μετά προθυμίας και φιλανθρωπίας για την τελείωση της επιστήμης.

Η διατριβή αυτή του Κοραή, με προσπάθειες του καθηγητή της Φιλοσοφικής (μελετητή του Κοραϊκού έργου) κ. Σ. Φασουλάκη και του Ιατρικού συλλόγου Χίου με χορηγία Φαρμακευτικής Εταιρείας, μεταφράστηκε στα ελληνικά και ανατυπώθηκε φωτομηχανικά σε χίλια αντίτυπα το 1991.

Ο Κοραής για να αντιμετωπίσει «τις ανάγκες του βίου» αναγκάστηκε να κάνει μεταφράσεις. Γλωσσομαθέστατος έχει πλούσιο μεταφραστικό έργο, όπως προαναφέρθηκε. Έχει μεταφράσει ιατρικά συγγράμματα από τα γερμανικά και τα αγγλικά στα γαλλικά.

Στους προλόγους των έργων αυτών ο Κοραής προτάσσει τα καθήκοντα του γιατρού όπως ορίζονται από τον Ιπποκράτη. Τα μεταφρασθέντα ιατρικά συγγράμματα συγχρόνων του σοφών-ιατρών είναι πέντε.

Τρία έχει μεταφράσει από τα γερμανικά στα γαλλικά και δύο από τα αγγλικά στα γαλλικά. Τα γερμανικά συγγράμματα του καθηγητή Selle για την «Κλινική Ιατρική και Θεραπεία» μεταφράστηκαν το 1787 στο Montpellier. Το 1795 έγινε νέα έκδοση (πέμπτη) στα γερμανικά και τη μετάφρασε ο Κοραής. Στην έκδοση αυτή παραθέτει πρόλογο 16 σελίδων και κάνει αναφορά σε Ιπποκρατικές γνώμες για τα καθήκοντα του γιατρού στην άσκηση του επαγγέλματος. Ήταν τέτοια η επιτυχία αυτής της μετάφρασης ώστε η εταιρεία επιστημών του Montpellier τον ανακήρυξε εταίρο της.

Για τη μετάφραση αυτού του έργου του Selle, ο φίλος του Κοραή Δημ. Λώτος, πρωτοψάλτης στη Σμύρνη, του έγραψε και τον παρακαλούσε να μεταφράσει το έργο και στα ελληνικά. Η απάντηση του Κοραή ήταν η εξής: «Δεν είναι ξεμώραμα εις την λογιότητά σου, το να αναγκάσεις τον καλόν δετόρον να σε μεταφράσει το πονημάτιον, περί καθηκόντων του ιατρού; Τι θέλει σε ωφελήσει να ζήσεις! Αν ήτο καν «Περί των καθηκόντων του ψάλτου, είχες δίκαιον».

Δεύτερο έργο από τα γερμανικά στα γαλλικά του ίδιου συγγραφέα με τίτλο «*Εισαγωγή εις την μελέτην της φύσεως της Ιατρικής*» Introduction a l' etude de la nature de la medicine. Το έργο αυτό ο Κοραής το αποκάλυψε «γραμματική της Ιατρικής». Στον πρόλογο, όπως το συνήθιζε, έβαλε διάφορες σημειώσεις αρχαίων γιατρών, γνώμες και συμβουλές κυρίως του Ιπποκράτη για όσους εισέρχονται στο ιατρικό επάγγελμα.

Το τρίτο έργο από τα γερμανικά του ίδιου συγγραφέα φέρει τον τίτλο «*Παρατηρήσεις Ιατρικής του δόκτωρα Selle*» εκδόθηκε στο Βερολίνο το 1782 έκανε τρεις εκδόσεις και ο Κοραής το μετέφρασε στο Παρίσι το 1796. Στον πρόλογο της μετάφρασης ο Κοραής κατά τη συνήθειά του δανείζεται γνώμες και πείρα αρχαίων γιατρών, εξηγεί δυσνόητα κεφάλαια του συγγράμματος και κάνει οξύτατη επίθεση στις δογματικές θεωρίες, ενώ συνηγορεί για τα αγαθά που προέρχονται από την πείρα και την παρατήρηση.

Το τέταρτο και πέμπτο έργο έχουν μεταφραστεί από τα αγγλικά. Το μεν πρώτο εκδόθηκε ανώνυμα με τον τίτλο «*Vade-Mecum*» *Συνέκδημος Ιατρική* και είναι απλό πρακτικό εγκόλλιο ιατρικής. Το δεύτερο είναι μικρή ιστορία της Ιατρικής του άγγλου γιατρού Black με τον τίτλο: «*Ιστορική Σκιαγράφηση της Ιατρικής και Χειρουργίας* από των αρχαίων χρόνων μέχρι σήμερα και από κορυφαίους συγγραφείς ανακαλύψεις, βελτιώ-

σεις, ατέλειες και λάθη». Το έργο εκδόθηκε στο Λονδίνο το 1788. Στον πρόλόγό του ο Κοραΐς, εξηγεί τη μεγάλη αξία της *Ιστορίας της Ιατρικής* για την οποία αναφέρει ότι είναι: «ότι και η γενική ιστορία για τους πολιτικούς. Θυμίζει τους αγώνες, τους διωγμούς και τις αντιδράσεις που συνάντησαν οι γιατροί για να καθιερωθούν ορισμένες θεραπείες π.χ. ο δαμαλισμός και επιτίθεται κατά των αγυρτών και τσαρλατάνων τους οποίους αποκαλεί «λύμη» της κοινωνίας. Στη μετάφραση του βιβλίου αυτού ο Κοραΐς προσθέτει στο κείμενο πολλές σημειώσεις, όπως ονόματα διασήμων παλαιότερων ιατρών τα οποία είχε παραλείψει ο συγγραφέας, διορθώσεις χρονολογιών, συμπλήρωση παραλείψεων και γενικά τακτοποίησε και ολοκλήρωσε με ακρίβεια το βιβλίο.

Εκτός από τις δύο ιατροϊστορικές διατριβές του και τις ιατροϊστορικές εργασίες του στις πέντε μεταφράσεις που αναφέραμε ο Κοραΐς ήταν ο «πρωτουργός» όπως αναφέρει ο καθηγητής Κούζης στα κριτικά σημειώματα των εκδόσεων των συγγραμμάτων των αρχαίων ελλήνων ιατρών.

Το 1800 εκδόθηκε το βιβλίο του Ιπποκράτη «Περί αέρων, υδάτων και τόπων» που θεωρείται γνήσιο βιβλίο του Ιπποκράτη. Στο έργο τούτο ο Κοραΐς γράφει ότι: «ο Ιπποκράτης παριστών οίαν ροπήν έχει το κλίμα και το έδαφος της χώρας επί τον φυσικόν και ηθικόν των ανθρώπων χαρακτήρα, θέτει την *κηπίδα της ιατρικής γεωγραφίας* και της υγιεινής».

Τα προλεγόμενα του Κοραΐ στο έργο αυτό αποτελούνται από τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται λόγος για την επίδραση του κλίματος στον άνθρωπο, στο δεύτερο η ανάλυση του συγγράμματος ενώ στο τρίτο μέρος σημειώνονται οι κώδικες καθώς και οι εκδόσεις που προσηγήθηκαν στα ελληνικά και λατινικά. Μετά αρχίζει το ελληνικό κείμενο με τη γαλλική μετάφρασή του, διαιρεμένο σε 6 μέρη και 127 παραγράφους και στη συνέχεια ακολουθούν διορθώσεις του κειμένου με χάρτη Σκυθίας, Αιγύπτου και των ενδιάμεσων χωρών καθώς και συγκριτικός πίνακας των ανέμων.

Ο β' τόμος περιέχει: α) σημειώσεις του Κοραΐ για το έργο, β) συνοπτικό πίνακα του έργου και γ) πίνακα περιεχομένων στα γαλλικά και φράσεων στα ελληνικά. Τέλος ακολουθεί μικρή προσθήκη στα προλεγόμενά του. Τυπώθηκε στο τυπογραφείο Ι.Μ. Εβεράρτου. Το σύγγραμμα τούτο είναι το σπουδαιότερο από όσα εξέδωσε ο Κοραΐς. Έλαβε υπ' όψιν του όλες τις μέχρι τότε εκδόσεις του έργου και τις αντιπαραβάλλει με τους κώδικες που βρίσκονται στη βιβλιοθήκη του Παρισιού, επέφερε «ευφυείς», κατά τον Κούζη, διορθώσεις και κριτικές παρατηρήσεις δίδοντας έργο σπανίας σαφήνειας και πληρότητας».

Η έκδοση από τους ειδήμονες θεωρήθηκε αρίστη και μεταφράστηκε στα γερμανικά και στα ισπανικά. Ο Littré ο οποίος μέχρι σήμερα θεωρείται από τους άριστους εκδότες των έργων του Ιπποκράτη έλαβε υπ' όψιν του το έργο και τον τρόπο της δουλειάς του Κοραΐ. Το 1816 ο Κοραΐς επανεκδίδει το έργο και προσθέτει τώρα «το Νόμο του Ιπποκράτους» και το ρηθέν υπό του Γαληνού για τον Ιπποκράτη «ότι άριστος ιατρός και φιλόσοφος». Η εισαγωγή γράφεται στα ελληνικά. Τα έξοδα της έκδοσης καλύπτουν «οι εν Παρισίοις Χίοι ομογενείς» και το βιβλίο τυπώνεται στο τυπογραφείο Ι. Μ. Εβεράρτου.

Το έργο εκτός από την εισαγωγή στα ελληνικά, έχει και σημειώσεις στην ελληνική, ιατροϊστορικές για τον Ιπποκράτη, τον Ασκληπιό, τα ασκληπιεία, τους Ασκληπιάδες καθώς και ηθικά διδάγματα και οδηγίες για ομογενείς σπουδαστές για τους οποίους

γράφει ότι προωθούνται στην Ευρώπη χωρίς προπαρασκευαστικές σπουδές, περισσότερο για να αποκτήσουν ένα επάγγελμα, παρά να γίνουν γνώστες μιας επιστήμης. Γυρίζοντας δε στην πατρίδα, σαν καρπό των σπουδών τους, έχουν όλους τους τρόπους να κάνουν κακό μαζί με την έπαρση και την φιλαυτία. Όσοι δε έχουν σπουδάσει και θεολογία ορθόδοξοι ή καθολικοί, αφοσιώνονται στις δογματικές αντιπαραθέσεις και αμφισβητήσεις και τροφοδοτούν το μίσος μεταξύ των δύο κοινοτήτων (Προφανώς έχει υπ' όψιν του τους αποφοίτους του Κολλεγίου Αγ. Αθανασίου της Ρώμης – υπότροφους του κληροδοτήματος Λέοντα Αλλάτιου οι οποίοι συνέχιζαν τις σπουδές της ιατρικής στα διάφορα Πανεπιστήμια της Ιταλίας και γύριζαν μετά στη Σμύρνη ή στη Χίο).

Επίσης θα πρέπει να προσθέσουμε ακόμη δύο ιατροϊστορικά έργα του Κοραή που βρέθηκαν μετά το θάνατό του: το «Περί αρχαίας ιητρικής» και το «περί διαίτης οξέων». Αυτά εκδόθηκαν στα πενήντα χρόνια του Πανεπιστημίου Αθηνών με πρότανη τότε τον καθηγητή της ιατρικής Γ. Καραμήτσα και με έξοδα της Κεντρικής Επιτροπής Κοραή στο τυπογραφείο Κωνσταντινίδη το 1887. Οι κριτικές σημειώσεις του Κοραή πάνω και στα δύο έργα κρίνονται από τον Ilberg σαν ορθές και επιβεβαιωμένες από αντιβολή νεότερης έρευνας με χειρόγραφα που δεν είχε υπόψη του ο Κοραής.

Τελευταίο ιατροϊστορικό έργο του Κοραή είναι το *Ξενοκράτους και Γαληνού «Περί της από των ενύδρων τροφής»*. Εκδόθηκε το 1814 με δαπάνη των ομογενών Χίων στο τυπογραφείο Ι. Μ. Εβεράρτου.

Στο βιβλίο τα προλεγόμενα είναι στα ελληνικά. Ακολουθεί το κείμενο του Ξενοκράτη (σ. 1-21) και του Γαληνού (σ. 23-45) και μετά σε 173 σελίδες απλώνονται οι κριτικές σημειώσεις. Ακολουθεί πίνακας ελληνικών λέξεων (σ. 221-239) και τέλος λέξεις της νεοελληνικής (σ. 239-245).

Στα προλεγόμενα του βιβλίου αυτού ο Κοραής «ως άριστος των ιστορικών της ιατρικής» παραθέτει εμβριθέστατην ιστορική μελέτη περί πάντων των παρομοίων έργων των αρχαίων συγγραφέων από Ιπποκράτους μέχρι Συμεών Σηθή, του ονόματος ούτινος την ορθή γραφή πρώτος επέδειξεν. Ιδία αι οξυδερκέσταται κριτικά σημειώσεις του εκρίθησαν ευμενέστατα υπό σοφών και κριτικών και εξακολουθούν να θεωρούνται μέχρι σήμερον, ως άριστα πασών των γινομένων επί του έργου του Ξενοκράτους και Γαληνού» (Κούζης 1933). Ο καθηγητής Α. Κούζης στον πανηγυρικό λόγο του στην Ακαδημία Αθηνών το 1933 για να τιμηθεί η εκατονταετία από το θάνατό του αναφέρει σαν τέταρτη κατηγορία των ιατροϊστορικών εργασιών του Κοραή κριτικές γνώμες ή ιατρικές συμβουλές, με βάση έργα παλαιότερων κυρίως του Ιπποκράτη που περιέχονται στις *επιστολές του* σε διάφορα πρόσωπα κυρίως γιατρούς και αρχαιομαθείς.

Διορθώνει λέξεις ή και στίχους που δεν αποδίδονται σωστά όχι μόνο στα κείμενα της Ιπ. Συλλογής αλλά και στο κεφάλαιο του Αριστοτέλη (Ιστορ. Ζώων VII) κείμενο του Εμπεδοκλή σχετικό με την εντομοκτόνο δράση του αλατιού. Εκτιμώντας σε γενικές γραμμές το ιατρικό έργο του Κοραή, μπορούμε να συμμεριστούμε τα όσα αναφέρει ο Α. Κούζης ότι δηλαδή αν και ο εξαιρετος τούτος διαφωτιστής δεν υπήρξε επαγγελματίας γιατρός, είναι ο πιο καταρτισμένος και εκπαιδευμένος του 18ου αιώνα και των αρχών του 19ου και ο επιφανέστερος ιατρικός συγγραφέας, «ο πρωτεύων Έλλην ιστορικός της Ιατρικής».

Η ιατρική του παιδεία, η άριστη γνώση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και η ευρυτάτη γλωσσομάθειά του, τον κατέστησαν μοναδικόν ερμηνευτήν ιατρικών όρων.

Γι' αυτό είχε γράψει το 1806 «τα τρία σχεδόν τεταρτημόρια των ιατρικών όρων είναι ελληνικά». Γάλλος διάσημος γιατρός το 1808 τον παρακαλεί να του δώσει κατάλογο με ονοματοθεσία ελληνική για να τη μεταχειρισθεί στο σύγγραμμα Νοσογραφίας που πρόκειται να εκδώσει. Δυστυχώς δεν μπόρεσε και έτσι χάθηκε μια ευκαιρία για την απόδοση σωστής ιατρικής ελληνικής ορολογίας. Γιατί απ' τις ελληνικές λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν στην ξένη ορολογία πολύ λίγες έχουν αποδοθεί με τη σωστή έννοιά τους.

Αναλύοντας το ιατροϊστορικό έργο του Κοραή, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε και τις ιατροηθικές και ιατροκοινωνικές αντιλήψεις του, εφ' όσον μέσα σ' αυτό περιέχονται και οδηγίες προς τους ομογενείς σπουδαστές της ιατρικής. (Σταυρόπουλος 1985).

Στις παραινέσεις του προς τους νέους που σπουδάζουν την ιατρική συμπληρώνοντας τον Ιπποκράτη γράφει: «Η τέχνη είναι όχι μόνο μακρά, αλλά και ιερά». Στο ίδιο κείμενο λέει: «Η ορθή ιατρική πρέπει να είναι αχώριστος από την Ηθική». Πάρα κάτω τονίζει: «η δικαιοσύνη απαιτεί να μην αφήνετε τας πόλεις όταν αύται πάσχουσι από λοιμικάς επιδημίας αρρωστίας» και συνεχίζει με τη συμβουλή «Να μην μεταβάλλουν την ιεράν τέχνην εις αισχροκερδές επιτήδευμα». Αλλά και στην επανέκδοση του έργου του Ιπποκράτους «Περί αέρων, υδάτων και τόπων» προτρέπει χαρακτηριστικά τα «ευγενή της Ελλάδος μειράκια» που σπουδάζουν ιατρική να γίνουν *σωτήρες, όχι λυμωμένες των ανθρώπων*, σύμφωνα με τη φιλόανθρωπη παραγγελία του προγόνου τους Ιπποκράτη που αναφέρει: «ωφελείν ή μη βλάπτειν».

Τελειώνοντας την σύντομη αυτή παρουσίαση μιας ειδικής πλευράς του έργου του γιατρού Κοραή και σίγουροι για τη σημαντική προσφορά του στην ιατρική παιδεία των Ελλήνων, δεν έχουμε παρά να προσθέσουμε:

Σήμερα που η κοινωνία μαστίζεται από κρίση αξιών, οι παραινέσεις του Κοραή, πρέπει να αποτελέσουν κώδικα συμπεριφοράς, σπουδής και ασκήσεως της ιατρικής. Η ιστορία της ιατρικής είναι επιτακτική ανάγκη να καθιερωθεί σε όλες τις Ιατρικές Σχολές γιατί η κοινωνία έχει ανάγκη από ανθρώπους γιατρούς και όχι από ψυχρούς επαγγελματίες, γνώστες και χρήστες μεταλλικών μηχανημάτων, εργαλείων και απροσώπων ιατρικών πρωτοκόλλων.

Βιβλιογραφία

Δημαρά Κ., Εκλογή επιστολών Αδ. Κοραή. Σχόλια και επιμέλεια Αθήνα 1952.

Κοραής Αδ., Αλληλογραφία Έκδοση ΟΜΕΔ, Α" Αθήνα 1964. Επιστολή στον Α. Βασιλείου στη Βιέννη αλληλογραφία Β και Γ.

Κοραής Αδ., Ιπποκράτους περί αέρων, τόπων, υδάτων Δαπάνη των ομογενών Χίων. Εν Παρισίοις εκ της τυπογραφίας Ι. Μ. Εβεράρτου 1816. (Β' έκδοσις).

Κοραής Αδ., Ξενοκράτους-Γαληνού «Περί της από των ενύδρων τροφής». Δαπάνη των ομογενών Χίων. Εν Παρισίοις εκ της τυπογραφίας Ι. Μ. Εβεράρτου 1814.

ΔΡ. ΣΕΒΑΣΤΗ ΧΑΒΙΑΡΑ-ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΥ
ANNA ΠΑΠΠΗ-ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΤΑ ΚΡΑΤΙΚΑ ΒΡΑΒΕΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ἀπὸ τὶς Πολιτιστικὲς Ὑπηρεσίες τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ ἀνακοινώθηκαν τὰ Κρατικὰ Βραβεῖα Λογοτεχνίας γιὰ ἐκδόσεις τοῦ 1996-1997. Ἐπειτα ἀπὸ εἰσήγηση τῆς Συμβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς Γραμμάτων βραβεύθηκαν οἱ ἀκόλουθοι:

1. Βραβεῖο Ποίησης: Α' Βραβεῖο στὸν Πολύβιο Νικολάου γιὰ τὸ βιβλίο του «Τα ποιήματα τοῦ Φεβρῶρη». Β' Βραβεῖο στὴν Ντίνα Κατσούρη γιὰ τὸ βιβλίο της «Μ' ἀκούουσαι». 2. Βραβεῖο μυθιστορήματος: Α' Βραβεῖο δὲν ἀπονέμεται. Β' Βραβεῖο στὴν Ἀγγελικὴ Σμυρλῆ γιὰ τὸ βιβλίο της «Γαλατείας καὶ Πυγμαλίωνος». 3. Βραβεῖο Διηγήματος: Α' Βραβεῖο δὲν ἀπονέμεται. Β' Βραβεῖο στὸν Ἀνδρέα Μαλόρη γιὰ τὸ βιβλίο του «Τὰ μπαλόνια ἄφρανα». 4. Βραβεῖο Δοκιμίου: Α' Βραβεῖο δὲν ἀπονέμεται. Β' Βραβεῖο στὸν Νίκο Ὁρφανίδη γιὰ τὸ βιβλίο του «Ὁ ἑλληνικὸς Καβάφης». 5. Βραβεῖο Νέο Λογοτέχνη: Α' Βραβεῖο στὸν Γιώργο Χριστοδουλίδη γιὰ τὴν ποιητικὴ του συλλογὴ «Ἐνια». Β' Βραβεῖο ἐξ ἴσου στὴ Δέσποινα Ἀρέστη γιὰ τὴν ποιητικὴ της συλλογὴ «Διὰ μέλανος καὶ καλάμου» καὶ στὴ Χρυστάλλα Θωμᾶ γιὰ τὸ διήγημά της «Ὁ ἄνεμος τῆς γῆς».

Ἡ τελετὴ ἀπονομῆς τῶν Βραβείων ἐγίνε τὸ βράδυ τῆς 22ας Δεκεμβρίου 1998, στὴν αἴθουσα «Καστελλιῶτισσα».

Στὸ σκεπτικὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἀναφέρονται τὰ ἀκόλουθα:

Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Πολύβιου Νικολάου, *Τὰ ποιήματα τοῦ Φεβρῶρη*, διακρίνεται γιὰ τὴν ἀξιοπρόσεκτη συνθετικὴ δομὴ της καὶ τὸν ἐπιτυχημένο συνδυασμὸ τοῦ ἰδιώματος μὲ τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ. Ἐπίσης, ξεχωρίζει γιὰ τὴν ποιητικὴ συγκίνηση ποὺ ἀποπνέει ὅσο καὶ γιὰ τὴν κριτικὴ διάθεση στὴ σύγχρονη κοινωνικὴ πραγματικότητα.

Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Ντίνας Κατσούρη, *Μ' ἀκούουσαι*, διακρίνεται γιὰ τὴν αὐστηρὴ κριτικὴ ἦθος καὶ συμπεριφορῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὸ συγκρατημένον ἀλλὰ ἐντονο λυρισμὸ. Ὁ λόγος εἶναι ἄμεσος καὶ συναισθηματικὰ φορτισμένος.

Τὸ μυθιστόρημα τῆς Ἀγγελικῆς Σμυρλῆ, *Γαλατείας καὶ Πυγμαλίωνος*, συνιστᾷ μίαν πλατειᾶ καὶ ἐνδιαφέρουσα ἱστορικὴ τοιχογραφία ποὺ καταφέρνει νὰ ἀναπλάσει τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ τῆς περιόδου ἑνὸς περίπου αἰῶνα τῆς νεότερης κυπριακῆς ἱστορίας, ἀπεικονίζοντας συγχρόνως καὶ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἠθῶν τῆς ἐποχῆς.

Ἡ συλλογὴ διηγημάτων τοῦ Ἀνδρέα Μαλόρη, *Τὰ μπαλόνια ἄφρανα*, διακρίνεται γιὰ τὴν ἐνδιαφέρουσα μετατροπὴ τῆς ρεαλιστικῆς ἐμπειρίας σὲ μίαν μοντερνιστικὴν ποιητικὴν πρόζα. Ὑπάρχει, ἐπίσης, ἐκμετάλλευση τοῦ παραδόξου καὶ ἐνδιαφέροντες γλωσσικοὶ πειραματισμοί.

Ὁ *ἑλληνικὸς Καβάφης* τοῦ Νίκου Ὁρφανίδη εἶναι μίαν ἐκτενῆς φιλολογικὴ μελέτη ποὺ ἐκμεταλλεύεται ἱκανοποιητικὰ τὴν πλούσια Καβαφικὴ βιβλιογραφία καὶ εἶναι πειστικὴ στὰ συμπεράσματά της ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικότητα τῆς Καβαφικῆς ποίησης.

Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Γιώργου Χριστοδουλίδη, *Ἐνια*, ξεχωρίζει γιὰ τὴν στοχαστικὴν καὶ στέρεα γραφὴν καὶ γιὰ τὸν ἱκανοποιητικὸν ἔλεγχο τῶν ἐκφραστικῶν μέσων καὶ τοῦ ρυθμοῦ. Τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς κινοῦνται σὲ ὑψηλὸ, σταθερὸ καὶ ὠρимо ἐπίπεδο.

Τὴν ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Δέσποινας Ἀρέστη, *Διὰ μέλανος καὶ καλάμου*, χαρακτηρίζει ἐκφραστικὴ λιτότητα καὶ ἀφαίρεση. Ὑπάρχει ἀρκετὴ πρωτοτυπία στὴ θεματολογία καὶ στὴν ποιητικὴ της μεταφορὰ καὶ ἐπιτυχημένη στιχογραφία καὶ ρυθμὸς.

Τό διήγημα τῆς Χρυστάλλας Θωμά, *Ὁ ἄνεμος τῆς γῆς*, διακρίνεται γιά τήν πρωτοτυπία τοῦ θέματος καί τήν ἐνδιαφέρουσα ἐκμετάλλευση ἀρχετυπικῶν θεμάτων. Ὁ ὑποβλητικὸς ἀφηγηματικὸς λόγος, ἡ ἀπλή δομὴ καί ἡ γραμμικὴ ἀφήγηση ἀποδίδουν τὸν ἀρχαϊκὸ χαρακτήρα τοῦ κειμένου.

Ἡ Συμβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ Γραμμάτων ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς Γιώργο Μολέση, Πρόεδρο, Γιώργο Κεχαγιόγλου, Ἀλέξη Ζήρα, Γιώργο Χατζηκωστή, Λευτέρη Παπαλεοντίου, Κώστα Νικολαΐδη καί Χρήστο Χατζήπαπα, Μέλη.

Τὸ ἴδιο βράδου ἀπονειμήθηκαν καί τὰ Βραβεῖα Παιδικῆς-Νεανικῆς Λογοτεχνίας 1996-1997, ὡς ἀκολούθως: 1. Βραβεῖο Παιδικῆς Λογοτεχνίας. Α' Βραβεῖο δὲν ἀπονέμεται. Β' Βραβεῖο: Ἄννα Καλογήρου-Παύλου γιά τὸ βιβλίο τῆς *«Μοναδικές ἱστορίες γιά μικρὰ παιδιά»*. 2. Βραβεῖο νεανικῆς Λογοτεχνίας. Α' Βραβεῖο στήν Ἑλλη Παιονίδου γιά τὸ βιβλίο τῆς *«Οἱ Σειρήνες τοῦ Μανχάταν»*. Β' Βραβεῖο στή Μυριάνθη Παναγιώτου-Παπαονησιφόρου γιά τὸ βιβλίο τῆς *«Γράμμα στὸν ἄγνωσμένο»*. 3. Βραβεῖο Εἰκονογράφησης Παιδικοῦ Βιβλίου. Α' Βραβεῖο στήν Ἑλένη Λάμπρου γιά τήν εἰκονογράφηση τοῦ βιβλίου τῆς Στέλλας Σπύρου *«Τρεῖς ψυχούλες βροχῆς»*.

Στὸ σκεπτικὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἀναφέρονται τὰ ἀκόλουθα:

Β' Βραβεῖο Παιδικῆς Λογοτεχνίας

Τὸ βιβλίο τῆς Ἄννας Καλογήρου-Παύλου *«Μοναδικές ἱστορίες γιά μικρὰ παιδιά»* χαρακτηρίζεται γιά τὴ χάρη καί τὴ φυσικότητα τοῦ λόγου καθὼς καί γιά τὴν ἐντιμότητα καί καθαρότητα στὴ γραφὴ. Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο, στὸ βιβλίο καταξιώνεται ἡ καθημερινὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Δίνεται ἔμφαση στὰ μικρὰ καθημερινὰ πράγματα καί στίς μικρὲς χαρὲς. Ἡ συγγραφέας ἀποδίδει πειστικὰ τὰ βιώματα καί τὴ ψυχολογία τοῦ μικροῦ παιδιοῦ μὲ γνώση καί εὐαισθησία, καί κάποτε μὲ χιοῦμορ καί ἀνάλαφρη ἰλαρότητα.

Α' Βραβεῖο Νεανικῆς Λογοτεχνίας

Ἡ συγγραφέας θίγει τὸ θέμα «Μετανάστευση» μὲ τρόπο ὥστε τὰ προσωπικὰ βιώματα τῶν ἡρώων νὰ δένονται ἀρμονικὰ μὲ τὰ γενικότερα προβλήματα τοῦ τόπου. Οἱ ὀλοκληρωμένοι κεντρικοὶ χαρακτήρες, ἡ ἀντικειμενικότητα στήν περιγραφή τῶν γεωγραφικῶν χώρων ὅπου ξετυλίγεται ὁ συναρπαστικὸς μύθος, ἡ στρωτὴ, λιτὴ, ὁμοιογενὴς γραφὴ, τὸ εὐρὺ ἰδεολογικὸ περίγραμμα καί τὸ οὐμανιστικὸ μήνυμα ποὺ ἀναδύεται χωρὶς ἔχνος διδασκισμοῦ, συνιστοῦν ἓνα μυθιστόρημα ποὺ δημιουργεῖ στὸν ἀναγνώστη ἐνδιαφέρον γιά τὴν πλοκὴ καί δημιουργικὸ προβληματισμὸ γιά τὴ ζωὴ.

Β' Βραβεῖο Νεανικῆς Λογοτεχνίας

Τὸ *«Γράμμα στὸν ἀγνωσμένο»* εἶναι μία συμπυκνωμένη καί ἐμπνευσμένη λυρική ἀποτύπωση τοῦ δράματος τῶν ἀγνωσμένων τῆς κυπριακῆς τραγωδίας ποὺ διακρίνεται γιά τὴν ἀρμονία στήν ἐναλλαγὴ πεζοῦ καί ποιητικοῦ λόγου. Γλαφυρότητα καί παραστατικότητα, ποιητικὴ λιτότητα καί ἀφαίρεση, ρυθμὸς καί δύναμη χαρακτηρίζουν τὸ ἔργο. Ἡ ποιήτρια κατόρθωσε νὰ δεῖ ἓνα θέμα πολὺ εὐαίσθητο χωρὶς μελοδραματισμοὺς καί συναισθηματικὲς ἐξάρσεις, μὲ τρόπο πρωτότυπο, βαθὺ καί ἐσωτερικὸ.

Α' Βραβεῖο Εἰκονογράφησης Παιδικοῦ βιβλίου

Ἡ εἰκονογράφηση τοῦ βιβλίου *«Τρεῖς ψυχούλες βροχῆς»* διακρίνεται γιά τὴ φαντασία, τὴν εὐαισθησία καί τὴν καλαισθησία του, μεταφέροντας τὸν ἀναγνώστη στήν ἀτμόσφαιρα τοῦ βιβλίου. Ἡ καλλιτέχνης ἀποδίδει μὲ μεγάλη δεξιότητά τὴ σωστὴ, καθαρὴ χρωματολογία δημιουργώντας λυρικές συνθέσεις ὑψηλῆς αισθητικῆς ἀξίας.

Ἡ ὑψηλὴ εἰκαστικὴ ποιότητα τῆς εἰκονογράφησης ἀποτελεῖ οὐσιώδη συμβολὴ στήν αισθητικὴ καλλιέργεια τοῦ παιδιοῦ.

Ἡ Συμβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ γιά τὰ βραβεῖα Παιδικῆς/Νεανικῆς Λογοτεχνίας ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς: Ἀριστόδημο Ἀναστασιάδη, Πρόεδρο, καί τοὺς Κώστα Κατῶνη, Γιώργο Ἰωαννίδη, Γιώργο Φράγκο, Δῶρο Θεοδοῦλου, Νίτσα Χατζηγεωργίου καί Ἀνδρέα Κουρτέλλα, Μέλη.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Με θέμα «Μεταφράσεις έργων κυπριακής Λογοτεχνίας: Προβλήματα και προοπτικές» πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία (αΐθουσα «Καστελλιώτισσα»), στις 13 και 14 Νοεμβρίου 1998 τὸ πρῶτο Συμπόσιο μεταφραστῶν κυπριακῆς λογοτεχνίας.

Στὸ Συμπόσιο, ποὺ ἄρχιζε τὸ πρῶτὸ καί, ἔπειτα ἀπὸ μεσημβρινή διακοπή, συνεχιζόταν ὡς τὶς ὀκτῶ τὸ βράδυ, ἔγιναν 25 ἀνακοινώσεις ἀπὸ ἰσάριθμους εἰσηγητὲς ἀπὸ τοὺς ὁποίους 13 ξένοι καὶ 12 Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Κύπρο, τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλες χῶρες. Ἐκπροσωπήθηκαν δεκατέσσερες χῶρες: Αὐστραλία, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Ἑλλάδα, ΗΠΑ, Ἰσπανία, Ἰταλία, Κύπρος, Λουξεμβούργο, Ὁλλανδία, Ρουμανία καὶ Ρωσία.

Οἱ ἀνακοινώσεις καὶ ἡ συζήτηση κινήθηκαν σὲ δυὸ ἐπίπεδα: τὸ θεωρητικὸ, ποὺ ἀναφερόταν στὴ μετάφραση ὡς πνευματικὴ λειτουργία καὶ στὸ πρακτικὸ, ποὺ ἀσχολήθηκε μὲ τὰ θέματα ἐκδοσης καὶ κυκλοφορίας τοῦ μεταφρασμένου κυπριακοῦ λογοτεχνήματος στὶς ξένες χῶρες.

Κυριότερες προϋποθέσεις, στὶς ὁποῖες συνέκλιναν οἱ σύεδροι, γιὰ τὴν καλὴ μετάφραση κρίθηκαν οἱ ἀκόλουθες:

- α) Πλήρης κατοχὴ καὶ τῶν δυο γλωσσῶν ἀπὸ τὸν μεταφραστὴ ἀλλὰ καὶ βίωση, κατὰ τὸ δυνατόν, τοῦ πολιτιστικοῦ υπόβαθρου τῆς καθεμιᾶς.
- β) Ἐπιθυμητὸ εἶναι ὁ μεταφραστὴς νὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ συγγραφέας.
- γ) Ἡ μετάφραση νὰ εἶναι πιστὴ ἀλλὰ μαζὶ καὶ λογοτεχνικὴ.
- δ) Τὸ μεταφραζόμενο ἔργο νὰ εἶναι προῖον τῆς ἀγάπης τοῦ μεταφραστῆ πρὸς αὐτὸ καὶ τῆς ἐλεύθερης ἐκλογῆς του.
- ε) Ἄν εἶναι δυνατό ὁ μεταφραστὴς, σὲ ἓνα τελικὸ στάδιο, νὰ ἔχει προσωπικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν δημιουργό.

Στὸ πρακτικὸ ἐπίπεδο συζητήθηκαν ἡ παγκόσμια κρίση στὴν κυκλοφορία τοῦ λογοτεχνικοῦ βιβλίου, οἱ δυσκολίες τῶν μεταφραστῶν τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας τῆς Κύπρου καὶ ἐνδιαφερομένων ἰδρυμάτων στὴν ἐκδοση καὶ προώθηση τῶν βιβλίων, τὴν ὑποδοχὴ του στὶς ξένες χῶρες, τὶς δυνατότητες διεύρυνσης τῶν μεταφράσεων Κυπριακῶν λογοτεχνημάτων.

Μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικότερες διαπιστώσεις ποὺ ἔγιναν στὰ πλαίσια τοῦ Συμποσίου εἶναι ὅτι ἡ λογοτεχνία, ἐκφραστὴς τοῦ χαρακτήρα ἑνὸς λαοῦ, ἔχει μεγαλύτερη δύναμη διαφώτισης τῶν ξένων ἀπὸ ὅποιαδήποτε διπλωματικὴ ἢ ἄλλη δραστηριότητα.

Οἱ σύεδροι ἦταν οἱ ἀκόλουθοι: Papp Arpad (Ὁύγγαρία), Eusebi Ayensa (Ἰσπανία), Josette Doron (Γαλλία), Niki Eideneier (Γερμανία), Nicola Forenza (Ἰταλία), Stathis Gauntlett (Αὐστραλία) Anna Maria Gull (Λουξεμβούργο), Hero Hokwerda (Ὁλλανδία), Michele Iannelli (Ἰταλία), Christina Konstantinova (Βουλγαρία), Elena Lazar (Ρουμανία), Alexander Ritov (Ρωσία), David Roessel (ΗΠΑ), Alexis Sola (Ἰσπανία), Κώστας Εὐαγγελίδης (Ἑλλάδα), Εὐάγγελος Κωνσταντίνου (Γερμανία), Κάρολος Μητσάκης (Ἑλλάδα), Ἄντης Παναγιώτου (Κύπρος), Ἀνδρέας Ράδος (Ρουμανία), Μάριος Βύρων Ραῖζης (Ἑλλάδα), Θεοφάνης Σταύρου (ΗΠΑ), Στέφανος Στεφανίδης (Κύπρος), Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου (Ἑλλάδα), Ρέα Φραγκοφίνου (Κύπρος), Ἀνδρέας Χατζησάββας (Γαλλία).

Ἄρνητικὸ στοιχεῖο τοῦ Συμποσίου ὑπῆρξε ἡ πενιχρὴ παρουσία λογοτεχνῶν καὶ ἄλλων πνευματικῶν ἀνθρώπων, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς συνέδρους, ποὺ ὀφειλόταν στὴ μὴ σωστὴ δημοσιοποίηση καὶ προβολὴ τοῦ Συμποσίου, ἑνὸς πολὺ σημαντικοῦ γεγονότος ποὺ ἐνεῖχε καὶ ἐθνικὲς διαστάσεις.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

«Οδός Ελευθερίας-Στάση Θανάτου». Ένας Κύπριος αγωνιστής της ΕΟΚΑ, ο Σοφοκλής Λαζάρου αντικρύζει τα πάθη και το δίλημμα του Χριστού στο έργο του.

Ο Σοφοκλής Λαζάρου έγραψε το πεζογράφημά του «Οδός Ελευθερίας-Στάση Θανάτου» το καλοκαίρι του 1960 και το κείμενο αυτό γνώρισε μια πρώτη έκδοση το 1969. Τότε οι πηλγές από τα βασανιστήρια ήταν ακόμη νωπές και το βιβλίο, σ' αυτή την πρώτη μορφή, ήταν ουσιαστικά μια παρατεταμένη φωνή διαμαρτυρίας. Ο συγγραφέας ξαναδούλεψε το έργο του πρόσφατα, αποβλέποντας σε μια μεγαλύτερη απόσταση ανάμεσα στο προσωπικό του βίωμα και στην τελική μυθιστορηματική απόδοση. Μας απασχολεί σήμερα η οριστική αυτή μορφή.

Η αφήγηση απαρτίζεται από τρεις άνισες ενότητες: Ένα πολυπρόσωπο μέρος, με τα κατά γράμμα βασανιστήρια, που μπορεί να χαρακτηριστούν ως τα πάθη του εσταυρωμένου. Ένα δεύτερο μέρος, το πιο σημαντικό σε έκταση, όπου ο πρωταγωνιστής παρουσιάζεται μέσα στη σκοτεινή απομόνωση του κελιού του. Αυτό το κομμάτι αντιστοιχεί και στην αναχώρηση του Χριστού «εις την έρημον» (Κατά Ματθαίον 4.1, Κατά Μάρκον 1.12.13), «εν τη ερήμω», (Κατά Λουκάν 4-1), όταν πρέπει να υποστεί τους τρεις διαδοχικούς πειρασμούς, και στη «ζωή εν τάφω», όπου ωρμάζει η απόφαση που θα εξασφαλίσει στον ήρωα την τελική ψυχική του «Ανάσταση».

Στο πρώτος μέρος, η αντιστοιχία μεταξύ πρωταγωνιστή και Χριστού είναι όχι μόνο φανερή, αλλά και δηλωμένη, δεδομένου ότι αναφέρονται ανά δύο φορές (σ. 57, σ. 65) οι λέξεις «σταυρωμένος Ιησούς» για να χαρακτηρίσει ο Ορέστης τον εαυτό του. Και πιο κάτω, στο δεύτερο μέρος, αν και οι ρητές αναφορές στο Χριστό γίνονται περισσότερο με μορφή επικλήσεων (σ. 79, σ. 92, σ. 95) και όχι τόσο ως επίθετα που ορίζουν το πρόσωπο του ήρωα, ο αναγνώστης συναντάει τη φράση «σταυρωμένος-ματωμένος· αυτό είναι το αληθινό του πρόσωπο· το χτεσινό ήταν προσωπίο» (σ. 96).

Μεσ στα πάθη του ο Ορέστης ίσον Χριστός. Θα μπορούσε μάλιστα να πει κανείς, με κάποια ειρωνική διάθεση, ότι ο Ορέστης «τα έπαθε», διότι βρίσκεται ακόμα στο σημείο που δεν καταλαβαίνει τι του γίνεται, εκτός από τον ανείπωτο πόνο που του γεννάει μια και μόνη ερώτηση· γιατί;

“Όμως αυτοί, γιατί βαράνε; Θε μου, πώς χτυπάνε ασυλλόγιστα! Δε λυπούνται; Δεν μπορούν να ξέρουν πόσο μπορεί να πονάει ένας άνθρωπος όταν τον χτυπάνε κατάγυμνο (...) Αχ, να θέλεις κάτι και να μη γίνεται, κι αυτό το κάτι να 'ναι η ζωή» (σ. 59). Έκφραση μιας απόγωσης να συλλάβει την αιτία της δοκιμασίας, παράλληλη με το ξέσπασμα του Χριστού σαν «ανεβόησεν» την αμφιβολία του προς την ανάγκη της αυτοθυσίας (Κατά Ματθαίον 27.46: «Θεέ μου, ινατί με εγκατέλιπες;» Κατά Μάρκον 15:34: «εις τι εγκατέλιπές με;»).

Το δεύτερο μέρος αφιερώνεται στο διεσταλμένο χρόνο της αναμονής. Μεσ στη σιωπή και στο σκοτάδι ο Ορέστης προσπαθεί να οργανώσει μια διαλεκτική σχέση γύρω στο ηθικό πρόβλημα που επιβάλλεται στον ανακρινόμενο ως δίλημμα ανάμεσα στο καθήκον του αγωνιστή και το χρέος ζωής. Ταυτόχρονα ο κρατούμενος δέχεται αθελήτως διάφορες επισκέψεις που του επιτρέπουν να προσανατολιστεί πάνω σ' αυτό το ζήτημα και να καταλήξει στην τελική λύση. Τα πρόσωπα που έρχονται να διακόψουν τον εσωτερικό του ειρμό λειτουργούν μεν ως πειρασμοί, βοηθάνε όμως, σε τελική ανάλυση, στην οργάνωση του ηθικού κόσμου του αγωνιστή που θα τον στηρίξει σε ώρα ανάγκης. «Βάδισε και πέρασε στο διάδρομο που όλη τη νύχτα κουβάλαγε acá-λεστους μουσαφραίους» (σ. 134).

Τρεις φωνές ακούγονται μεσ στην ερημική σιγή του κελιού-τάφου. Η πρώτη είναι η φωνή της απειλής που γεννάει τον πειρασμό του φόβου. Υπόσχεται για την αυριανή μέρα σωστά βα-

σανιστήρια που δεν έχουν σύγκριση με τα ήδη βιωμένα από τον Ορέστη. «Ο φόβος είναι το πονηρό ένστικτο της ζωής που θέλει να προστατέψει το κορμί σου (...) «Η ζωή είναι ακριβή και θα τη θυσιάσεις άδικα. Πες κάτι να σωθείς» (σ. 82).

Ο Ορέστης εξουδετερώνει την εκρηκτική δύναμη του φόβου με την αποδοχή του· ο φόβος κατέχει τον καθένα ανά διαστήματα. Εξουσιάζει όμως τον άνθρωπο με τρόπο σχετικό κι όχι απόλυτο. Πρέπει να μάθει κανείς να ζει μ' αυτόν και να τον ελέγχει.

Η δεύτερη φωνή (σ. 105 με σ. 112) είναι του Τούρκου Ραματάν, μαντατοφόρου των γονέων του Ορέστη, έρχεται από τον έξω κόσμο, τον οικογενειακό κύκλο του «πριν». Αυτή η θύμηση, ότι έξω από τον τάφο η ζωή συνεχίζεται, θα μπορούσε να υποσκάψει τη θέληση του πρωταγωνιστή, εφόσον του παρουσιάζει και τη δυνατότητα να βρεθεί κάποτε πάλι κι αυτός έξω, στη ζωή, στο φως της προηγούμενης του ύπαρξης. Και πράγματι έχουν ήδη διαπεράσει σα φωτεινές αστραπές τη μνήμη του Ορέστη κάποιες οράσεις του ευτυχισμένου παρελθόντος, όπως η σκηνή με μια πρώην φιλενάδα σε μια αστραφτερή αμμουδιά με την αντανάκλαση της θάλασσας. «Πάλι αναμνήσεις (...) Πήρε η γραμμή το φως ν' απλώνει, να ζεσταίνει, να γίνεται θερμή καλοκαιριάτικη μέρα (...) Μια απέραντη καταγάλανη θάλασσα, η θάλασσα της Πάφου. Μακρινά, κατάλευκα κυματάκια και καΐκια και γλάροι (...) Η φιγούρα αναδύεται από το γαλάζιο νερό (...) εγκαταλείπεται στη λαγνεία της αυγουσιτιάτικης θάλασσας (...) Η ζεστή αμμουδιά (...) Αυτός, εκείνη (...) Κάθε μέρα, όλο το καλοκαίρι (...)» (σ. 93-94).

Εντούτοις, όπως ο κάθε πειρασμός, ο ερεθισμός από την ενθύμηση του παράλληλου κόσμου των ζωντανών αποδεικνύεται και χρήσιμος, γιατί μαζί με τη ζωή εξελίσσεται και ο αγώνας στον έξω κόσμο. Θερμίζει επίσης και ο θάνατος. Ο Ραματάν πληροφορεί τον κρατούμενο (σ. 112) ότι συνεχίζονται οι σκοτωμοί στα χωριά από τον αγγλικό στρατό.

Μέσα στην ερημιά του κελιού του ο Ορέστης είναι δεμένος πάντως από συντροφικό καθήκον με την πραγματικότητα του έξω κόσμου. Παραμένει υπεύθυνος για τις δράσεις που γίνονται πίσω από τους τοίχους της φυλακής του, στον ελεύθερο χώρο του νησιού.

Η τρίτη και τελευταία φωνή ανήκει σ' ένα νεαρό αγωνιστή που έχει υποστεί κι αυτός τα βασανιστήρια και κρατείται στο διπλανό κελί. Η περίπτωση του όμως διαφέρει απ' αυτή του Ορέστη, στο ότι δεν άντεξε και κατέληξε στην ομολογία. Ο πρωταγωνιστής μοιράζεται τυχαία μ' αυτόν τον Γολγοθά του. Ο καθένας, πίσω από τη μια μεριά του ίδιου τοίχου, κάνουν αταίριαστη παρέα, όπως ο Χριστός με τον ληστή. «Τότε σταυρούνται συν αυτώ δύο λησταί, εις εκ δεξιών και εις εξ ευωνύμων. Και οι λησταί οι συσταυρωθέντες συν αυτώ ωνείδιζον αυτόν» (Κατά Ματθαίον 27.38/44, Κατά Λουκάν 23.32/40-43: «αμήν σοι λέγω, σήμερα μετ' εμού έση εν τω παραδείσω», Κατά Μάρκον 15.27/32, Κατά Ιωάννην 19.18).

Ο Ορέστης διαθέτει αρκετόν αυτοέλεγχο για να προσφέρει λόγια παρηγοριάς στον απρόοπτο εκείνο σύντροφο. Νοερά ωστόσο δεν αποφεύγει την περιφρόνηση. Ο πειρασμός της ματαιοδοξίας ασκείται πάνω του, σε σχέση με το ίδιο πρόσωπο, δύο φορές. Ο Ορέστης καταφέρει να μην παραφερθεί, λέγοντας επίμονα στον εαυτό του: «Ποιος ήταν μαθές για να κρίνει; (σ. 123).

Εντούτοις ανέχεται την προδοσία του άλλου μόνο γιατί αναγνωρίζει φύσεις διαφορετικές μέσα στους ανθρώπους, ή μάλλον μια ιεραρχία φύσης - ηθικής, η φύση μεν επιτρέποντας το παραστροφή, η ηθική δε καθιστώντας το ασύλληπτο, κι επομένως αδύνατο. «Φάνηκε συνεπής στο χρέος της ζωής· της δικής του ζωής. Συμπεριφέρθηκε σύμφωνα με τις ανάγκες της φύσης του όπως (σ. 124) ο Ορέστης συμπεριφέρθηκε σύμφωνα με την ηθική του κόσμου του».

Σε άλλο επόμενο κεφάλαιο, όταν ο νεαρός προσπαθεί για δεύτερη φορά να έρθει σε επαφή με τον Ορέστη, αυτός έχει μείνει στο ίδιο σημείο και σηκώνει την επείκειά του πάνω στην ουσιαστική διαφορά μεταξύ φύσης και παιδείας, αποδίδοντας το ζώο στη φύση και τον άνθρωπο στην παιδεία. Λέει μέσα του για τον άλλο ότι έχει: «μια αθωότητα ζώου», «κάτι από το ζώο»,

«την ημεράδα και την καρτερία του ζώου», μοιρολατρική ανοχή στα παθήματα του που συναντιέται μόνο «στο ανήμπορο, καρτερικό ζώο». Αυτό ξαφνικά τον σύγχυσε (...) δεν ήξερε από ντροπή; δεν έμαθε; Και τι μπορεί να ξέρει από πατρίδα και λευτεριά; (σ. 144-145).

Παράλληλα ο Ορέστης λέει για τον εαυτό του: «Ο ίδιος ήταν ένας δυνατός και σίγουρος άνθρωπος» (σ. 143). Εδώ κινδυνεύει φανερά να παγιδευθεί στον πειρασμό της αλαζονείας. Μολαταύτα, όπως νίκησε τον πειρασμό του φόβου και τον πειρασμό των αναμνήσεων, απαλλάσσεται επίσης από την άτοπη υπερηφάνεια με την ανακάλυψη της αγάπης. «Πήρε πίσω όλα όσα του καταλόγισε. Η ζωή τους φέρθηκε σκληρά. Τους έβαλε τον ένα δίπλα στον άλλο (...) Ήθελε να τους μάθει την αγάπη (...) Ο διπλανός έγινε αδερφός του» (σ. 145-146).

Με τον πρώτο πειρασμό ο Ορέστης έμαθε να αποδέχεται το φόβο σαν αχώριστο συνέταιρο. Με τον δεύτερο πενήει οριστικά για τον κόσμο του «πριν» κι απαλλάσσεται έτσι από ανώφελους, αν όχι φθοροποιούς θρήνους. Με τον τρίτο μεταβάλλει το κάλπικο νόμισμα της ματαιοδοξίας σε θησαυρό της αγάπης.

Μ' αυτόν τον τριπλό εφοδιασμό, τον εξημερωμένο φόβο, την γνώση της πραγματοποιήτης επιστροφής στα περασμένα, και τη χριστιανική αγάπη του πλησίον, ο Ορέστης βαδίζει πια έτοιμος προς τη λύση που θα του επιτρέψει ν' αποφυγήει και τον απάνθρωπο ταπεινωτικό πόνο και την απαράδεκτη προδοσία. Ο πρωταγωνιστής διαλέγοντας το θάνατο, καταφέρει έτσι να επαναφέρει τη ζωή του κάτω από το δικό του έλεγχο, την αρπάζει από τα χέρια των βασανιστών για να τη θυσιάσει με πλήρη διαύγεια, χάρη των συνανθρώπων του. Το σκοτάδι του κελιού διαδέχεται το λαμπρό φως της ηλιόλουστης αυλής. Ο Ορέστης ζητάει το θάνατό του με τον ήλιο καταπρόσωπο, με το ζεστό χρώμα της Κυπριακής γης στις χούφτες του. Αυτός ο θάνατος που αποσπά με πείσμα από τη μουνδιασμένη αδιαφορία των δυναστών του, αποτελεί την αληθινή ουσία της «Ανάστασης». Ο εκούσιος θάνατος είναι πια ο μόνος επιτρεπόμενος, δυνατός, τρόπος ζωής, η απόδειξη πως ο πρωταγωνιστής δεν έπαψε τελικά να ορίζει μια ζωή που περιλαμβάνει, από τη γέννησή της, και τον κίνδυνο του θανάτου. Ο Χριστός γεννήθηκε άνθρωπος και γι' αυτό το λόγο μπόρεσε και πέθανε. «Ό,τι μας απομένει είναι ο θάνατος (...) Ζήσαμε όλη τη νύχτα με πείσμα, θέλουμε να ζήσουμε, όμως δε γίνεται, κάναμε την επιλογή μας. Η συνέχεια είναι ο θάνατος, έχουμε όμως το δικαίωμα στο θάνατό μας (...) θέλουμε (...) ένα θάνατο στον τόνο της πιο φωναχτής διαμαρτυρίας, το δικό μας θάνατο». (σ. 153).

Και όπως στη Σταύρωση παρευρίσκονται οι γυναίκες της ακολουθίας του Χριστού, στο χαροπάλεμα του Ορέστη εμφανίζεται μια γυναίκα. Η Τουρκάλα παρηγορήτρια που προσφέρει νερό στον ετοιμοθάνατο, παίρνει επίσης τις διαστάσεις της Σαμαρείτιδας, που εξυπηρέτησε τον διψασμένο ξένο οδοιπόρο. «Ο δεσμοφύλακας (...) τον πέταξε έξω στην αυλή. Διπλωμένος ο Ορέστης με το μισό στήθος στο χώμα, άνοιξε τις αγκάλες του κατάχαμα, μύρισε τη γη κι ανάσανε βαθιά ρουφώντας μαζί αέρα κι ήλιο! (...) η γυναίκα του καντινιέρη χωρίς να ρωτήσει κανένα (...) ήρθε μ' ένα ποτήρι νερό στο χέρι. Στάθηκε λίγο πάνω από το κεφάλι του Ορέστη συμπονετική κι αμίλητη (...) Ύστερα γονάτισε, του σήκωσε το κεφάλι και τον πότισε!» (σ. 155-156).

Ο πρωταγωνιστής ζορίζει τόσο τους χθεσινούς του βασανιστές που, πάνω στον εκνευρισμό και τη σαστιμάρα τους, τον πυροβολάνε και τον σκοτώνουν. Ο Ορέστης κείται πια άψυχος στη λαμπρή λιακάδα της δικής του «Ανάστασης», όταν η γυναίκα τον πλησιάζει πάλι για να εκτελέσει το καθήκον των επιζώντων προς τους νεκρούς. «Ο Ορέστης κοιμήθηκε αγκαλιά με τη γη. Κι ήρθε ο ουρανός με τον ήλιο και κάθησε στους ώμους του, ήρθαν ξανά τα χέρια της όμορφης γυναίκας και του 'κλεισαν τα μάτια. Όμως το χαμόγελο έμεινε χαραγμένο – τρυφερή πρόκληση». (σ. 158).

Η αυτοθυσία του Ορέστη δεν είναι κάτι το αυτονόητο. Δεν αποφασίζεται χωρίς εσωτερικό αγώνα, δίχως εσωτερική αντίσταση. Δεν ανήκει σε μια φυσική ορμή, όπως έκαναν το λάθος να το πιστέψουν μερικά αγόρια που μεγάλωσαν με τα πορτραίτα των ηρώων του Εικοσιένα κρεμα-

σμένα στους τοίχους των σχολείων τους. Πέρα από το ζωτικό ένστικτο της ανθρώπινης φύσεως, ο πρωταγωνιστής, ο αγωνιστής, πρέπει ν' ανακαλύψει μιαν άλλη, ανθρώπινη κι αυτή, υπόσταση που υπερβαίνει την πρώτη, την απλή φορά για ζωή, η οποία φτάνει σε μια αυτοτελή υπεροχή, χωρίς όμως καμία περιφρόνηση για τη ζωή και την αξία της. Ο ήρωας θυσιάζει τη ζωή του ακριβώς επειδή πιστεύει στην αξία της κάθε ζωής και στην ανάγκη να τη ζει κανείς μέσα στην αξιοπρέπεια της ελευθερίας.

MARIE-CLAUDE CAYLA

Μάγδα Ρίχτερ. Ελληνικά ήθη και έθιμα στην Κύπρο. Μετάφραση-Επιμέλεια: Άννα Μαραγκού. Έκδοση: Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας.

Πρόκειται, αληθινά, για ένα μνημειώδες έργο που προβάλλει πολύ καθαρά και με επιστημονικές αποδείξεις, τόσο την ελληνικότητα του λαού που κατοικεί στο νησί αυτό, όσο και τη συνέχεια και διατήρηση του πολιτισμού και των ηθών και εθίμων του τόπου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Η Μάγδα Ρίχτερ άρχισε να ενδιαφέρεται για την Κύπρο όταν ως νιόπαντρη γυναίκα παρακολούθησε μια διάλεξη του συζύγου της, που μόλις είχε επιστρέψει από ανασκαφές στο νησί, με τίτλο «Παραλληλισμοί στα έθιμα του αρχαίου και του σημερινού πληθυσμού της Κύπρου». Στη συνέχεια ήλθε στην Κύπρο με το σύζυγό της, όπου αυτός μεν συνέχισε τις ανασκαφές του στο όνομα του Γερμανού Αυτοκράτορα, αυτή δε φωτογράφιζε τις ανασκαφές και τους εργάτες. Με τις σπουδές που είχε στα Ελληνικά και τα Τούρκικα μπόρεσε να μάθει αρκετά καλά τα Ελληνικά, ώστε να είναι σε θέση να καλλιεργεί τις σχέσεις της με τις Ελληνίδες και τους Έλληνες του νησιού που αποτελούσαν τα τέσσερα πέμπτα του πληθυσμού του τόπου.

Για τη Μάγδα Ρίχτερ δεν υπάρχει καμιά απολύτως αμφιβολία πως οι κάτοικοι της Κύπρου έχουν Ελληνική καταγωγή. Αναφέρεται μάλιστα στην απογραφή του 1911 σύμφωνα με την οποία το νησί έχει πληθυσμό 274 108 κατοίκων.

Από αυτούς μιλούν:	Ελληνικά	216310	Αρμένικα	551
	Τούρκικα	55313	Αγγλικά	490
	Αραβικά	1036	Άλλες γλώσσες	508

Από τους Ελληνόφωνους οι 214480 είναι Έλληνες Ορθόδοξοι Χριστιανοί δηλαδή τα 4/5 είναι Έλληνες και το 1/5 Τούρκοι. Οι άλλοι μικροί αριθμοί είναι αμελητέοι.

Σε αρκετά σημεία, αναφέρεται στην ευημερία του πληθυσμού κατά την Ενετική κυριαρχία, όταν ο πληθυσμός του νησιού έφτανε το ένα εκατομμύριο, και στο πώς ο πληθυσμός αυτός χάθηκε από την κακοδιοίκηση των Τούρκων.

Είναι βέβαιη πως η διπλωματικότητα και η εξυπνάδα των Κυπρίων συνδυάζεται με την γρηγοράδα, την αντοχή και με την ιδιαίτερη ενεργητικότητα που έχουν κληρονομήσει από τους προγόνους τους.

Η Μάγδα Ρίχτερ είναι μια πάρα πολύ μορφωμένη γυναίκα, έχει ευρύτητα πνεύματος και οξεία παρατηρητικότητα. Βλέπει γύρω της με ανοικτό μυαλό, σκέφτεται, συγκρίνει και βγάζει λογικά συμπεράσματα, τα οποία δείχνουν όλες αυτές τις ιδιότητες που τη χαρακτηρίζουν.

Αντιλαμβάνεται και επιμένει να σχολιάζει τη συνέχεια που υπάρχει στα ήθη, τα έθιμα, τις δοξασίες, τις προλήψεις, τα πιστεύω, τις γιορτές, τα πανηγύρια και γενικά σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής του Κυπρίου.

Η Χριστιανική μορφή της Θεομήτορος πηγάζει από την ειδωλολατρική εικόνα της Θεάς-Μητέρας.

Βλέπει με μεγάλη συμπάθεια, που φτάνει τα όρια της αγάπης, τον πόθο των Κυπρίων για απελευθέρωση. Γράφει:

«Εμείς γνωρίζουμε, από τις γνωστές εκθέσεις, ότι οι Κύπριοι, στα θέματα που αφορούν τις πανελλήνιες τους απαιτήσεις, έχουν στο πλευρό τους το ιστορικό δίκαιο. Αυτό ακριβώς θα προσπαθήσω να δείξω στα παραδείγματα που θα ακολουθήσουν, θα επιδιώξω να δείξω συγκεκριμένα πόσο βαθειά ριζωμένη είναι η αρχαιότητα και ιδιαίτερα η Ελληνικότητα μέσα στα ήθη και τα έθιμα, μέσα στη νεοελληνική ιδιαίζουσα διάλεκτο, και πόσο απτή είναι αυτή η πραγματικότητα.

Η σημερινή ζωή του βοσκού μάς μεταφέρει στην πιο απομακρυσμένη αιγαιακή προϊστορία. Οι βοσκοί σήμερα χρησιμοποιούν, για να αποθηκεύουν τα γάλα, τις τεράστιες πήλινες κούπες, που είναι απαράλλαχτες με αυτές που βρέθηκαν σε μεγάλες ποσότητες στις ανασκαφές και με εκείνες που τοποθετήθηκαν στους τάφους από τους προγόνους τους.

Κυνηγούν τα πρόβατα και τα κασίκια τους με τα ίδια κυρτά ραβδιά όπως πριν πέντε, έξη ή και επτά χιλιάδες χρόνια δίνοντάς τους την ονομασία κυπόδι (ακρωτηριασμένη απόδοση της αρχαιοελληνικής, ομηρικής λέξης ακύπυτος-ακύποδος που σημαίνει, αυτός που έχει γρήγορα πόδια), γιατί ακριβώς το ραβδί αντικαθιστούσε το γρήγορο πόδι. Από αυτό το ραβδί του βοσκού προήλθε στη συνέχεια η χριστιανική ποιμενική ράβδος.

Οι αγγειοπλάστες και οι άλλοι τεχνίτες χρησιμοποιούν τα ίδια σχεδόν μοτίβα και σχέδια όπως οι πριν 2 ή και 3 χιλιάδες χρόνια πρόγονοί τους.

Το αξιοσημείωτο όμως είναι ότι αυτού του είδους τα αγγεία κατασκευάζονται ακόμη και σήμερα στα αγγειοπλαστεία των Βαρωσίων και της Λαπήθου...

Η διαδικασία καθαριότητας και η εμφάνιση της κύπριας χωρικής του σήμερα μοιάζει εκπληκτικά με εκείνην της αρχαίας ιέρειας της Αφροδίτης ή της Αρτέμιδας, στα Ελληνο-Φοινικικά χρόνια. Η ομοιότητα είναι ολοφάνερη και στο σημερινό φόρεμα (με τέσσερις γωνιές) ή και στο κόψιμο των γιλέκων στο στήθος που εμφανίζεται στα αρχαία γλυπτά, ή ακόμη στο απλό και διπλό βέλος.

Τα σύγχρονα και τα αρχαία σκουλαρίκια έχουν καταπληκτικές ομοιότητες στη μορφή και την τεχνική. Έργα με σμάλτο και χρυσόσκονη, έργα από συρμάτινη εργασία, φιλιγκράν, είναι τα ίδια σήμερα όπως και τότε».

Σχολιάζει χωρίς ίχνος κακίας ή προκατάληψης τα διάφορα «θαύματα» και λέει πως στη δική της πατρίδα ο κόσμος υφίσταται χειρότερη εκμετάλλευση από ότι εδώ.

Η Μάγδα Ρίχτερ παρακολούθησε με μεγάλη προσοχή τις διάφορες θρησκευτικές γιορτές της Κύπρου, έχοντας κατά νουν πάντοτε, τις αντίστοιχες γιορτές της αρχαιότητας και γι' αυτό συνεχώς επαναλαμβάνει και τονίζει την πολιτισμική συνέχεια που γίνεται ολοφάνερη με τις τελετές αυτές. Στο βιβλίο της περιγράφει με εκπληκτικές λεπτομέρειες τις γιορτές για την ανάσταση του Λάζαρου που γίνονται στη Λάρνακα. Εδώ, όχι μόνο γράφει πόσο μοιάζουν οι γιορτές αυτές με τις γιορτές για την ανάσταση του Άδωνη, όπως τις περιγράφει ο Θεόφραστος, παρά προχωρεί ακόμη πιο πέρα για να βρει πόσο μοιάζουν οι γιορτές αυτές με τις αντίστοιχες της Βόρειας Ευρώπης και στη συνέχεια να ισχυριστεί πως:

«Από την άλλη αυτά τα Παιδιά του Λάζαρου μοιάζουν με τέτοιο εκπληκτικό τρόπο με αντίστοιχα παραδείγματα της Βόρειας Ευρώπης, που δεν επιτρέπουν πλέον τη θεωρία της ανεξάρτητης και αυθόρμητης προέλευσης, αλλά μας οδηγούν στη σκέψη ότι μαζί με το χαλκό τους, οι Κύπριοι εξήγαγαν στους ποταμόδρομους του Δούναβη, του Μολντάου, του Έλβα, του Προύθου και του Δνείπερου και γενικά στην Ευρώπη και το έθιμο για το Παιδί του Λάζαρου».

Δυστυχώς αρκετά από τα ήθη και τα έθιμα που είχαν διατηρηθεί στην Κύπρο μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα έχουν σήμερα χαθεί και είναι πολύ πιθανόν πως εμείς δεν θα τα ξέραμε καν, αν δεν είχαν καταγραφεί από τη Μάγδα Ρίχτερ.

Δεν θα αποφύγω τον πειρασμό να σχολιάσω και πάλιν το βιβλίο της Ρίχτερ. Όταν δει κάποιος τον όγκο του βιβλίου είναι πιθανόν πως θα σκεφτεί δυο και τρεις φορές προτού αποφασίσει να το διαβάσει. Είναι όμως τόσο καλογραμμένο, τόσο έξυπνο, τόσο δροσερό, με όλες αυτές τις περιγραφές ηθών και εθίμων, που τελικά σε τραβά τόσο πολύ, ώστε δύσκολα το αφήνεις από τα χέρια σου. Εδώ πρέπει να ομολογήσω πως το μόνο κεφάλαιο που δεν με τράβηξε, και αυτό γιατί οι γνώσεις μου στο θέμα αυτό είναι μηδαμινές, είναι αυτό στο οποίο περιγράφει τις παραδοσιακές ενδυμασίες του τόπου μας. Όλα τα άλλα κεφάλαια προκαλούν αμέριστο το ενδιαφέρον του αναγνώστη έτσι ώστε όταν το τελειώσει κάποιος να σκέφτεται πως είναι κρίμα που τέλειωσε τόσο γρήγορα ένα τόσο εξαιρετο βιβλίο.

Όταν η Μάγδα Ρίχτερ περιγράφει το έθιμο της καύσης του Ιούδα κατά το Πάσχα, δε διστάζει να αναφέρει πως σε αρκετά μέρη οι Κύπριοι έντυναν τον Ιούδα με στολή Άγγλου αποικιοκράτη με μπαστούνι και ημίψηλο.

Στο βιβλίο της Ρίχτερ υπάρχει μια εξαιρετη περιγραφή της γιορτής του Κατακλυσμού, όπου αναφέρεται πως η γιορτή αυτή είναι κατάλοιπο των γιορτών προς τιμή της αφρογέννητης Αφροδίτης και πως στον «άη γιαλό» γιορτάζουν μαζί Έλληνες και Τούρκοι κάτοικοι του νησιού. Εδώ κάνει αναφορά στον τρόπο που γιορτάζουν τον Κατακλυσμό και βρίσκει πως τα πάντα είναι συνέχεια των αρχαιοελληνικών εθίμων που υπήρχαν στον τόπο. Ακόμη και ο τρόπος που ντύνονται οι νεαρές Κυπρίες τη μέρα του Κατακλυσμού, ακόμη και ο τρόπος που χορεύουν είναι αποδείξεις της συνέχειας και της διατήρησης των αρχαίων ελληνικών ηθών και εθίμων.

Στο κεφάλαιο για τα ορυχεία και το δασικό και γεωργικό πλούτο, αναφέρεται στην αλυκή της Λάρνακας και στο πώς οι έξυπνοι Άγγλοι υπολόγιζαν πως θα έβγαζαν από τις εξαγωγές του αλατιού προς την Τουρκία ένα μεγάλο μέρος του ενοικίου που είχαν συμφωνήσει να πληρώνουν για την κατοχή του νησιού. «*Δυστυχώς όμως οι Τούρκοι επέβαλαν στο κυπριακό αλλά τι ένα πολύ ψηλό εισαγωγικό δασμό και έτσι η εξαγωγή του προς την Τουρκία έγινε πλέον ασύμφορη*».

Στο ίδιο κεφάλαιο αναφέρει πως ειδικοί μελισσολόγοι μετέφεραν την κυπριακή μέλισσα τόσο προς την Αυστρία όσο και προς τις ΗΠΑ και τον Καναδά μια και σύμφωνα με αυτούς η ράτσα της κυπριακής μέλισσας ήταν «*η πιο ευγενική και πολύτιμη από όλες τις γνωστές ράτσες μελισσών*».

Οι Έλληνες Κύπριοι θεωρούν τη φοινικιά κατ' εξοχήν τούρκικο δένδρο και έτσι εκτός από σποραδικές εξαιρέσεις όπου βρει κάποιος πολλές φοινικίες καταλαβαίνει πως πρόκειται για περιοχή με Τούρκους και όχι Έλληνες.

Βάση της Κυπριακής οικονομίας είναι τα χαρούπια που είναι τόσο καλά ώστε «*οι έμποροι χαρουπιών πουλούν χαρούπια άλλων χωρών ως τάχα κυπριακά*». Το 1906-7 οι εξαγωγές χαρουπιών ανήλθαν σε 157452 λίρες ενώ οι εξαγωγές όλων των άλλων κυπριακών προϊόντων σε 142383 λίρες, και σχολιάζει «*χωρίς αυτό το δώρο της φύσης, που δεν θα αφήσει ποτέ το νησί να πεινάσει, το νησί θα είχε κηρύξει πτώχευση από καιρό*». Αναφέρεται επίσης στο «ριζάρι», το κουνουπίδι που το θεωρεί πως έχει πατρίδα του την Κύπρο καθώς και στην κυπριακή ζάχαρη που ήταν γνωστή με το όνομα «Polvere di Cipro» [η σκόνη της Κύπρου].

Εδώ λέει πως στο εργοστάσιο για παραγωγή ζάχαρης στο Κολόσσι απασχολούσαν οι Ιωαννίτες καλόγεροι περίπου τετρακόσια άτομα.

Η Μάγδα Ρίχτερ αγαπά τον Κύπριο αγρότη και τον λυπάται όταν βλέπει την εκμετάλλευση την οποίαν υφίσταται είτε από τους διάφορους τοκογλύφους είτε από τους γαιοκτήμονες.

Περιγράφει στις σελίδες 135 και 136 τις γιορτές των χωραφιών και το γλέντι που ακολουθούσε την 12ωρη και βάλε εργασία των χωρικών στα χωράφια του γαιοκτήμονα. «*Με αυτές τις*

καλές και ανέξοδες γιορτές των χωραφιών ο γαιοκτήμονας που ως επί το πλείστον κατοικούσε στις πόλεις και δε χρειαζόταν να έχει υποζύγια, έβγαζε με τον τρόπο αυτό σχεδόν ανέξοδα τη σοδειά του. Επί πλέον, σε πολλές περιπτώσεις, η φαινομενικά εθελοντική εργασία των χωρικών για τη σοδειά και τη σπορά, κάτω από τους ήχους των ταμπούρων, των βιολιών, των λαούτων και της ταμποσιάς, δεν ήταν εντελής εθελοντική παρά τις διαβεβαιώσεις που μας έδιναν οι γαιοκτήμονες. Πολλοί από τους χωρικούς είχαν χρέη προς το γαιοκτήμονα.

Η τοκογλυφία και η δικολαβία είναι σήμερα το πιο προσοδοφόρο επάγγελμα της πόλης. Ο νόμος επιτρέπει την επιβολή τόκων που ανέρχονται σε 12% σε όλα τα συμβόλαια που γίνονται μεταξύ αυτών που δανείζουν και αυτών που δανείζονται λεφτά. Ποσοστά πέρα από το 8-10% μαζί με τις προσφορές σε είδη ανεβάζουν τον τόκο πάνω από το 30% που βέβαια δεν καταγράφεται πουθενά. Ο πιστωτής αφαιρεί αμέσως αυτά τα ποσοστά από το ποσό που του πληρώνει ο οφειλέτης και οι προσφορές σε είδη θεωρούνται δώρα, ακόμα και αν δεν είναι καθόλου εθελοντικές».

Το αγρινό κόντευε να εκλείψει από τα δάση της Κύπρου, γιατί το κυνηγούσαν για το πολύ εύγευστο κρέας του τόσο οι Τούρκοι όσο και οι ξένοι μεγαλουσιάνοι του νησιού μέχρι την άφιξη των Αγγλων. Οι Αγγλοι με νόμο απαγόρευσαν το κυνήγι του αγρινού και έτσι ο αριθμός των ζώων αυτών αυξήθηκε από 25 σε 700. Κατά τους Κυπρίους ο αριθμός των αγρινών αυξήθηκε γιατί αυτά «προστατεύονταν από τον Άγιο Μάμα και όχι από τη νομοθεσία των Αγγλων».

Η Μάγδα Ρίχτερ δε σταματά από το να κάνει αναφορές στη φιλοξενία των Κυπρίων και την αγαθότητα με την οποία υποδέχονται και περιποιούνται τους ξένους. Στις σελίδες 166-67 περιγράφει την πραγματικά βασιλική φιλοξενία που πρόσφερε ο πρόκριτος του χωριού Χατζηπέτρος στον άντρα της και την ίδια. Στο σπίτι του Χατζηπέτρου είχε τελειώσει το ψωμί και επρόκειτο να φουρνίσει την επόμενη. Έτσι στέλνει ο Χατζηπέτρος το γιο του να φέρει ψωμί από το σπίτι του παπά, καθώς και λουκάνικα και αναρή. Αφού τους ετοίμασαν ένα λουκούλιο γεύμα, τραχανά, λουκάνικα με αυγά τηγανισμένα στο χοιρινό λίπος, χαλούμι τηγανιτό και αναρή με μέλι και φρούτα για επιδόρπιο, στο οποίο κάθισε μαζί τους μόνο ο ίδιος ο Χατζηπέτρος, τους έδωσαν το δικό τους κρεβάτι για να κοιμηθούν και οι ίδιοι πήγαν να κοιμηθούν στους γείτονες. Την άλλη μέρα τους πρόσφεραν σούγλα κοτόπουλο, πατάτες, κολοκάσι. [Όλα τα ονόματα των φαγητών δίνονται στα ελληνικά από τη Μάγδα Ρίχτερ].

Οι Γερμανοί, όπως τους ονομάζουν οι νησιώτες, πρόσφεραν φιλοξενία στο Χατζηπέτρο και τους δικούς του μετά από καιρό στο σπίτι τους στη Λευκωσία, όταν αυτοί είχαν έλθει στη χώρα για το πανηγύρι.

Η Μάγδα Ρίχτερ τελειώνει το βιβλίο της με την αναφορά στη χαρτογράφηση του νησιού από τους Kitchener και Grant και στο ότι η ενοικίαση του νησιού από τους Αγγλους αποδείχτηκε μάλλον ασύμφορη σαν οικονομική επιχείρηση και πιθανόν να κατέληγαν να κάνουν ό,τι έκαναν με την Επτάνησο. Όμως διαβάστε πόσο όμορφα και με πόση διάθεση ειρωνίας το γράφει η ίδια.

«Αλλά οι Άγγλοι είναι πάντα τυχεροί, και εκεί που δεν το περιμένουν τους πέφτει η τύχη στα χέρια τους. Σ' αυτή την περίπτωση η τύχη πήρε τη μορφή του μαύρου και γλυκού χαρουπιού, που τους γέμιζε τα σακκούλια της οικονομίας τους. Αν δεν υπήρχαν αυτά τα υπέροχα οπωροφόρα δέντρα, που τα κλαδιά τους μοιάζουν με τεράστιες ομπρέλλες, (όταν ταξίδευα από τη μια άκρη του νησιού μέχρι την άλλη, μου άρεσε πάντα να ξεκουράζομαι κάτω από τη σιά τους), οι Άγγλοι θα είχαν δωρήσει από καιρό το νησί στους Έλληνες – από καθαρή φιλανθρωπία βέβαια – όπως έκαναν το 1865 για τα Ιόνια νησιά. Αντί αυτού, και σκόπιμα όπως φαίνεται, ένας ισχυρός διάδοχος του Λόδρου Beaconsfield, ο Sir Edward Grey, που υπήρξε μεσολαβητής στις διαπραγματεύσεις για την ειρήνη ανάμεσα στην Τουρκία και τα Βαλκάνια, κατόρθωσε με την τελική προσάρτηση της Κύπρου στη Μεγάλη Βρετανία, να εξασφαλίσει και πάλι μια καλή πληρωμή που συνδυαζόταν με πολιτικά προνόμια».

«Ίσως ξήσουμε ακόμη τη στιγμή που οι Έλληνες του νησιού θα μπουν και πάλι στην Αγία Σοφία της Λευκωσίας, τον υπέροχο αυτό χριστιανικό ναό κτισμένο στον κυπρο-ανατολικό γοτθικό ρυθμό, στη θέση μας παλιάς βυζαντινής βασιλικής όπου οι κύπριοι Αρχιεπίσκοποι, με την αυτοκρατορική ποιμαντορική ράβδο στο χέρι, έψαλλαν τη θεία λειτουργία για ένα ολόκληρο αιώνα».

Έχω διαβάσει πάρα πολλά βιβλία που αναφέρονται στην Κύπρο. Βιβλία για τον εικοστό αιώνα ή τον δέκατον ένατο ή και για πιο παλιά ακόμη χρόνια. Πιστεύω ακράδαντα πως το βιβλίο «Ελληνικά ήθη και έθιμα στην Κύπρο» είναι το καλύτερο από όσα έχουν γραφτεί για τον νησί μας.

Η Λαϊκή Τράπεζα που βρήκε το γερμανικό κείμενο, η κα Μαραγκού που το μετέφρασε και οι υπεύθυνοι του πολιτιστικού κέντρου της Λαϊκής Τράπεζας κ. Παναγιώτης Μαλλής και κα Σοφιανού είναι άξιοι κάθε επαίνου.

Τελευταίο. Το βιβλίο αυτό πρέπει να μπει στη βιβλιοθήκη κάθε κυπρίου που αγαπά τον τόπο του και κυρίως πρέπει να διαβαστεί από κάθε κύπριο που θέλει να μάθει για τον τόπο του.

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Αρχιμανδρίτη Λεόντιου Χατζηκώστα: «Εόρτια Σονέττα».

Πριν από μερικές μέρες ο Πρόεδρος του Ομίλου Πνευματικής Ανανέωσης κ. Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης, είχε την ευγενή καλοσύνη να μου χαρίσει την πρόσφατη έκδοση του Ομίλου, που τιτλοφορείται «Εόρτια Σονέττα».

Πρόκειται για μια καλαισθητή έκδοση 238 σελίδων και αποτελεί το δεύτερο βιβλίο με έργα του Αρχ. Λεόντιου Χατζηκώστα που εκδίδεται από τον Ο.Π.Α. Το πρώτο ήταν η συλλογή διηγημάτων του, κάτω από τον απέριττο τίτλο «Διηγήματα», όπου δημοσιεύονται τα πεζογραφήματα που ο ίδιος ο συγγραφέας είχε εκδώσει σε τρία βιβλία: «Το κλάμα ενός μωρού» (1960), «Το μνημόσυνο της αδελφής μου» (1962) και «Τα επουράνια και άλλα διηγήματα» (1969). Και οι δύο εκδόσεις αποτελούν έκφραση τιμής και εκτίμησης προς τη μεγάλη και πολυσχιδή προσφορά του συγγραφέα στα Γράμματα και όχι μόνο.

Τα «Εόρτια Σονέττα» είχαν εκδοθεί από τον ποιητή, μεταξύ των ετών 1987-1991, σε δώδεκα βιβλιαράκια, ένα για τον κάθε μήνα του χρόνου, που φέρουν τους επιμέρους ποιητικούς τίτλους: «Αλκυονίδες του Γενάρη», «Φλεβαρινές νιφάδες», «Μαρτιάτικα μπουμπούκια», «Ρόδα του Απρίλη», «Μαγιάτικες ανεμώνες», «Ιουνιανά χερόβολα», «Ιουλιανά λιχνίσματα», «Αυγουσιάτικες αύρες», «Σεπτεμβριανός τρύγος», «Οκτωβριανά χρυσάνθεμα», «Μνήμες του Νιόβρη», «Δεκεμβριανά κυκλάμνα».

Το κάθε βιβλίο περιλαμβάνει ισάριθμα με τις μέρες του κάθε μήνα ιμνητικά ποιήματα, αφιερωμένα στον εκάστοτε εορτάζοντα άγιο της εκκλησίας μας. Αρκετά από αυτά είναι γραμμένα για τη Θεοτόκο και τον Ιησού. Ο Όμιλος Πνευματικής Ανανέωσης συγκέντρωσε τα ποιήματα στον εύχρηστο αυτό τόμο.

Τα σονέττα, εμποτισμένα με συγκίνηση ψυχής, διαπνέονται από βαθιά πίστη κι ευγνωμοσύνη προς τους αγίους, ενώ παράλληλα μας πληροφορούν για τη ζωή και τη δράση τους. Με το μελωδικό στίχο του ο Αρχ. Λεόντιος Χατζηκώστας ιχνογραφεί τις άγιες μορφές των αποστόλων, των οσίων, των μαρτύρων, των ιεραρχών, των αναχωρητών, καθώς επίσης και του Χριστού και της Παναγίας. Στον Πρόλογο του βιβλίου, γραμμένο από τη φιλόλογο Ανδρεανή Ηλιοφώτου, διαβάζουμε: «Ο μέγιστος άθλος της αγιότητας εμπνέει, μεταρσιώνει και δονεί γλυκόλαλα τις χορδές της ψυχή του ιερωμένου-ποιητή. Εντρυφώντας στους βίους της μεγάλης χο-

ρείας των Αγίων της Ορθοδοξίας, των στυλοβατών της Εκκλησίας μας, με τη δύναμη και τη χάρη της θεομής του πίστης εμπλουτίζει τη νεότερη εκκλησιαστική μας ποίηση με νέους εύχymους καρπούς».

Η μακρά θητεία του συγγραφέα στην εκκλησιαστική μας ποίηση καθώς και η μεταφραστική του προσέγγιση στην ποίηση αυτή, του παρέχουν όλα τα απαραίτητα εφόδια που απαιτεί η συγγραφή του ποιητικού αυτού είδους. Έτσι, ο ποιητής κατορθώνει, μέσα από τους δεκατέσσερις μελωδικούς στίχους του σονέττου, να μας προσφέρει μια αξιόλογη κι αξιοπρόσεχτη υμνητική ποίηση. Επιβάλλεται δε να αναφέρουμε πως θεματογραφικά τα σονέττα του Αρχ. Λεόντιου Χατζηκώστα είναι μοναδικά στο είδος τους στα Ελληνικά Γράμματα. Για το λόγο αυτό αξίζει δίκαιος έπαινος στον Όμιλο Πνευματικής Ανανέωσης, που είχε την πρωτοβουλία να τα εκδώσει, προσφέροντας έτσι την ευκαιρία στο αναγνωστικό κοινό για ένα πολύτιμο απόκτημα.

ΡΟΥΛΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ-ΣΤΑΥΡΟΥ

Ρούλας Ιωαννίδου-Σταύρου: *Κίτρινες Κορδέλες*

Η νέα ποιητική σύνθεση της Ρούλας Ιωαννίδου-Σταύρου, με τίτλο «*Κίτρινες Κορδέλες*» και επίτιτλο «*Διάλογοι μ' έναν αγνοούμενο*», αποτελεί μια εκ των ένδον μαρτυρία που αφορά μιαν άλλη διάσταση του θέματος των αγνοουμένων της Τουρκικής εισβολής στο μαρτυρικό νησί της Κύπρου, μια πρόσεγγιση που μέχρι στιγμής δεν έχουμε συναντήσει αλλού, ούτε στην Κυπριακή αλλ' ούτε και στην Πανελλήνια ποίηση.

Το έργο, με τη μοναδικότητα της σύλληψης και την πρωτοποριακή λογοτεχνική του απόδοση, μας συγκλονίζει και μας καθηλώνει. Μέσα από τους τριανταεννέα (39) ερωτικούς διαλόγους που λειτουργούν σε επίπεδο μεταφυσικό αναβλύζουν αβίαστα τα συναισθήματα των δύο τραγικών πρωταγωνιστών, που αντιπροσωπεύουν τα όπου γης ερωτευμένα ζευγάρια, που η αγάπη τους είναι «αγνοούμενη πολέμου», όπως χαρακτηριστικά μας λέει η ποιήτρια σε προηγούμενη ποιητική δουλειά της.

Ποίηση χαμηλών τόνων και υψηλών νοημάτων οι «*Κίτρινες Κορδέλες*», μεταφέρουν τη λαχτάρα για τη συνέχεια της ζωής που κόπηκε από τους όποιους «Ατίτλες». Με φιλοσοφική θέωρηση η Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου θεάται «a posteriori» τον κόσμο των συμπαντικών αισθημάτων και των ευγενών ιδανικών.

Ωστόσο, οι «*Κίτρινες Κορδέλες*», είναι η πάλλουσα καρδιά της Κύπρου, καθώς η Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου μας γοητεύει με όλα εκείνα τα πλούσια στοιχεία της Ελληνικότητας αλλά και με την απέραντη τρυφερότητα του λόγου της. Στο έργο θα επισημάνουμε ακόμα τη νοηματική πληρότητα, την άμετρη ποιητικότητα και τη συναισθηματική φόρτιση που άμεσα μεταδίδεται στον αναγνώστη, διατηρώντας αλώβητη την εθνική του μνήμη και ακέραιο τον ανθρωπισμό του. Ένα έργο Ελληνικό και συνάμα οικουμενικό, κατάφερε να μας δώσει η Κυπρία λογοτέχνης. Μια ποιητική σύνθεση που άνετα μπορεί να σταθεί και στη σκηνή, καθώς οι διάλογοι συνδέονται συνειρμικά και υποδηλούν τα δρώμενα, ενώ παράλληλα συνυπάρχει η κλιμάκωση και η κορύφωση με απρόσμενο τέλος, που μας καταλαμβάνει «εξ απίνης» και που άνετα κατατάσσει το έργο στον προφητικό ποιητικό λόγο, που τόσο μας έλειψε τα τελευταία χρόνια.

Για όλα τα ανωτέρω αναφερθέντα, η ανά χειρας ποιητική σύνθεση της Ρούλας Ιωαννίδου-Σταύρου είναι ένα αληθινό διαμάντι, που ξεχωρίζει από τα άλλα παράλληλου περιεχομένου βιβλία. Εμείς από δω (από την Ελλάδα) είμαστε υποχρεωμένοι να συγχαρούμε την ποιήτρια που καταφέρει να συνταιριάζει τις εθνικές, κοινωνικές και προσωπικές παραμέτρους του δράματος των αγνοουμένων με τόση ενάργεια και πληρότητα αλλά και με τέτοια πρωτόγνωρη αισθητικότητα. Αναμένουμε να δούμε τις «*Κίτρινες Κορδέλες*» και επί σκηνής.

ΓΙΩΡΓΟΣ Η. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Μιχαλάκη Μαραθεύτη - Ρούλας Ιωαννίδου-Σταύρου: : *Ανθολόγιο κειμένων για τον αγώνα της ΕΟΚΑ*

Ένας ατίμητος θησαυρός χρέους και τιμής στο Έπος του 1955-1959 περιλαμβάνεται στις σελίδες του τόμου «Ανθολόγιο κειμένων για τον Αγώνα του 1955-1959» που εκδόθηκε από το Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα 1955-59» με ανθολόγους τον Μιχαλάκη Μαραθεύτη και τη Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου.

Στον τόμο δημοσιεύονται αποσπάσματα από ομιλίες του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και από τα Απομνημονεύματα του στρατηγού Γεώργιου Γρίβα-Διγενή, φυλλάδια της ΕΟΚΑ, ΠΕΚΑ και ΑΝΕ, επιστολές απαγχονισθέντων, ποιήματα των ηρωομαρτύρων της ΕΟΚΑ και των γονέων τους, μαρτυρίες αγωνιστών και ποιητικά και πεζά λογοτεχνικά έργα εμπνευσμένα από τον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Μερικά από τα λογοτεχνικά έργα έχουν γραφεί από Ελλαδίτες συγγραφείς.

Μέσα από τις 660 σελίδες του τόμου προβάλλει με ενάργεια το μεγαλείο του ανεπανάληπτου Αγώνα του 1955-1959, που είναι ο τηλαυγής φάρος ο οποίος φωτίζει τα βήματα όλων δείχνοντας τον δρόμο του χρέους προς την σκληρά δοκιμαζόμενη και σήμερα πατρίδα μας. Πρόκειται για μιαν έκδοση ιστορικής σημασίας, η οποία κοσμεί την βιβλιογραφία για τον Αγώνα του 1955-59, αποτελεί μιαν εξαιρετική πηγή πληροφοριών και είναι – παράλληλα – ένα υποδειγματικό λογοτεχνικό ανθολόγιο.

Αναφέρουμε τους συντελεστές της έκδοσης. Η ανθολόγηση και η επιμέλεια έγιναν από τον Μιχαλάκη Μαραθεύτη και τη Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου. Τα βιογραφικά των ανθολογηθέντων λογοτεχνών ετοίμασαν ο Παύλος Χατζημάρκος και ο Ανδρέας Χατζηϊωνάς. Για την έκδοση συνεργάστηκε η Επιτροπή Εκδόσεων ΣΙΜΑΕ. Υπεύθυνος Τυπογραφείου ήταν ο Χρίστος Κολιός και οι ανθολόγοι. Το σχέδιο και τη σύνθεση του εξωφύλλου έκανε η Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου. Η καλλιτεχνική επεξεργασία στον Ηλεκτρονικό Υπολογιστή οφείλεται στον Σπύρο Ελευθεριάδη και η φωτογραφία στον Ανδρέα Ανδρέου. Οι φωτογραφίες των εσωτερικών σελίδων ανήκουν στο Αρχείο Εντύπων ΣΙΜΑΕ.

Το Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 και όλοι όσοι εργάστηκαν ή συνέβαλαν με οποιονδήποτε τρόπο στην εξαιρετική αυτή έκδοση είναι άξιοι πολλών επαίνων για την προσφορά τους.

Ιδιαίτερη μνεία οφείλεται στους ανθολόγους-επιμελητές Μιχαλάκη Μαραθεύτη και Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου, οι οποίοι με τη γνώση τους εργατικότητα, σοβαρότητα και υπευθυνότητα εργάστηκαν χωρίς να φείδονται χρόνου και μόχθου για να επιλέξουν μετά από χρονοβόρα και κοπιώδη μελέτη τα ιστορικά, πληροφοριακά και λογοτεχνικά κείμενα του τόμου.

ΘΕΜΙΣ ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ

Ιάκ. Κυθρεώτη: *«Τα παιδιά τολμούν»* (Σύγχρονο κοινωνικό παιδικό μυθιστόρημα) Λευκωσία 1997.

Πολλή χαρά μου έδωσε το καινούργιο βιβλίο *«Τα παιδιά τολμούν»* του Ιάκωβου Κυθρεώτη, που απευθύνεται στους νεαρούς μας φίλους.

Το παιδικό αυτό μυθιστόρημα συνδυάζει δύο σημαντικά πλεονεκτήματα που δεν συνυπάρχουν συχνά στη νεανική λογοτεχνία: προβάλλει αξίες θετικές για έναν καλύτερο κόσμο και συνάμα, διαθέτει... «σασπένς» – ας μου επιτραπεί αυτή η δυσμετάφραστη αγγλική λέξη. Με άλλα λόγια, το έργο είναι σαφώς διδακτικό, ενώ ταυτόχρονα συντηρεί αδιάπτωτο το ενδιαφέρον του ανήλικου αναγνώστη για την έκβαση του εκάστοτε περιστατικού.

Οι νεαροί πρωταγωνιστές του βιβλίου είναι πέντε πλάσματα χαριτωμένα και ευγενικά, έξυπνα και γεμάτα ζωή. Αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες από κοινού και αποτολμούν πράξεις που, χάρη στη σωστή και δημοκρατική αγωγή που έχουν δεχθεί από το άμεσο περιβάλλον τους, συμβάλλουν στην αναβάθμιση του κόσμου τους. Έτσι, η πρόταση για ένα φωτεινότερο κόσμο, το «μάθημα» για μια καλύτερη ζωή, γίνεται από τους ίδιους τους ανήλικους ήρωες της ιστορίας αυτής.

Τα θέματα που τίγονται στο βιβλίο είναι σύγχρονα και δεν αφορούν μόνον τη νεανική κοινότητα. Με εύστοχο και γλαφυρό τρόπο, και υπό μορφή μυθιστορηματικών επεισοδίων, εκτίθενται ποικίλα κοινωνικά προβλήματα που απαιτούν άμεσες λύσεις: ο κίνδυνος της μόλυνσης του περιβάλλοντος, τα ναρκωτικά, η αρχαιοκαπηλεία, η απάτη και ο ατομικισμός είναι μερικά απ' τα σοβαρώτερα. Η δραστήρια παιδοπαρέα, όχι μόνο δεν αδρανεύει απέναντι σ' αυτά τα μεγάλα προβλήματα, αλλά και περνάει στη δράση, με τόλμη και ευσυνειδησία. Και τελικά υποβάλλει την ιδέα πως ό,τι αφορά το κοινωνικό σύνολο πρέπει να αφορά και να απασχολεί τον καθένα μας.

Το σύγχρονο κοινωνικό μυθιστόρημα «Τα παιδιά τολμού» του Ιάκωβου Κυθρεώτη είναι ένα βιβλίο για μοντέρνα παιδιά, για παιδιά έξυπνα και προβληματισμένα. Είναι μια πρόσκληση για τα παιδιά που κάποτε θα γίνουν ενήλικες πολίτες. Μια πρόσκληση σε μια χαρωπή δημιουργία και σε μια συνύπαρξη ωφέλιμη για όλους, μέσα σ' έναν κόσμο που κινδυνεύει από την ίδια την ανθρωπίνη ανοησία.

ΧΑΡΑ ΜΠΑΚΟΝΙΚΟΛΑ

Ρούλας Ιωαννίδου-Σταύρου: *Τρεις ποιητικές συνθέσεις για την Κύπρο*. Έκδοση του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου. Εξώφυλλο και καλλιτεχνική επιμέλεια: Σπύρος Ελευθεριάδης.

«Δεν ξέρω/ από πόσο μακριά/ έρχεται ετούτη η αγάπη (...) / Δεν ξέρω από πόσο βαθιά/ ξεκινά αυτή η πηγή (...)/ κι από πού μπαίνει στην καρδιά μας/ ο δρόμος σου νησί μου (...)/ Κι οι πολεμιστρες σου ανοιχτές/ σαν τα μεγάλα μάτια της ιστορίας (...) / που δεν κοιμούνται (...) Με τέτοιο Ιούλη/ και τέτοιο Αύγουστο στην πλάτη/ δεν την πιάνει ύπνος τη Λευκωσία...»

Είναι χαρακτηριστικοί, επιγραμματικοί στίχοι από την πρώτη σύνθεση της παραπάνω συλλογής της Κύπριας ποιήτριας, που δεν έχει άλλο στο νου της, «πάρεξε ελευθερία» και Κύπρο, όπως προκύπτει από το σύνολο του ποιητικού της έργου που έχω υπόψη μου.

Η ποιήτρια, που έζησε και ζει το δράμα του πολυπαθού νησιού της, μέλος αγαπημένο της οικογένειάς της είναι «αγνοούμενος», δεν χάνει ούτε στιγμή από τα μάτια της τη χαροκαμένη μάνα, τον πονεμένο αδερφό, το θλιμμένο πατέρα όλους τους μαυροφορεμένους του νησιού της. Είναι τα άδεια πιάτα στο τραπέζι της αγάπης, τα λυπημένα βουνα, η απλωμένη «βαριά παλάμη» που «σφίγγει με τα πέντε δάχτυλα το κεφάλι/ απελπισμένα»... Είναι η πονεμένη ανατολή που δε φτάνει ως τις αυλές των ορφανεμένων... Είναι η αδικία, το αίμα που δεν έχει ούτε πρόκειται να στεγνώσει ποτέ! Είναι η μνήμη που δεν αφήνει τη Λευκωσία στον εφησυχασμό. «Σκυφή και ξυπόλυτη τις νύχτες/ φορώντας τη φαρδιά πουκαμιά της/ περιδιαβάξει τις γειτονιές και τα στενά της/. Περνά τις αυλόπορτες κλεφτά/ κι έπειτα στέκεται και κρυφοκοιτάζει/ απ' τις χαραμάδες των παραθυριών/ μετρώντας πίκρα την πίκρα/ δάκρυ το δάκρυ/ τις μάνες/ που πρέπει να βάλουν στο τραπέζι/ ένα πιάτο λιγότερο/ ένα ποτήρι λιγότερο/ Μια καρέκλα λιγότερη δε γίνεται/. Οι καρέκλες μένουν εκεί/ άδειες απ' τη ζέστα του κορμιού/ που τις γέμιζε».

Δεν πρόκειται για μεγαλόστομη ποίηση, αλλά για ποίηση αληθινή, που υπαγορεύεται από τα ίδια τα πράγματα και τα γεγονότα. Από την ανάγκη να διατηρηθεί η μνήμη ζωντανή. Το βόλεμα, ο συμβιβασμός, η παροδοχή μιας επιβεβλημένης κατάστασης, η λήθη είναι ο χειρότερος εχθρός. Η ποιήτρια μιλάει απλά, δίνει εικόνες πραγματικές, συγκλονιστικές και στις σωστές τους διαστάσεις. Ο άδειος χώρος που αφήνει πίσω της η απουσία των αγαπημένων, δεν αναπληρώνεται με τίποτα! Μιλάει με τη γλώσσα της πραγματικότητας και δεν αφήνει περιθώρια

για εφησυχασμό. Κι αυτό είναι που έχει ιδιαίτερη σημασία, η λαλούσα ποίηση των απλών, καθημερινών πραγμάτων. Ό,τι ξεπηδάει από τα κατάβαθα της ψυχής. Η τραγικότητα και το τραγικό, οι εφιαλτικές εικόνες που ξεπερνούν και την πιο τολμηρή φαντασία, εναλλάσσονται με ιλαρές εικόνες ειρηνικού παρελθόντα βίου. Τότε «ψυχή πικρότερα αγροικά τον πόνο της καρδιάς της. Εκεί βλέπει τι έχασε, τι έχει, τι της πρέπει...», όπως λέει χαμηλόφωνα ένας άλλος Νεοέλληνας ποιητής μας, που μαχόταν με τους στίχους του ενάντια στα σκοτάδια και περίμενε «της λευτεριάς το φεγγοβόλο αστέρι».

Η σκέψη της αγκαλιάζει το νησί της διαχρονικά και πάντα σε σχέση με τον άνθρωπο, τη μοίρα και τη μαρτυρική πορεία του στους ανελέητους αιώνες του ιστορικού του βίου. Στον πόνο και στην αγωνία της ποιήτριας συμμετέχουν και τα στοιχεία της φύσης: «Το φως του φεγγαριού/ κάνει κύκλους πάνω απ' τα δέντρα/ ψάχνει ακούραστο κι αδάκρυτο/ τους αγνοούμενους του/ ένα-ένα...». Οι αναμνήσεις «πάνε κι έρχονται/ απ' τις πορτοκαλιές της Μόρφου/ ως τις θάλασσες της Αμμόχωστος/ ως τα ερημικά μοναστήρια της Καρπασίας/ με τα ορφανεμένα καμπαναριά (...)/ και στήνουν χορό/ γύρω απ' τον Πενταδάκτυλο/ τραγουδώντας ένα τραγούδι από γαλαζόπετρα/ που το βαφτίσαν Λευτεριά».

Δεν είναι μόνο το φεγγάρι, που μετράει και λογαριάζει την πίκρα των ορφανεμένων ανθρώπων και τόπων. Είναι κι η βροχή, που δεν έχει άλλη επιλογή «παρά να κλαίει/ πάνω από τους συνοικισμούς των προσφύγων».

Η ποιήτρια έχει επίγνωση. Δεν παραληρεί. Μέσα στους ευανάγνωστους, ρυθμικούς στίχους, υπάρχει μια ποίηση πηγαία, μια ποίηση λαγυρή και ξάστερη, αστραφτερή και υποσχόμενη, που αρχικά τη μέρα της απ' τα χωράφια και «μεστώνει – όπως – η ζωή μες στο κουκούτσι του σιταριού». Αγκαλιάζει τους κάμπους με τα πανέμορφα περιβόλια, τις ακρογιαλιές, τα σπίτια, που στενάζουν, σταματάει εκεί που «κι ο Τεύκρος/ κι ο Κίμωνας/ κι ο Ευαγόρας/ σμίξαν τους αιώνες τους/ μες στα δεμένα φρύδια τους/ και κάθονται και συλλογιούνται/ τα περασμένα/ και τα μελλούμενα/. Ανηφορίζουν τη ματιά/ στον Πενταδάκτυλο/ και σφίγγουν τη γροθιά».

Η Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου στο πρόσφατο βιβλίο της με τίτλο «Κίτρινες κορδέλες», (εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα-Γιάννινα 1998), διαλέγεται με έναν αγνοούμενο. Τα πρόσωπα είναι «Εκείνη» και «Εκείνος». Ο ποιητικός διάλογος δεν είναι μόνο αποκαλυπτικός, είναι συγκλονιστικός. Να, κάπως έτσι αρχίζει: «Όλη τη νύχτα έδενα κορδέλες (...) Έδενα κορδέλα σ' ένα κλαδί κι άρπαζα άλλοι. Τα κλαδιά πλέκονταν μεταξύ τους/. Καθώς τα ξέπλεκα μάτωναν τα χέρια μου (...) Πονούσα, μα συνέχιζα να κόβω απ' τη μεγάλη ταινία/ και να δένω τις κορδέλες (...) Έδεσα στα κλαδιά όλες τις κορδέλες/ Χίλιες εξακόσιες δεκαενιά κίτρινες κορδέλες».

«Εκείνη» γράφει γράμματα στον αγνοούμενο για τα παρελθόντα, τα τωρινά και τα μελλούμενα. Γράφει και τις απαντήσεις που θα τις έγραφε «Εκείνος». Και μιλάει για όλα, ζει για όλα. Τον διαβεβαιώνει πως: «Όταν πια/ τα ποτάμια μέσα μου σιγάσουν/ και τα χρόνια θα σωπάσουν/ θα πάρω τη μικρή ζωή που θα μου μείνει/ και θ' ανέβω στο ψηλότερο βουνό/ με τον πιο χαμηλό ουρανό/ για να βλέπω/ κάθε μέρα/ από πιο κοντά/ το φως του Δημιουργού/ που μ' αξίωσε να ζήσω/ (...) μόνη/ μακριά σου/ αγνοούμενη/ μικρή/ καρδιά μου. Χωρίς να ξεχνάει ούτε στιγμή πως είναι «γήινη». Μα και «Εκείνος» τη διαβεβαιώνει μέσα από τη δική της σκέψη, από τη δική της ελπίδα, από τη δική της προσδοκία, πως έχει κάτι κρατήσει από την πατρίδα μέσα του, κάτι πολύ σπουδαίο: «Αυτό που κρατώ τώρα στα χέρια μου/ είναι ό,τι έχω περισώσει από την καταγίδα/ Σου το εμπιστεύομαι, τώρα που ξέρεις πως έφυγα πια/. Ανέβασέ το ψηλά, πάνω από τη θάλασσα/. Κτίζε πέτρα σκληρή/. Φύτευε σε γόνιμη γη/. Να στεριώσει καλά».

Και η ποιήτρια περιμένει. Δεν χάνει την ελπίδα, όσο κι αν οι καιροί είναι δύσβατοι κι αινιγματικοί. Γιατί, «αν στο σύνορο του καλοκαιριού/ -και- στο μεταίχμιο του αυγουστιάτικου ήλιου/ άρχισε η ιστορία» του νησιού της, έχουν ήδη αρχίσει/ οι φθινοπωριάτικες βροχές/ και οι προετοιμασίες/ για τον αναδιπλασιασμό του χειμώνα», που έτσι κι αλλιώς θα φέρουν σε μια άνοιξη. Αρκεί «να εισπνέει οξυγόνο» η Πατρίδα. Που είναι και η παντοτεινή έγνοια της ποιήτριας.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΚΥΠΡΙΟΥΣ

Στη Ρουμανική εφημερίδα «Το Ελληνικό πνεύμα - Ευρωπαϊκές Συνθέσεις» ο Ανδρέας Ράδος μεταφράζει και παρουσιάζει τους κορυφαίους Κύπριους ποιητές Κώστα Μόντη και Κύπρο Χρυσάνθη. Αναδημοσιεύει επίσης από το τεύχος 385-87 της «Πνευματικής Κύπρου» το δοκίμιο του Μιχαλάκη Μαραθεύτη «Η επιβίωση του Ελληνισμού και η ταυτότητα του Νεοέλληνα». Επίσης άρθρο σχετικό με την Κερύνεια.

Επίσης στο Ελλαδικό περιοδικό «Ευρώ-Ηώς» δημοσιεύεται το ποίημα «Στον εγγονό» του Κύπρου Χρυσάνθη μαζί με ποιήματα άλλων ποιητών κάτω από το γενικό τίτλο «Ποιητικές Συναυλίες».

Στην ποιητική συλλογή του Χρήστου Α. Στρατηγόπουλου «Η Ρέμβη του Ποιητή» το ποίημα «Δεν Λησμονώ» ο ποιητής το αφιερώνει «με σεβασμό στους σκοτωμένους και αγνοουμένους της Κύπρου».

Στο τεύχος Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 1998 του περιοδικού «Νουμάς», που εκδίδεται στον Πύργο Ηλείας, δημοσιεύονται: της Νίκης Ι. Σιδερίδου το ποίημα «Κύπρος», της Βέρας Κορφιώτη το ποίημα «Η Βροχή», άρθρο του Αντώνη Ν. Στυλιανάκη «Το Κυπριακό έπος του 1955-59» και χαρειτισμός για την «Πνευματική Συντροφιά της Λεμεσού».

Στο τεύχος Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου δημοσιεύονται: του Κύπρου Χρυσάνθη επίγραμμα στη Ρωξάνη Παυλέα, το ποίημα «Χωρίς ταυτότητα» της Μαρίας Μαρτίδου-Θεοφάνους και το πεζογράφημα του Πανίκου Παιονίδη «Αν. Αρέστη». Στο βιβλίο *Η Ζωή μας, Ποιήματα* του Γιάννη Γαλανού, το κείμενό του Τάκης Παπατσώνης αφιερώνεται στον Κυριάκο Χααραλαμπίδη που αγαπούσε και τιμούσε τον Παπατσώνη.

Στο περιοδικό «ΔΑΥΛΟΣ» Ιανουαρίου 1999 υπάρχει αναφορά στο «Μουσείο Κύπρου» στην Βόρεια Καρολίνα Αμερικής με τους κλεμμένους θησαυρούς από την κατεχόμενη Κύπρο (αρχαία κυπριακά αγγεία). Στο τεύχος Φεβρουαρίου υπάρχει συνέντευξη με τον Κύπριο (από την Καρπασία) Δρα Ιωάννης Θεοχαρίδη, ιδρυτή εταιρείας υψηλής τεχνολογίας επίγειων και δορυφορικών συστημάτων.

Στο ιταλικό περιοδικό «Verso il Duemila», τεύχος Μαΐου-Δεκεμβρίου 1998, κείμενο του Michele Iannelli για τον Κύπρο Χρυσάνθη με τίτλο: «Κύπρος Χρυσάνθης, μια ζωή αφιερωμένη στην Πατρίδα».

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Φύσις και Ζωή, Τριφυλιακή Εστία (Κυπαρισσία Αρκαδίας), *Δίβρη* (Ηλείας) *Δαυλός* (Αθήνα), *Σύνδεσμος* (Αθήνα), *Νουμάς* (Πύργος Ηλείας), *Διαδρομές* (Αθήνα), *Εμβόλιμον* (Ελλάς), *Νέα Εποχή* (Λευκωσία), *Ariel* (Ιερουσαλήμ), *Νέα Σκέψη* (Αθήνα), *Καλλαρρυτιώτικα Νέα* (Ιωάννινα), *Cyprus to Day* (Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου), *Ενημερωτικό Δελτίο* Υπουργείου Ανάπτυξης Έρευνας και Τεχνολογίας, (Ελλάς) *Ηώς* (Κορυδαλλός), *Κασταλία* (Αθήνα), *Σύγχρονη Σκέψη* (Αθήνα), *Ενημερωτικό Δελτίο*, Εταιρεία Ιατρών Λογοτεχνών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Γιάννη Γαλανού: *Η Ζωή μας, Ποιήματα 1997*

Στέλιου Γεράνη: «Ποίηση» Α' τόμος 1943-1960, Β' τόμος 1960-1991

Γιώργου Αρβανιτάκη: *Πρώτες Ύλεις, Ποιητικό ανθολόγιο 1942-1997*

- Νίκου Παναγιώτου: Μελετήματα Β, Λευκωσία 1998
 Σαράντου Παυλέα: «Συμπαντική Ιθαγένεια», Θεσσαλονίκη 1998
 Κώστα Π. Κύρρη: «Ανατομία Αιρετικά Αντιποιήματα»
 Βίτο Α Ντ' Αρμέντο: Ελαφρά Αποσκευή, Ποιήματα, (μετάφραση Μελίτα Τόκα Καραχάλιου) «Διαβαλκανικό Κέντρο Βιβλίου», 1998)
 Ανθολογία του Δάσους: Κύπριοι Ποιητές έκδοση Υπουργείου Γεωργίας και Φυσι-
 κών Πόρων και Περιβάλλοντος (Τμήμα Δασών Κύπρου 1998)
 Νίκης Λαδάκη Φιλίππου: Ουρανέ μου, Λευκωσία 1998
 Μαρίας Μιχαηλίδου-Γιώργου Κιτρομηλίδη: «Δέσπω Ταινίκολα και το Σχο-
 λικό Θέατρο» (έκδοση Ομίλου Φίλων Θεάτρου 1998)
 3ο Βραβευθέντες Συγγραφείς και Ποιητές Μέλη ΣΤΑΔ 1995-1998, έκδοση Συνεργατικού Ταμει-
 τηρίου Αγίου Δομετίου
 Χρήστου Δ. Στρατηγόπουλου: «Ύμνος Ειρήνης», Τρίπολη Ελλάς
 Κώστα Δημόπουλου: «Οι Σύγχρονοι Γιατροί Ποιητές», Ανθολογία, Χαλκίδα 1990

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (συνέχεια)

<i>Ειρήνη Καχατάκη</i> : Δυό κηλίδες αίμα στο άλεξιπτωτό	18
<i>Michele Iannelli</i> : Δυο γράμματα και έξι ποιήματα του Φοίβου Δέλφη	29
<i>Δημήτρης Ι. Καραμβάλης</i> : Δυό καταθέσεις για τον Κύπρο Χρυσάνθη	33
<i>Μιχαλάκης Πογιατζής</i> : Συνέντευξη με τον Κύπρο Χρυσάνθη	35
Κορίνθιοι λογοτέχνες γράφουν για την Κύπρο	38
<i>Δημήτρης Χρ. Μποσινάκης</i> : Ξαναδιαβάζοντας τη Μαρία Πολυδούρη	44
<i>Δρ. Σεβαστή Χαβιαρᾶ-Καραχάλιου και Άννα Πάππη-Χρονοπούλου</i> : Σύντομη αναφορά στο ιατροϊστορικό έργο του Άδ. Κοραῆ	50

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ – Γ. Χατζηκωστής: Τὰ Κρατικά Βραβεία Λογοτεχνίας, Συμπόσιο μεταφραστών Κυπριακής Λογοτεχνίας. – Marie-Claude Cayla: Σοφοκλής Λαζάρου: Όδος Έλευθερίας-Στάση Θανάτου. – Γλαῦκος Άντωνιάδης: Μάγδα Ρίχτερ: Έλληνικά ἦθη και ἔθιμα στην Κύπρο. – Ρούλα Ίωαννίδου Σταύρου: Άρχιμ. Λεόντιου Χατζηκώστα: Έόρτια Σονέττα. – Γιῶργος Η. Πετρόπουλος: Ρούλας Ίωαννίδου-Σταύρου: Κίτρινες Κορδέλες. – Θέμις Θεοχάρους: Μιχαλάκη Μαραθεύτη - Ρούλας Ίωαννίδου-Σταύρου: Άνθολόγιο Κειμένων για τον άγώνα τῆς ΕΟΚΑ. – Χαρά Μπακονικόλα: Ίάκωβου Κυθρεώτη: Τὰ παιδιά τολμοῦν. – Έλένη Χωρεάνθη: Ρούλας Ίωαννίδου-Σταύρου: Τρεῖς ποιητικές συνθέσεις για την Κύπρο. – ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΚΥΠΡΙΟΥΣ. – ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ. – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

Τυπώθηκε στα
Τυπογραφεία-Λιθογραφεία
«ΘΕΟΠΡΕΣ» Λτδ.,
Τηλ. 674940 - 678883
Λευκωσία

ΝΕΟ
Baygon
spray

Κατσαριδοκτόνο
με μεγάλη διάρκεια δράσης

Είναι πολύ
αποτελεσματικό
για τα οικιακά έντομα.

Καταπολεμά:
Κατσαρίδες,
μυρμήγκια, ψαράκια,
κοριούς, σκόρους,
τσιμπούρια, αράχνες,
κ.λ.π.

Bayer

Με την εγγύηση της Bayer.

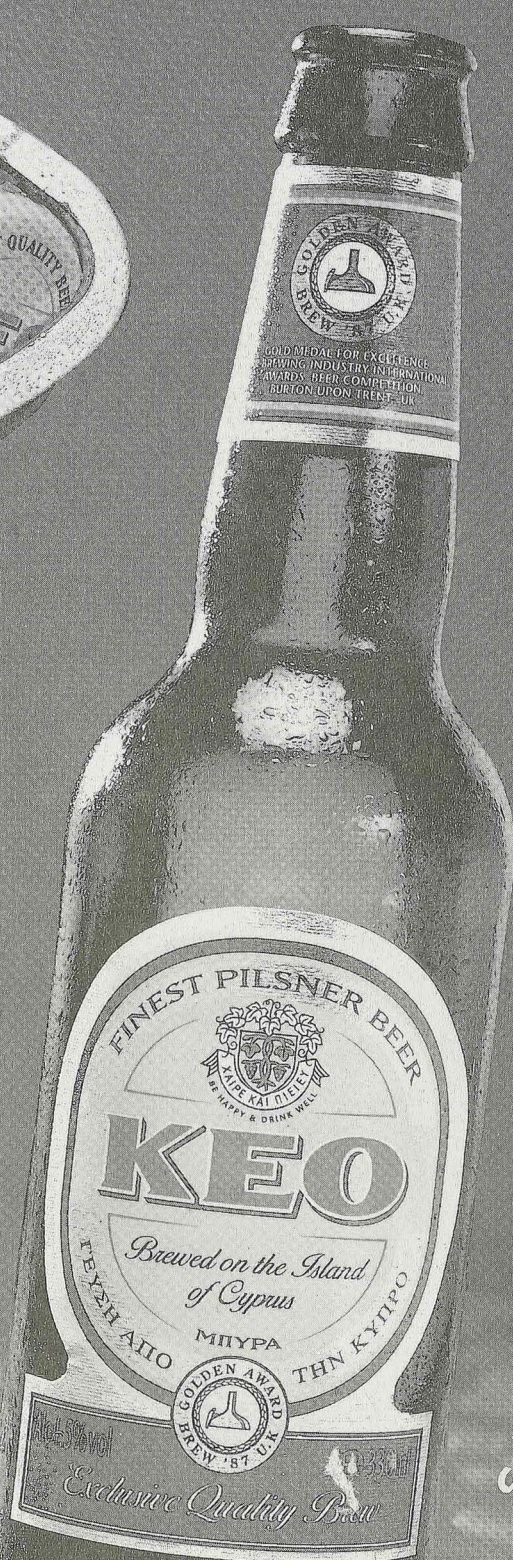
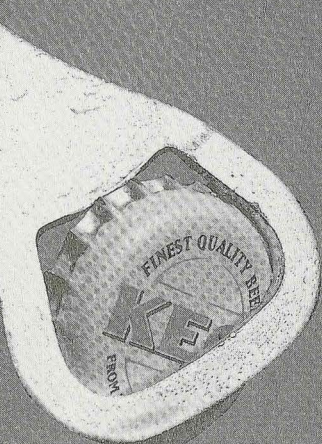
Δεν καταστρέφει το ΟΖΟΝ

Αρ. Εγγραφής Υπ. Γεωργίας Η43

Εισαγωγείς — Διανομείς:

Κώστας Χριστοδούλου & Σία

Θ. Θεοδότη 30, Τηλ. 449843, Λευκωσία

GOLDEN AWARD
BREW '87 U.K.
GOLD MEDAL FOR EXCELLENCE
BEVING INDUSTRY INTERNATIONAL
AWARDS BEER COMPETITION
BURTON UPON TRENT - UK

FINEST PILSNER BEER

KEO

*Brewed on the Island
of Cyprus*

ΓΕΥΣΗ ΑΙΘΡΟ

ΜΗΤΡΑ

ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

4.5% vol

Exclusive Quality Beer

ε τ ο ι ε μ ε τ η ν μ π υ ρ α ι

